

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Тема 1. Характеристика елементів системи бухгалтерського обліку в банках

1.1. Складові елементи системи бухгалтерського обліку в банках, їх характеристика

Система бухгалтерського обліку в банках України включає фінансовий, управлінський та податковий облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних.

Фінансовий облік в банках України - це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім користувачам, а також внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень.

До **внутрішніх користувачів** інформації відносяться акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори та працівники банку. Вони використовують інформацію, яку надає фінансовий облік з метою планування, оцінки та контролю за щоденними банківськими операціями, зокрема за використанням його ресурсів відповідальними за це особами.

Зовнішніми користувачами є Національний банк України, наявні та потенційні кредитори, банки-кореспонденти, клієнти та інші особи, які використовують інформацію фінансового обліку з метою оцінки минулих та майбутніх результатів діяльності банку.

Фінансовий облік є обов'язковим видом обліку, на основі його даних складається фінансова звітність. Фінансовий облік у банках повинен забезпечувати своєчасне надання правдивої порівняльної інформації про активи, зобов'язання, фінансовий стан та результати діяльності банку, а також надавати можливість прогнозування і визначення стратегії розвитку діяльності банку шляхом порівняння статей балансу з показниками, встановленими керівництвом банку, та аналізу їх динаміки.

Фінансовий облік ведеться безперервно з часу реєстрації банку до його ліквідації із застосуванням комп'ютерних засобів, за допомогою яких в автоматизованому режимі здійснюється збирання, передавання, систематизація та оброблення інформації.

Банки самостійно обирають систему та підсистеми фінансового обліку, виходячи з потреб управління банком, обсягу банківських операцій і кількості працівників, а також самостійно визначають свою облікову політику, визначають права працівників на підписування документів, затверджують правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

Управлінський облік можна визначити як сукупність принципів, методик і процедур збору, оброблення і формування фінансової інформації про діяльність банку за об'єктами управління та складання звітності для забезпечення

внутрішнього процесу прийняття керівництвом банку управлінських рішень. Управлінський облік поділяється на оперативний і стратегічний. Оперативний управлінський облік надає керівництву інформацію, необхідну для прийняття поточних і короткострокових управлінських рішень. У межах стратегічного управлінського обліку формується інформація, на підставі якої керівництво банку має змогу приймати обґрунтовані стратегічні рішення, у тому числі стосовно загальної конкурентної стратегії. У стратегічному управлінському обліку переважно використовується інформація, пов'язана із зовнішніми факторами, що впливають на діяльність банку.

Основними об'єктами управління банку є: види діяльності; центри відповідальності; продукти та їх групи; клієнти та їх групи.

Об'єктами управлінського обліку є: витрати, доходи, фінансовий результат, ризики, ефективність, інші результати діяльності.

Методологія управлінського обліку банку складається з таких методик:

- оцінки прибутковості та ефективності діяльності;
 - планування, бюджетування, аналізу результатів і прогнозування діяльності;
- контролю і складання відповідних форм управлінської звітності;
 - підготовки додаткової інформації для прийняття стратегічних управлінських рішень тощо.

Банки самостійно розробляють систему і форми управлінського обліку, внутрішньої звітності і контролю операцій, обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст управлінської звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. При організації управлінського обліку повинна забезпечуватися ідентичність інформації і розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку.

На відміну від фінансового обліку, управлінський облік не є обов'язковим і не регламентується законодавчими актами чи національними бухгалтерськими стандартами. Для управління діяльністю банків використовуються дані як фінансового, так і управлінського обліку.

Податковий облік можна визначити як сукупність правил, методик і процедур збору, оброблення і формування фінансової інформації про діяльність банку за об'єктами оподаткування, необхідної для обчислення податків і зборів, забезпечення своєчасності та повноти їх сплати, складання податкової звітності відповідно до вимог податкового законодавства.

Порядок ведення податкового обліку банки визначають самостійно. Як правило, для ведення податкового обліку банки створюють окрему підсистему з відкриттям рахунків у 8 класі «Управлінський облік». Зміни в податковому обліку не впливають на фінансовий облік.

Нижче наводиться порівняльна характеристика фінансового, управлінського та податкового обліку, які ведуться банками України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика видів обліку

Критерії	Види обліку		
	Фінансовий	Управлінський	Податковий
1	2	3	4
Мета обліку	Забезпечення своєчасного та повного відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни	Забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією для планування, оцінки, контролю й використання банківських ресурсів	Надання інформації, необхідної для обчислення податків і зборів, передбачених податковим законодавством
Користувачі інформації, що надається обліком	<i>Внутрішні користувачі:</i> акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори банку, працівники банку <i>Зовнішні користувачі:</i> НБУ, наявні та потенційні кредитори, банки-кореспонденти, наявні та потенційні клієнти, інші	Внутрішні користувачі: керівництво банку	Зовнішні користувачі: податкові органи
Суб'єкт регулювання	Національний банк України	Керівництво банку, акціонери	Державна фіскальна служба України
Юридичні джерела регулювання	Закони України, нормативно-правові акти НБУ, міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)	Відсутні	Податкове законодавство, зокрема Податковий кодекс України
Форми звітності	Звіт про фінансовий стан, звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід, звіт про рух грошових коштів, звіт про зміни у власному капіталі, примітки до звітів	Управлінська звітність (звіти про виконання кошторисів, звіти центрів відповідальності, бізнес-плани)	Податкова звітність (податкові декларації)

Продовження табл. 1.1.

1	2	3	4
Оприлюднення Звітності	Фінансова звітність оприлюднюється шляхом публікації в пресі, а також розміщення у всесвітній мережі «Інтернет»	Управлінська звітність не оприлюднюється	Податкова звітність не оприлюднюється
Періодичність складання звітності	Щокварталу, щорічно	Періодичність визначається потребами керівництва банку	Щокварталу, щорічно
Вимірники	Єдиний грошовий	Різні вимірники	Єдиний грошовий
Спрямованість	Ретроспективна оцінка	Прогнозування	Ретроспективна оцінка

1.2. Державне регулювання та нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в банках України

Загальні засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні регламентуються Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами). Згідно з цим Законом державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється з метою:

- створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів;

- удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, який затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Згідно із Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України. Функції Національного банку України у сфері бухгалтерського обліку визначені також у Законах України «Про Національний банк України» (зі змінами) та «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами). Так, у статті 41 Закону України «Про Національний банк України» зазначено, що НБУ встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам

законодавства України та міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). У статті 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» сказано, що банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Організація бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банківських установах, а також вимоги щодо ведення окремих банківських операцій регламентуються значною кількістю нормативно-правових актів НБУ, які видаються у формі постанов Правління НБУ, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління НБУ. Усі ці нормативно-правові акти умовно можна поділити на 3 групи:

1 група – нормативно правові акти, що регламентують питання організації фінансового обліку та складання фінансової звітності в банках:

- 1) Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України. Затверджено постановою Правління НБУ від 30.12.98 № 566;
- 2) Положення про організацію операційної діяльності в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р. № 254;
- 3) Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373;
- 4) Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України. Схвалено постановою Правління НБУ від 29.12.2015 р. № 965.

2 група - нормативно-правові акти, що забезпечують ведення синтетичного обліку в банках:

- 1) План рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. № 280;
- 2) Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280;

3 група - нормативно-правові акти, що регламентують методику обліку різних банківських операцій та фінансових результатів від їх проведення:

- 1) Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495;
- 2) Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.;
- 3) Інструкція з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 10.12.2004 р. № 625;

- 4) Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;
- 5) Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309;
- 6) Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 22.06.2015р. № 400;
- 7) Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.12.2005 р. № 480;
- 8) Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.03.2009 р. № 140;
- 9) Правила бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах. У редакції постанови Правління НБУ від 7.12.2000 р. № 471.
- 10) Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.
- 11) Правила бухгалтерського обліку операцій довірчого управління в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 498.
- 12) Правила бухгалтерського обліку операцій з документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2004 р. № 549;
- 13) Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 8.04.2005 № 123;
- 14) Правила бухгалтерського обліку банками України операцій з чеками в іноземній валюті. Затверджено постановою Правління НБУ від 4.09.2009 № 530.

На основі вимог МСФЗ та нормативно-правових актів НБУ, кожен банк розробляє корпоративні (внутрішні) нормативно-правові акти, що визначають порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк.

1.3. Загальна характеристика міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та їх застосування в банківській системі України

Історично в кожній країні склались власні стандарти обліку та звітності, які відповідали в першу чергу вимогам, що висувалися до звітності її основними користувачами. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів значно ускладнювали аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, багатонаціональних компаній, глобалізації фінансових

ринків. У зв'язку з цим, виникла потреба в гармонізації фінансової звітності компаній різних країн, для забезпечення якої 29 червня 1973 р. було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee - IASC). Його було засновано на підставі угоди, укладеної між професійними бухгалтерськими організаціями Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Великобританії, Ірландії та США.

З 1983 р. до 2000 р. КМСБО об'єднував всі фахові бухгалтерські організації, що входять до складу Міжнародної федерації бухгалтерів. За станом на січень 2000 р. до КМСБО входило 143 члени зі 104 країн світу, які представляли понад 2 мільйони бухгалтерів.

У Конституції КМСБО було викладено такі цілі організації:

- формулювати і публікувати в інтересах громадськості стандарти бухгалтерського обліку, що їх потрібно дотримуватися при складанні фінансової звітності, а також сприяти їхньому прийняттю та дотриманню вусьому світі;
- спрямовувати зусилля на поліпшення і гармонізацію регулюючих положень, стандартів бухгалтерського обліку та процедур, пов'язаних з поданням фінансових звітів.

За період своєї діяльності КМСБО видав 41 міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО), (International Accounting Standard – IAS), з яких станом на кінець 2016 року діяло 28. Усі чинні на сьогодні стандарти (за винятком МСБО 37) було переглянуто, що посприяло поліпшенню їх якості (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

Номер стандарту	Назва стандарту	Рік видання переглянутого стандарту	Дата набуття чинності останніх змін і доповнень
1	2	3	4
МСБО 1	Подання фінансових звітів	2007	1.01.2016
МСБО 2	Запаси	2005	1.01.2005
МСБО 7	Звіт про рух грошових коштів.	1992	1.01.2017
МСБО 8	Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки	2003	1.01.2005
МСБО 10	Події після звітного періоду	2003	1.01.2005
МСБО 11	Будівельні контракти	1993	1.01.2018 буде замінений МСФЗ 15

Продовження табл.1.2.

1	2	3	4
МСБО 12	Податки на прибуток	1996	1.01.2017
МСБО 16	Основні засоби	2003	1.01.2016
МСБО 17	Оренда	2003	1.01.2019 буде замінений МСФЗ 16
МСБО 18	Дохід	1993	1.01.2018 буде замінений МСФЗ 15
МСБО 19	Виплати працівникам	2011	1.01.2016
МСБО 20	Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу	1983	1.01.2009
МСБО 21	Вплив змін валютних курсів	2003	1.07.2009
МСБО 23	Витрати на позики	2007	1.07.2014
МСБО 24	Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін	2009	1.07.2014
МСБО 26	Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення	1987	1.01.1995
МСБО 27	Окрема фінансова звітність	2011	1.01.2016
МСБО 28	Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства	2011	1.01.2016
МСБО 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції	1989	1.01.2009
МСБО 32	Фінансові інструменти: подання	2003	1.01.2014
МСБО 33	Прибуток на акцію	2003	1.01.2009
МСБО 34	Проміжна фінансова звітність	1998	1.01.2016
МСБО 36	Зменшення корисності активів	2004	1.01.2014
МСБО 37	Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи	1998	-
МСБО 38	Нематеріальні активи	2004	1.01.2016
МСБО 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка	2003	1.01.2018 буде замінений МСФЗ 9

1	2	3	4
МСБО 40	Інвестиційна нерухомість	2003	1.07.2014
МСБО 41	Сільське господарство	2001	1.01.2016

Постійним комітетом з тлумачень (Standing Interpretations Committee – SIC), що діяв при КМСБО, було затверджено 33 Тлумачення МСБО (ПКТ), з яких на кінець 2016 р. діяло 8.

У травні 2000 р. було прийнято новий статут, згідно з яким Комітет було перейменовано на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board - IASB). У новому статуті РМСБО викладено такі цілі діяльності:

- розробка в інтересах громадськості єдиної системи високоякісних, зрозумілих і глобальних стандартів бухгалтерського обліку, що мають обов'язкову силу, відповідно до яких у фінансовій звітності повинна розкриватися якісна, прозора та порівнянна інформація, для того щоб учасники фондових ринків та інші користувачі могли приймати обґрунтовані економічні рішення;

- поширення й забезпечення суворого дотримання цих стандартів;

- забезпечення максимального зближення національних стандартів бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами, виходячи з найбільш оптимального вирішення питань бухгалтерського обліку та звітності.

Після реорганізації РМСБО перейменувала міжнародні стандарти бухгалтерського обліку у міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards – IFRS). Водночас міжнародні стандарти, випущені до 2001 року, зберігають свою колишню назву, тобто МСБО. Станом на кінець 2016 р. РМСБО випущено 16 міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) (табл. 1.3.).

У березні 2002 р. Постійний комітет з тлумачень було замінено Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (International Financial Reporting Interpretations Committee – IFRIC), який станом на кінець 2016 р. випустив 21 Тлумачення, з них чинних — 18.

Міжнародні стандарти фінансової звітності, у широкому розумінні цього терміну, включають:

- Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards – IFRS);

- Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (International Accounting Standards – IAS);

- Тлумачення міжнародних стандартів (Interpretations), розроблені Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (IFRIC) або колишнім Постійним комітетом з тлумачень (SIC).

Таблиця 1.3.

Міжнародні стандарти фінансової звітності

Номер стандарту	Назва стандарту	Рік видання стандарту	Дата набуття чинності стандарту або останніх змін
МСФЗ 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності	2008	1.01.2013
МСФЗ 2	Платіж на основі акцій	2004	1.01.2018
МСФЗ 3	Об'єднання бізнесу	2008	1.06.2014
МСФЗ 4	Страхові контракти	2004	1.01.2018
МСФЗ 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність	2004	1.01.2016
МСФЗ 6	Розвідування для оцінки запасів корисних копалин	2004	1.01.2006
МСФЗ 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації	2005	1.01.2016
МСФЗ 8	Операційні сегменти	2006	1.01.2014
МСФЗ 9	Фінансові інструменти	2014	1.01.2018
МСФЗ 10	Консолідована фінансова звітність	2011	1.01.2016
МСФЗ 11	Спільна діяльність	2011	1.01.2016
МСФЗ 12	Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання	2011	1.01.2016
МСФЗ 13	Оцінка справедливої вартості	2011	1.01.2014
МСФЗ 14	Відстрочені рахунки тарифного регулювання	2014	1.01.2016
МСФЗ 15	Дохід від контрактів з клієнтами	2014	1.01.2018
МСФЗ 16	Оренда	2016	1.01.2019

Банківська система України розпочала впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності з 1 січня 1998 р. Цим започатковано реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в банківському секторі. У процесі реформування банки перейшли на новий План рахунків бухгалтерського обліку, розроблений для забезпечення потреб складання фінансової звітності окремо для НБУ та банків другого рівня, а також було змінено підходи до організації та ведення аналітичного обліку.

На початковому етапі реформування бухгалтерського обліку нормативно-правова база НБУ з питань фінансового обліку містила лише загальні вимоги МСФЗ щодо визнання і оцінки активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат, а також розкриття про них інформації у фінансовій звітності. Сьогодні

міжнародні стандарти є основою нормативно-правових актів НБУ, що регламентують ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності банків.

Від часу переходу банківської системи на МСФЗ Національним банком проведено велику роботу щодо побудови якісної системи фінансового обліку та звітності в банківській системі України. Нормативно-правові акти з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності банків часто змінюються, уточнюються, перевидаються. Так, упродовж 2003-2005 років НБУ було розроблено та введено в дію велику кількість нормативно-правових актів, що замінили попередні нормативні документи з бухгалтерського обліку практично усіх банківських операцій. З 2009 року набрали чинності Постанови НБУ, якими було внесено суттєві зміни у План рахунків бухгалтерського обліку банків України, порядок складання фінансової звітності банків, методику бухгалтерського обліку депозитів, кредитів, доходів та витрат.

У 2010-2011 роках у вітчизняне законодавство було внесено зміни, якими визначено порядок застосування МСФЗ в банківській системі України. Так, згідно із Законом України «Про Національний банк України», НБУ повинен встановлювати для банків порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з вимогами МСФЗ.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI, ряд підприємств, в тому числі банки, мають складати фінансову звітність за МСФЗ. Починаючи з 1 січня 2012 р. вітчизняні банки складають фінансову звітність за МСФЗ.

Упродовж останніх років знову мали місце неодноразові зміни у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про його застосування, вимогах щодо фінансової звітності, методиці бухгалтерського обліку власного капіталу та фінансових інвестицій. Процес постійного оновлення нормативно-правових актів є наслідком намагання НБУ узгодити їх з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності, які теж часто змінюються.

1.4. Концепції фінансового обліку та звітності, що застосовуються в банках України

В Україні основні концепції фінансового обліку та звітності, що застосовуються в банках України, викладені у:

– Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Даний закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.

– Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України», затверджені постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено десять принципів, на яких ґрунтується бухгалтерський облік та фінансова звітність, а саме: обачність, повне висвітлення, автономність,

послідовність, безперервність, нарахування та відповідність доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історична (фактична) собівартість, єдиний грошовий вимірник, періодичність.

Відповідно до *Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України*, бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках України ґрунтуються на таких принципах:

повне висвітлення - усі банківські операції підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій банку, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею;

превалювання сутності над формою - операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їх сутності та економічного змісту, а не лише за їх юридичною формою;

автономність - активи та зобов'язання банку мають бути відокремлені від активів і зобов'язань власників цього банку та інших банків (підприємств), у зв'язку з цим особисте майно та зобов'язання власників не мають відображатися у фінансовій звітності банку;

обачність - застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати - не занижуватимуться;

безперервність - оцінка активів та зобов'язань здійснюється, виходячи з припущення, що банк є безперервно діючим і залишатиметься діючим в осяжному майбутньому. Якщо банк планує скоротити масштаби своєї діяльності, то це має відображатися у фінансових звітах;

нарахування та відповідність доходів і витрат - для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

послідовність - постійне (із року в рік) застосування банком обраної облікової політики. Зміна методів обліку можлива лише у випадках, передбачених міжнародними стандартами фінансової звітності, і потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах;

історична (фактична) собівартість - активи і пасиви обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення. Активи та зобов'язання в іноземній валюті, за винятком немонетарних статей, мають переоцінюватись у разі зміни офіційного валютного курсу на звітну дату.

Хоча принцип єдиного грошового вимірника та принцип періодичності у даному Положенні не згадуються, але на практиці ці принципи застосовуються.

Принцип єдиного грошового вимірника означає, що вимірювання та узагальнення всіх операцій банку у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці. Цей принцип також припускає стабільність грошової одиниці, ігноруючи інфляцію. Так, в балансі підсумовуються разом активи, які були придбані в різний час.

Принцип періодичності означає розподіл діяльності банку на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності, забезпечення вчасною фінансовою

інформацією її користувачів.

1.5. Облікова політика банку

Повнота та достовірність відображення операцій банку в обліковій системі забезпечується обліковою політикою та внутрішніми процедурами банку, що проводяться відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Облікова політика банку - це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності.

Загальні вимоги щодо облікової політики банків визначені у *Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України*, затверджене постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 (зі змінами).

Відповідно до цього нормативно-правового акту, в кожному банку має бути розроблено Положення про облікову політику банку, яке затверджується Правлінням (радою директорів) банку і доводиться до відома всіх відокремлених підрозділів банку. У Положенні про облікову політику висвітлюються особливості організації та ведення бухгалтерського обліку, а також описується методика бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк.

Банки висвітлюють обрану ними облікову політику шляхом опису:

- принципів обліку статей звітності;
- методів оцінки окремих статей звітності;
- фактів, що стосуються змін в обліковій політиці.

Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України вимагає, щоб в банку були розроблені та затверджені такі складові облікової політики, як:

- характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків;
- додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції (крім тих, що визначені в загальному порядку), включаючи форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;
- правила документообороту та технології обробки облікової інформації;
- перелік визначених прав працівників банку на підписування документів;
 - перелік операцій, що потребують додаткового контролю;
- порядок проведення інвентаризації і методи оцінки активів та зобов'язань;
- порядок контролю за здійсненими внутрішніми банківськими операціями;
- порядок розрахунків між філіями та іншими структурними підрозділами банку (внутрішньосистемні розрахунки);
 - порядок фінансування (бюджетування) структурних підрозділів банку;
- порядок консолідації фінансової звітності асоційованих та дочірніх компаній;
- порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів та витрат (включаючи порядок амортизації активів банку, створення та використання резервів);
- політика банку щодо роботи з цінними паперами (як придбаними, так і

емітованими);

- процедури вивірки та контролю (операцій, звітності тощо);
 - порядок реєстрації договорів;
 - інші документи та рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.
- Враховуючи принцип послідовності, облікова політика банку має передбачити постійне (із року в рік) застосування прийнятої стабільної облікової політики. Облікова політика може змінюватись тільки, якщо зміна:
- вимагається нормативно-правовими актами Національного банку України або міжнародними стандартами фінансової звітності;
 - приводить до того, що фінансові звіти надають достовірну та доречнішу інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, фінансові результати діяльності або грошові потоки банку.
- У разі внесення змін до положення про облікову політику, що за обсягом охоплюють більшу частину тексту або істотно впливають на його зміст, положення про облікову політику викладається в новій редакції.
- Будь-які зміни в обліковій політиці, що мають суттєвий вплив на показники звітного або майбутніх періодів, повинні бути описані у примітці до фінансової звітності банку з зазначенням їх причин і змін у відповідних статях.
- Не вважається зміною в обліковій політиці: 1) нова облікова політика щодо операцій, які не є суттєвими; 2) нова облікова політика щодо операцій, які відрізняються по суті від попередніх і не здійснювалися раніше. Нова облікова політика застосовується до подій та операцій з часу їх виникнення.

Тема 2. Операційна діяльність банку, її організація та забезпечення

2.1 Суть операційної діяльності банку, її організація та забезпечення

Основою бухгалтерського обліку в банках є операційна діяльність. **Операційна діяльність банку** - це сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, проведенням їх реєстрації у відповідних регістрах, перевірванням, вивірванням та здійсненням контролю за операційними ризиками.

Основні вимоги до організації операційної діяльності банків регламентуються *Положенням про організацію операційної діяльності в банках України*, затвердженим постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р.

№ 254. Згідно з цим Положенням банки самостійно:

- 1) розробляють технології здійснення банківських операцій та визначають методи внутрішнього контролю за проведенням операцій.
- 2) визначають систему організації операційної діяльності залежно від їх структури, обсягів та видів банківських операцій, кількості працюючих, розвитку інформаційних технологій тощо.

Організація операційної діяльності передбачає наявність документованих операційних процедур (правил) за всіма операціями, що здійснюються банками відповідно до законодавства України.

Операційні процедури (правила) щодо кожної операції мають базуватися на таких принципах, як наявність дозволу, запису, контролю, і обов'язково включати такі складові:

- опис операції;
 - розподіл повноважень між виконавцями операції;
 - установлення відповідальності осіб, які її здійснюють;
 - документування інформації за операцією;
- заходи (механізми) внутрішнього контролю за проведенням операції та інші складові, визначені банком і передбачені у внутрішньому положенні.

Відповідальність за організацію операційної діяльності банків несуть їх керівники відповідно до установчих документів та законодавства України.

Операції банку здійснюються протягом операційного дня. **Операційний день банку** - це діяльність банку протягом робочого дня, що пов'язана з реєстрацією, перевірванням, вивірванням, обліком, контролем операцій (у тому числі прийманням від клієнтів документів на переказ і документів на відкликання та здійсненням їх оброблення, передавання та виконання) з відображенням їх у регістрах бухгалтерського обліку банку. Тривалість операційного дня встановлюється банком самостійно.

Операційний день складається з:

1. **Операційного часу** - це частина операційного дня банку, протягом якої відбувається обслуговування клієнтів, (у тому числі приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані банком). Початок та кінець операційного часу встановлюються згідно з розпорядженням керівника банку з урахуванням режиму роботи платіжних систем і доводяться до відома клієнтів.

2. **Часу завершення технологічного оброблення облікової інформації** з обов'язковим формуванням оборотно-сальдового балансу, регістрів аналітичного обліку та інших регістрів за операціями, що здійснюються з використанням відповідного програмного забезпечення.

Операції банку мають бути зареєстровані та відображені в регістрах бухгалтерського обліку в день їх здійснення або наступного робочого дня, якщо операція здійснена після закінчення операційного дня (часу) банку або у вихідні чи святкові дні.

Кожна банківська операція охоплює такі основні етапи її здійснення:

1. Надання (отримання) дозволу на проведення операції. Свідченням того, що працівники отримали дозвіл на їх виконання, є затверджені керівництвом правила (процедури) здійснення операцій певного типу. На здійснення операцій, що не визначені в правилах (процедурах) банку, надаються окремі дозволи (розпорядження, накази тощо).

2. Проведення операції (укладення договорів, складання первинних документів, відкриття рахунків, введення інформації в облікову систему та її оброблення тощо).

3. Здійснення внутрішнього контролю за операцією (протягом усього операційного процесу - від часу ініціювання до відображення інформації про операцію в облікових регістрах).

Відповідальність за укладання договорів відповідно до законодавства України, ідентифікацію операцій, формування первинних документів і оцінку ризиків несуть ініціатори операцій.

Ідентифікація операції передбачає її докладний опис, який має містити потрібну інформацію для різних підрозділів банку та внутрішнього аудиту, а саме:

- тип операції (міжбанківські розрахунки, операції з клієнтами банку, розрахунки за власними операціями тощо);

- номер та дату договору;

- конкретні строки (початок та завершення) операції згідно з договором;

- дані про контрагента;

- зміст операції (кредит, депозит, тип процентної ставки тощо);

- первинні документи;

- відповідальних виконавців (у тому числі за ініціювання операції, за реєстрацію та контроль за її проведенням).

Операційну діяльність банку безпосередньо забезпечують працівники банку, які виконують функції фронт-офісу та бек-офісу.

Фронт-офіс - це підрозділи банку або його уповноважені особи, які ініціюють та/або організовують операцію (шляхом укладання відповідних договорів). Виконувати функції фронт-офісу банку можуть працівники казначейства, кредитного підрозділу, підрозділу, що здійснює операції з цінними паперами, а також інших підрозділів банку, які відповідають за ініціювання активних та пасивних операцій з клієнтами банку.

Бек-офіс - підрозділи або окремі відповідальні виконавці, які залежно від їх функцій забезпечують реєстрацію, перевіряння, звіряння, облік операцій та контроль за ними.

Працівники, які виконують функції бек-офісу банку, відповідають за:

- перевіряння отриманих від фронт-офісу документів на паперових та/або електронних носіях щодо відповідності наданої інформації;
- реєстрацію операцій і введення потрібних даних до автоматизованої системи;
- перевіряння підтверджень про здійснення операцій, що надійшли від контрагентів, та/або надсилання підтвердження контрагенту про надходження коштів (може виконуватись автоматично за допомогою програмного забезпечення з наданням чіткої та зрозумілої інформації про результати перевірки);
 - проведення перевіряння лімітів за контрагентами;
 - перевіряння лімітів дилерів;
- своєчасну підготовку, перевіряння та оформлення платіжних інструментів відповідно до нормативно-правових актів НБУ;
 - вивіряння залишків за рахунками клієнтів;
- підготовку відповідних розпоряджень для здійснення розрахунків;
 - перевіряння правильності відображення операцій;
- зберігання інформації про операції (вся електронна інформація має зберігатися в захищеному від модифікації вигляді);
 - нарахування процентів за кредитами і депозитами, комісійних тощо;
- контроль за обробленням даних, здійсненням розрахунків, виконанням договорів.

Операції банків виконують відповідні працівники банку, яким надане право відповідального виконавця, а саме доручено оформляти та підписувати документи за визначеними операціями або:

- 1) контролювати правильність оформлення документів та відображення їх в обліку;
- 2) технологічно виконувати визначені операційні процедури незалежно від того, у якому структурному підрозділі банку вони працюють.

Під час приймання розрахункових документів відповідальний виконавець перевіряє правильність їх оформлення і засвідчує своїм підписом та відбитком штампа банку. Якщо операція потребує додаткового контролю, то документ, на підставі якого здійснена така операція, перевіряється особою, яка виконує контрольні функції (контролер), і засвідчується її підписом. Електронні документи засвідчуються електронним цифровим підписом відповідних працівників під час їх створення. Контролер має засвідчувати електронні документи своїм цифровим підписом лише після того, як перевірів наявність цифрових підписів відповідальних виконавців та отримав позитивний результат. На одну особу не може бути покладено виконання функції щодо проведення операції, починаючи з її ініціювання до відображення в балансі

банку, окрім операцій із встановленим механізмом контролю з використанням відповідного програмного забезпечення.

Робочі місця відповідальних виконавців організовуються таким чином, щоб сторонні особи не мали доступу до екранів ЕОМ, програмно-апаратних засобів, ключової інформації, паролів, печаток, штампів, документів і бланків банку.

Повноваження та відповідальність працівників банку щодо виконання ними функціональних обов'язків визначаються внутрішніми документами банку та посадовими інструкціями.

Всі працівники, які виконують операції з бухгалтерського обліку, з питань ведення бухгалтерського обліку підпорядковуються головному бухгалтеру банку.

Керівник банку зобов'язаний забезпечити контроль за належним зберіганням і використанням ключової інформації, печаток, штампів і бланків банку відповідальними особами таким чином, щоб уникнути їх втрати або використання з метою зловживання. Облік печаток і штампів ведеться в спеціальній книзі, де зазначаються прізвища і посади осіб, у яких вони зберігаються. Облік ключової інформації має здійснювати адміністратор захисту інформації.

2.2 Документування операцій у банках

Усі банківські операції відображаються в бухгалтерському обліку тільки при наявності документального підтвердження. Документи надходять в банк від підприємств і організацій, інших банків, а також складаються безпосередньо в банку і містять необхідну інформацію про характер операції, що дає змогу перевірити її законність і здійснити банківський контроль.

Банківський документ – це письмове розпорядження клієнта чи відповідального працівника банку на проведення грошово-розрахункової або іншої операції в банку.

Сукупність документів, на підставі яких банками здійснюється бухгалтерський облік та контроль, утворює **банківську документацію**. Форми документів та порядок їх застосування визначаються нормативними актами Національного банку України.

Документи, які фіксують факти здійснення операцій називаються **первинними**. Саме первинні документи є підставою для відображення банківських операцій за рахунками бухгалтерського обліку. Первинні документи мають бути складені під час здійснення операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення в паперовій та/або в електронній формі.

Банківські документи класифікуються за певними ознаками.

За місцем складання документи поділяються на внутрішні, що оформлені в банку та зовнішні, що одержані від клієнтів та інших установ.

За призначенням розрізняють розпорядчі документи, тобто такі, що містять дозвіл на виконання операції та виконавчі документи.

За змістом операцій документи класифікуються на касові, меморіальні та інші. Касовими документами оформляються операції з приймання і видачі готівки касою банку. Вони поділяються на прибуткові та видаткові. Меморіальні документи використовуються для здійснення і відображення в обліку операцій банку і його клієнтів за безготівковими розрахунками. До меморіальних документів відносяться: меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, розрахункові чеки, інші платіжні інструменти, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку.

Первинні документи як у паперовій, так і в електронній формі повинні мати певні обов'язкові реквізити, зокрема:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання документа;
- назву підприємства (банку), від імені якого складений документ;
- назву отримувача коштів;
- зміст операції (підстави для її здійснення) та одиницю її виміру;
- суму операції (цифрами та прописом). Сума операції може бути відображена цифрами за відсутності на документі суми прописом, якщо цей документ формується за допомогою програмного забезпечення в автоматизованому режимі або якщо це передбачено нормативно-правовими актами НБУ;
- номери рахунків;
- назву банку (отримувача та платника коштів);
- посади та підписи осіб, відповідальних за здійснення операції та правильність її оформлення (підтвердження підпису на документі в електронному вигляді здійснюється за допомогою електронного коду працівника або електронного підпису).

Первинні документи залежно від виду операції можуть включати, крім обов'язкових, додаткові реквізити.

Документи, які надають клієнти банку, повинні мати підписи уповноважених службових осіб клієнта та відбиток його печатки (за наявності). Підписи на всіх документах, а також печатки мають відповідати заявленим їх зразкам, а підтвердження достовірності підпису на документі в електронному вигляді обумовлюється в договорі про обслуговування клієнта через систему електронних платежів "клієнт-банк".

Первинні документи, які не містять обов'язкових реквізитів, є недійсними і не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку. Первинні документи з виправленням обов'язкових реквізитів банк до виконання не приймає, крім тих випадків, що визначені нормативно-правовими актами НБУ.

Електронні документи з негативним результатом перевірки цифрового підпису банк до виконання не приймає. У разі приймання розпоряджень власників рахунків в електронній формі та здійснення міжбанківських розрахунків внесення будь-яких виправлень у документи, що надійшли до банку, не допускається.

У первинних документах, на підставі яких здійснюються записи в бухгалтерському обліку, мають зазначатися номери кореспондуючих рахунків за дебетом і кредитом, сума операції в грошовому виразі, дата виконання, підпис відповідального виконавця, підпис контролера (якщо операція підлягає додатковому контролю), підпис уповноваженої особи (якщо підставою для здійснення операції було відповідне розпорядження).

За однотипними операціями можуть складатися зведені меморіальні ордери. Зведений меморіальний ордер містить кілька номерів рахунків за дебетом чи кредитом. У разі виключення зі зведеного меморіального ордера певної суми, яка не може бути зарахована або списана з рахунку з будь-якої причини, ця сума закреслюється і в документі виправляється загальна сума. Кожне таке виправлення засвідчується підписами відповідального виконавця та контролера. Усі виправлення в електронному документі мають бути засвідчені цифровими підписами відповідального виконавця та контролера і відображені в протоколах функціонування програмного забезпечення.

Первинні документи за кожний робочий день мають бути звірені з оборотно-сальдовим балансом. У разі виявлення розбіжностей здійснюється вивіряння документів та оборотів за кожним балансовим рахунком. Сформовані, зброшуровані та звірені з оборотно-сальдовим балансом меморіальні документи передаються для зберігання.

2.3 Фундаментальна облікова модель, її застосування в банках

Першочерговим завданням будь-якої облікової системи є виявлення економічної події. **Економічна подія** – це будь-яка подія, що може безпосередньо впливати на фінансовий стан банку.

Економічні події класифікуються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні події включають операції між банком і окремими особами. Наприклад, залучення банком коштів на депозит від фізичної особи, видача кредиту підприємству, виплата заробітної плати працівникам. В кожному випадку банк одержує щось (кошти, послуги) в обмін на щось інше (зобов'язання, кошти). Внутрішні події безпосередньо впливають на фінансовий стан банку, але не включають операції обміну з іншим суб'єктом господарювання. Наприклад, знос основних засобів, використання малоцінних і швидкозношуваних предметів. Як зовнішні, так і внутрішні економічні події мають бути зареєстровані обліковою системою, щоб в належній мірі відобразити фінансовий стан банку. Питання, пов'язані з тим, коли й як економічна подія має бути визнана й оцінена визначаються конкретними обліковими принципами та правилами.

В основі процесу виявлення і відображення впливу економічних подій на фінансовий стан банку лежить **фундаментальна облікова модель**, або як її ще називають **бухгалтерське рівняння**:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

Розглянемо елементи даного бухгалтерського рівняння.

Активи – це ресурси, контрольовані банком у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до надходження економічних вигод у майбутньому. Майбутня економічна вигода, втілена в активі, є потенціалом, який може сприяти надходженню, прямо або непрямо, грошових коштів і їхніх еквівалентів до банку. Банк, як правило, використовує свої активи для надання послуг, що здатні задовольнити потреби їхніх клієнтів, які готові платити за них, а отже сприяти надходженню грошових коштів до банку. Активи можуть мати матеріальну або нематеріальну форму, бути або не бути власністю банку.

Активи банку виступають у вигляді готівки у національній та іноземній валюті, банківських металів, коштів, що знаходяться на кореспондентських рахунках в НБУ та інших банках, розміщених депозитів в інших банках, наданих кредитів, фінансових інвестицій, основних засобів та нематеріальних активів.

Зобов'язання - це теперішня заборгованість банку, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до вибуття із банку ресурсів, які втілюють в собі економічні вигоди.

До основних видів банківських зобов'язань відносяться: кошти на кореспондентських рахунках інших банків, депозити та кредити, одержані від інших банків, кошти на поточних та строкових рахунках клієнтів, боргові цінні папери, емітовані банком.

Власний капітал – це залишкова частка в активах банку після вирахування всіх його зобов'язань. Капітал ще називають чистими активами.

Капітал банку складається зі статутного капіталу; емісійних різниць; загальних резервів та фондів; результатів звітного року та минулих років; результатів переоцінки.

Бухгалтерське рівняння показує рівність між економічними ресурсами банку (його активами) і загальними вимогами до цих ресурсів (зобов'язаннями та капіталом).

Елементи бухгалтерського рівняння можуть бути представлені окремими рахунками, на яких записується збільшення або зменшення кожного елементу. Для графічного зображення рахунку використовується Т-подібна модель рахунку. Т-рахунок складається з трьох елементів: назви рахунку, лівого боку - дебету і правого боку – кредиту (рис. 2.1.)

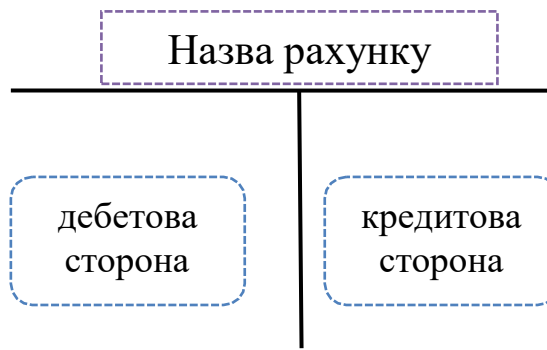

Рис. 2.1. T-подібна модель бухгалтерського рахунку

В залежності від типу рахунку, дебет або кредит буде представляти збільшення або зменшення. Рахунки по ліву сторону бухгалтерського рівняння (активні рахунки) збільшуються при дебетуванні і зменшуються при кредитуванні. Рахунки по праву сторону рівняння (пасивні рахунки) збільшуються при кредитуванні і зменшуються при дебетуванні. Графічно це можна представити таким чином (рис. 2.2.):

Активи		=	Зобов'язання		+	Капітал	
+	-		-	+		-	+

Рис. 2.2. Схема бухгалтерського рівняння з T-рахунками

Усі активні рахунки мають дебетовий залишок (сальдо), а пасивні – кредитовий.

За активними рахунками сальдо на кінець дня визначається за формулою:
Сальдо на кінець дня = Дебетове сальдо на початок дня + Обороти дебетові – Обороти кредитові

За пасивними рахунками сальдо на кінець дня визначається за формулою:
Сальдо на кінець дня = Кредитове сальдо на початок дня + Обороти кредитові – Обороти дебетові

Реєстрування інформації в бухгалтерському обліку банку досягається шляхом застосування методу подвійного запису, згідно з яким кожен запис- реєстрація відображається за двома рахунками: за дебетом одного рахунку і одночасно за кредитом другого рахунку. Загальна сума записів за дебетом повинна дорівнювати загальній сумі записів за кредитом.

Кожна банківська операція, що підлягає реєстрації у балансі, аналізується з позиції бухгалтерського рівняння. Операція завжди відображається як мінімум двома змінами у бухгалтерському рівнянні. Виділяють чотири типи операцій за їх впливом на елементи бухгалтерського рівняння:

1. Операція, яка одночасно збільшує активи та пасиви (наприклад, надходження на кореспондентський рахунок банку коштів на користь клієнта і їх зарахування на поточний рахунок клієнта).
 2. Операція, яка одночасно зменшує активи і пасиви (наприклад, повернення банком клієнту його депозиту готівкою).
 3. Операція, що зумовлює одночасне збільшення одних активів і зменшення інших активів (наприклад, купівля касою банку іноземної валюти за гривні).
 4. Операція, яка зумовлює одночасне збільшення одних пасивів і зменшення інших пасивів (наприклад, перерахування банком за дорученням клієнта коштів з його поточного рахунку на депозитний).
- Отже, після запису кожної операції права частина бухгалтерського рівняння дорівнює лівій.

2.4. Класифікація банківських бухгалтерських рахунків

Вся сукупність бухгалтерських рахунків може бути поділена на **балансові** та **позабалансові** (рис. 2.3).

Балансові рахунки бувають постійними і тимчасовими.

Постійні рахунки мають залишок на кінець звітного періоду. На їх основі складається баланс банку. Серед них виділяють рахунки активів, зобов'язань, власного капіталу, а також контрарні рахунки.

Контрарні рахунки - це рахунки бухгалтерського обліку, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів обліку, які відображені в інших рахунках. Контрарні рахунки поділяються на контрпасивні і контрактивні.

Контрактивні рахунки - це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками. Прикладами контрактивних рахунків є рахунки, що використовуються для обліку спеціальних резервів; неамортизованого дисконту за наданими банком кредитами; зносу необоротних активів.

Контрпасивні рахунки - це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками. Прикладами контрпасивних рахунків є рахунки для обліку несплаченого зареєстрованого статутного капіталу банку; неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком; неамортизованого дисконту за коштами, залученими банком на строкові вклади. Особливістю контрарних рахунків є те, що в балансі вони відображаються зі знаком "-"; контрпасивні рахунки - у складі пасивів, а контрактивні - у складі активів. Така методика дозволяє достовірно оцінювати окремі статті активів і пасивів.

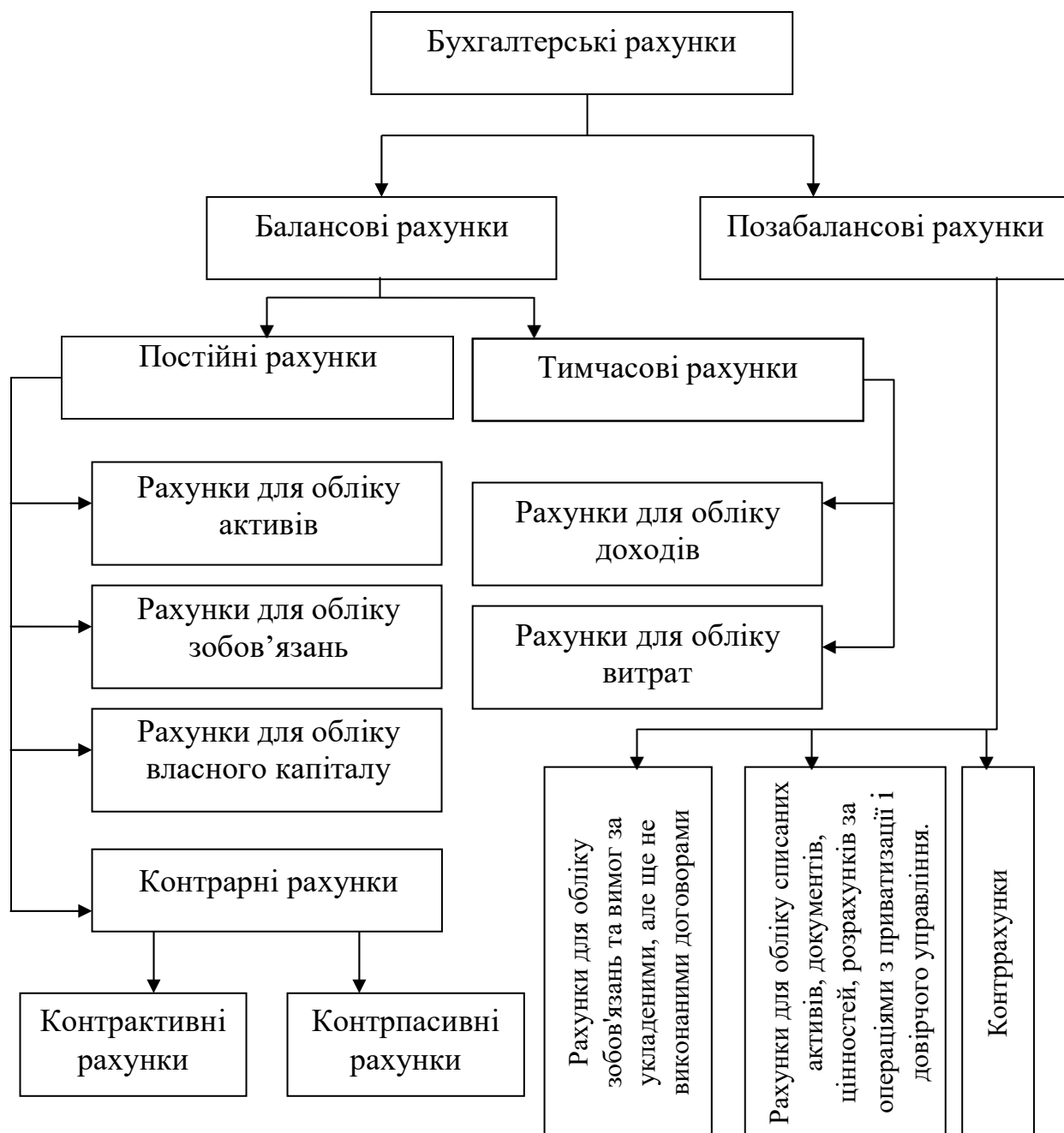

Рис. 2.3. Класифікація бухгалтерських рахунків банку

Тимчасові балансові рахунки призначені для обліку витрат і доходів.

Рахунки витрат – це активні рахунки, а **рахунки доходів** – це пасивні рахунки. Наприкінці звітного періоду залишки за цими рахунками переносяться на рахунок фінансового результату, після чого ці рахунки закриваються.

Позабалансові рахунки поділяються на активні, пасивні та контррахунки. Позабалансовий рахунок **активний**, якщо, при переведенні його на баланс дебетується балансовий рахунок. Позабалансовий рахунок **пасивний**, якщо, при переведенні його на баланс кредитується балансовий рахунок.

Контррахунки є умовними і використовуються як технічні для реалізації методу подвійного запису.

2.5. Структура та характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України

План рахунків бухгалтерського обліку є обов'язковим для використання банками України і являє собою систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності.

Балансові рахунки в Плані рахунків класифікуються за типами контрагентів, характером операцій і ступенем ліквідності активів і зобов'язань.

План рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій, суть якого полягає в обліку операцій в іноземній валюті за тими самими рахунками, що і операцій у гривні.

План рахунків складається з дев'яти класів:

Клас 1. Казначейські та міжбанківські операції.

Клас 2. Операції з клієнтами.

Клас 3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання.

Клас 4. Фінансові та капітальні інвестиції.

Клас 5. Капітал банку.

Клас 6. Доходи.

Клас 7. Витрати.

Клас 8. Управлінський облік.

Клас 9. Позабалансові рахунки.

Кожний клас Плану рахунків розподілений на: рахунки II порядку (двозначні - розділ); рахунки III порядку (тризначні - група); рахунки IV порядку (чотиризначні - балансовий рахунок).

Номери синтетичних рахунків у Плані рахунків складаються з чотирьох цифр. Першою цифрою номера рахунку визначено клас рахунків; першими двома цифрами - розділ рахунків; першими трьома цифрами - групу рахунків, а чотирма цифрами - номер балансового рахунку.

Клас 1 «Казначейські та міжбанківські операції» призначений для відображення в обліку операцій з готівкою, банківськими металами, безготівкових розрахунків між банками, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншим, цінних паперів, що рефінансуються НБУ, міжбанківських кредитів та депозитів тощо.

У класі 2 «Операції з клієнтами» відображаються операції з клієнтами, зокрема операції за розрахунками, наданими кредитами та залученими вкладами (депозитами). Рахунки цього класу використовуються для обліку операцій за розрахунками з клієнтами (крім банків) - суб'єктами господарювання, органами державної влади та самоврядування, фізичними особами. За рахунками суб'єктів господарювання обліковуються кошти юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

За класом 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання» відображаються операції з цінними паперами (окрім цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії), обліковуються запаси товарно-матеріальних цінностей, сформовані банківські резерви, субординований борг, розрахунки між філіями одного банку, позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами тощо.

У класі 4 «Фінансові та капітальні інвестиції» відображаються інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії, операції з основними засобами і нематеріальними активами.

За рахунками класу 5 «Капітал банку» відображається капітал банку, який включає статутний капітал, емісійні різниці, загальні резерви та інші фонди, результати минулих років, результати переоцінки. Рахунки цього класу можуть кореспондувати з дебіторами, кредиторами та рахунками готівкових коштів у разі сплати дивідендів, викупу акцій (часток, паїв) в акціонерів (учасників) банку, збільшення капіталу банку шляхом переоцінки активів, з рахунками класів 6 та 7 під час формування фінансового результату діяльності банку за звітний рік. В іншому випадку рахунки класу 5 кореспондують тільки між собою.

У класі 6 «Доходи» відображаються доходи банку. Цей клас містить рахунки для обліку процентних, комісійних, інших операційних та інших доходів, результату від торговельних операцій, повернення списаних активів.

У класі 7 «Витрати» відображаються витрати банку. Даний клас включає рахунки для обліку процентних, комісійних, інших операційних витрат, загальних адміністративних витрат, відрахувань в резерви, податку на прибуток.

Клас 8 «Управлінський облік» призначений для ведення управлінського обліку. Рахунки у класі 8 відкриваються банками самостійно і кореспондують тільки між собою. Залишки за рахунками класу 8 не враховуються під час складання фінансової звітності банку.

У класі 9 «Позабалансові рахунки» обліковуються позабалансові операції. Рахунки цього класу використовуються для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами, такими, як кредитні лінії, дозволений овердрафт, непокриті безвідкличні акредитиви, різні гарантійні зобов'язання, зобов'язання за цінними паперами, спотові, форвардні контракти та договори з купівлі-продажу іноземної валюти й інших фінансових інструментів. У 9 класі також містяться рахунки для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління.

Бухгалтерський облік операцій за позабалансовими рахунками ведеться за системою подвійного запису. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою. Для відображення операцій за системою подвійного запису використовуються контррахунки з розділу 99. Рахунки можуть кореспондувати між собою без використання контррахунків.

2.6. Синтетичний та аналітичний облік в банках

Бухгалтерський облік в банках ведеться в двох напрямках: аналітичному і синтетичному.

Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку операцій – це носії спеціального формату у вигляді відомостей, книг, журналів, машинограм тощо. До них відносяться: оборотно-сальдовий баланс; особові рахунки та виписки з них; аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій; книги реєстрації відкритих рахунків; інші регістри.

Банки самостійно розробляють та затверджують форми регістрів обліку з урахуванням того, що регістри синтетичного та аналітичного обліку повинні мати назву, період реєстрації операцій, прізвища і підписи або інші кодовані знаки, що дають змогу ідентифікувати осіб, які їх склали.

Ведення синтетичного обліку забезпечується за допомогою рахунків II, III, IV порядків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. До основних форм регістрів синтетичного обліку банку відноситься щоденний оборотно-сальдовий баланс, в якому відображаються обороти за дебетом і кредитом за день, вихідні залишки за активом і пасивом за кожним балансовим рахунком четвертого порядку з проміжним підсумком за балансовими рахунками третього та другого порядків (аналогічно і за позабалансовими рахунками). В оборотно-сальдовому балансі відображаються підсумки за кожним класом рахунків і загальний підсумок за всіма рахунками банку. Правильність складання щоденного балансу оборотів та залишків контролюється рівністю дебетових і кредитових оборотів та залишків за активом і пасивом. Наявність такої рівності є обов'язковою умовою початку нового банківського дня. Щоденний оборотно-сальдовий баланс перевіряється і підписується керівником і головним бухгалтером або особами, які ним уповноважені.

Детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію фіксується в автоматизованій банківській системі на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках з допомогою параметрів аналітичного обліку.

Параметри аналітичного обліку включають параметри контрагентів (клієнтів), документів, договорів та безпосередньо параметри аналітичних рахунків. Усі параметри поділяються на дві групи - обов'язкові і необов'язкові.

Обов'язкові параметри вводяться із врахуванням вимог НБУ щодо звітності банків. Вони є обов'язковими для заповнення при занесенні у комп'ютерну систему нового контрагента або при відкритті аналітичного рахунку. Серед обов'язкових параметрів розділяють загальні і спеціальні. Загальні параметри застосовуються до всіх аналітичних рахунків. Спеціальні параметри застосовуються до аналітичних рахунків залежно від їх економічного змісту, а також використовуються для автоматизованого

ведення окремих операцій банків та для надання звітності Національному банку. Значення обов'язкових параметрів аналітичного обліку в електронному вигляді наведено в класифікаторах, адаптованих до формування економічних показників для подання фінансової та статистичної звітності, що входять до пакета довідників, які Національний банк доводить до відома банків.

Необов'язкові параметри є рекомендованими для заповнення. Вони можуть використовуватись при організації внутрішнього обліку в банку, а також при наданні звітності іншим органам.

Номери рахунків аналітичного обліку формуються за такою схемою: АААА К ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ

1. АААА - номер балансового (позабалансового) рахунку (4 символи).
2. К - ключовий розряд (1 знак).
3. ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ - інформація про аналітичний рахунок (до 9 символів).

Довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить 14 цифр, мінімальна - 5 цифр.

Сегмент ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ визначається банком самостійно. До складу цього сегмента може включатись код контрагента, порядковий номер рахунку, номер філії, код валюти тощо. У разі необхідності банки можуть самостійно збільшувати кількість необхідних атрибутів поза номером рахунку. До розрахунку ключового розряду входять сегменти АААА, ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ номера рахунку і код банку (Рис. 2.4).

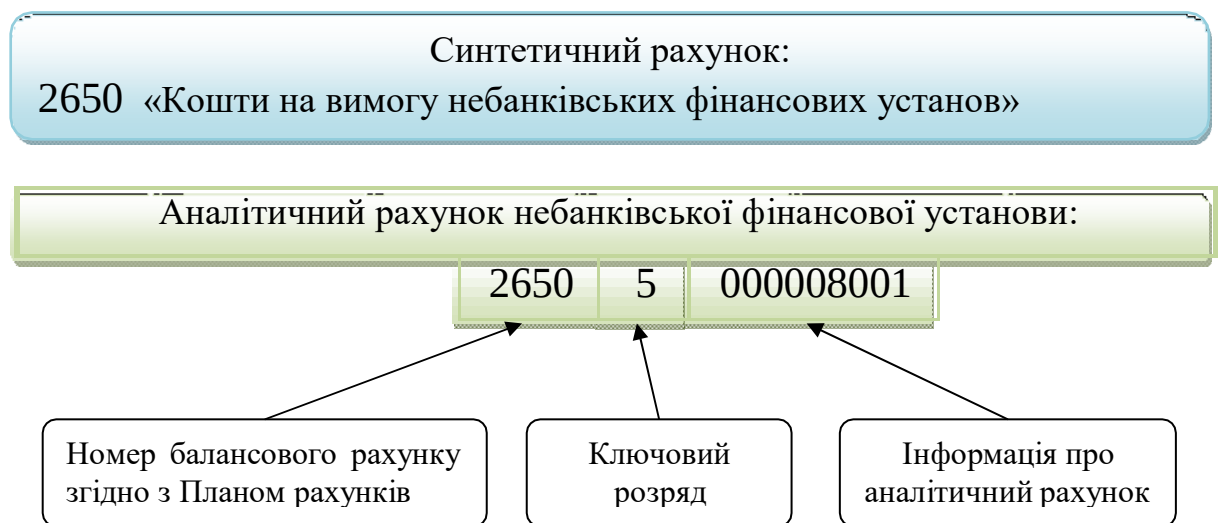

Рис. 2.4. Приклад синтетичного і аналітичного рахунку банку

У разі відкриття банком аналітичного рахунку для обліку операцій з контрагентами або рахунку клієнта банк зобов'язаний заповнювати такі параметри:

- код контрагента;
- ідентифікаційний код/номер;

- резидентність;
- код власного підрозділу банку;
- код країни;
- ознака інсайдера;
- інституційний сектор економіки;
- форма власності;
- види економічної діяльності;
- організаційно-правова форма господарювання.

Під час проведення банком розрахункових та касових операцій в документах заповнюються стандартизовані реквізити, які називаються параметри документів. До них відносяться:

- символ касових оборотів;
- параметр розподілу суми оборотів за рахунком за визначеним критерієм;
 - код контрагента;
 - код операції;
 - код країни платника;

До загальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- номер аналітичного рахунку;
- номер балансового (позабалансового) рахунку;
- код контрагента;
- код валюти або банківського металу;
- характеристика аналітичного рахунку.

До спеціальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- процентна ставка;
- розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм;
- додатковий розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм.

Для рахунків, за якими обліковуються надані або отримані кредити, банк має заповнювати такі спеціальні параметри:

- початковий строк видачі кредиту;
- строк до повернення кредиту;
- строк пролонгації;
- параметр забезпечення кредиту;
- параметр ризику, який визначає категорію ризику кредиту.

Для рахунків, за якими обліковуються розміщені або залучені банком депозити, мають заповнюватися такі спеціальні параметри:

- строк розміщення (залучення) депозиту;
- строк повернення депозиту.

Для рахунків з обліку цінних паперів банк має заповнювати такі спеціальні параметри:

- строк до погашення;
- місце емісії цінних паперів.

Для позабалансових рахунків розділів 90-93 Плану рахунків має зазначатися параметр строку до погашення позабалансових зобов'язань і вимог, наданих та отриманих банком.

Сукупність усіх аналітичних рахунків банку утворює **внутрішній план рахунків**. Банки самостійно визначають власну систему аналітичного обліку, створюючи внутрішній план рахунків, що містить опис характеристики кожного рахунку або групи рахунків, порядок їх відкриття та закриття.

Всі рахунки (поточні, кредитні, депозитні та ін.), що відкриваються юридичним і фізичним особам, а також рахунки за внутрішніми операціями банку реєструються в книзі відкритих рахунків, яка ведеться в електронній або паперовій формі в розрізі балансових рахунків четвертого порядку та включає такі позиції щодо рахунку:

- номер балансового рахунку;
- номер особового рахунку;
- код контрагента;
- найменування контрагента;
- дата відкриття рахунку;
- дата закриття рахунку.

Книга реєстрації відкритих рахунків нумерується, прошнуровується, засвідчується підписами керівника та головного бухгалтера банку, скріплюється відбитком печатки банку та зберігається у призначеної відповідальної особи. Головний бухгалтер банку може надавати право ведення книги відкритих рахунків відповідним підрозділам банку. Книги відкритих рахунків банк може вести у розрізі окремих балансових рахунків (наприклад, для обліку вкладень у цінні папери; обліку внесків акціонерів або вкладів фізичних осіб тощо) або структурних підрозділів служби бухгалтерського обліку. Кожна підсистема з реєстрації відкритих рахунків та обліку окремих операцій (цінні папери, кредити, депозити, основні засоби тощо) повинна працювати так, щоб вся інформація за рахунками цих підсистем включалася до загальних даних банку. Головний бухгалтер банку контролює правильність ведення книги відкритих рахунків. У разі закриття рахунку в книзі проставляється дата його закриття.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ БАНКУ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ БАНКУ

Тема 3. Фінансова звітність банку

3.1. Мета фінансової звітності банку та якісні характеристики корисної фінансової інформації

Фінансова звітність банку є результатом обробки великої кількості операцій, які класифікують за певними ознаками та об'єднують у групи. Кінцевим етапом у цьому процесі є подання стислих і класифікованих даних, які формують статті у фінансовій звітності. Фінансова звітність є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів діяльності банку, а також основним засобом донесення фінансової інформації про нього зовнішнім користувачам.

Метою фінансової звітності банку є надання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та грошові потоки банку, яка є корисною для широкого кола користувачів при прийнятті ними економічних рішень.

Корисність інформації, яка подається у фінансовій звітності, залежить від того, в якій мірі вона володіє якісними характеристиками.

Згідно з *Концептуальною основою фінансової звітності (опублікованою РМСБО у 2010 р.)*, для того, щоб інформація, яка поміщена у фінансовій звітності (тобто фінансова інформація) була корисною, вона повинна бути доречною та правдиво подавати те, що вона призначена подавати. Корисність фінансової інформації посилюється, якщо вона є зіставною, її можна перевірити, вчасною та зрозумілою.

Розглянемо більш детально визначення якісних характеристик, що наводяться у Концептуальній основі фінансової звітності.

Доречність та правдиве подання є основоположними якісними характеристиками.

Доречна фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, які приймають користувачі. Фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, якщо вона має передбачувальну цінність, підтверджувальну цінність або обидві. Передбачувальна цінність та підтверджувальна цінність фінансової інформації взаємопов'язані.

Суттєвість – це характерний для кожного суб'єкта господарювання *аспект доречності*, що ґрунтується на характері або величині (чи обох) статей, яких стосується ця інформація у контексті фінансової звітності окремого суб'єкта господарювання.

Правдиве подання передбачає, що фінансова інформація повинна мати три характеристики: бути *повною, нейтральною та вільною від помилок*.

Щоб бути корисною, інформація повинна бути і доречною, і правдиво поданою. Ані правдиве подання недоречного явища, ані неправдиве подання доречного явища не допоможе користувачам зробити хороші рішення.

Зіставність, можливість перевірки, вчасність та зрозумілість – це посилювальні якісні характеристики. Вони збільшують корисність інформації,

яка є доречною та правдиво поданою.

Інформація про суб'єкт господарювання, що звітує, є більш корисною, якщо її можна порівняти з подібною інформацією про інші суб'єкти господарювання, а також з подібною інформацією про той самий суб'єкт господарювання за інший період або іншу дату. **Зіставність** - це якісна характеристика, яка дає змогу користувачам ідентифікувати та зрозуміти подібності статей та відмінності між ними.

Можливість перевірки допомагає запевнити користувачів у тому, що інформація правдиво подає економічні явища, які вона призначена подавати. Можливість перевірки означає, що різні поінформовані та незалежні спостерігачі можуть досягти консенсусу, хоча і необов'язково повної згоди, щодо того, що конкретний опис є правдивим поданням.

Своєчасність означає можливість для осіб, які приймають рішення, мати інформацію вчасно, так щоб ця інформація могла вплинути на їхні рішення. Загалом, що старіша інформація, то менше вона корисна. Проте деяка інформація може лишатися вчасною довгий час після закінчення звітного періоду, оскільки, наприклад, деяким користувачам, можливо, необхідно виявити та оцінити тенденції.

Класифікація, охарактеризування та подання інформації ясно і стисло робить її **зрозумілою**. Деякі явища за своєю природою складні і їх не можна легко зрозуміти. Завдяки виключенню з фінансових звітів інформації про такі явища інформацію у фінансових звітах легше зрозуміти. Проте такі звіти будуть неповними і тому існує імовірність введення користувачів у оману. Фінансові звіти складають для користувачів, які мають достатнє знання бізнесу та економічної діяльності, та які ретельно проглядають та аналізують інформацію. Часом навіть добре поінформованим та старанним користувачам, можливо, необхідно звернутися по допомогу до консультанта, щоб зрозуміти інформацію про складні економічні явища.

У Концептуальній основі зазначається, що посилювальні якісні характеристики слід якомога більше максимізувати, проте вони не можуть зробити інформацію корисною, якщо така інформація є недоречною або неподана правдиво.

Згідно з *Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України*, фінансова звітність має включати інформацію, яка є суттєвою та своєчасною для користувачів, виходячи з принципів безперервності, нарахування, обачливості, превалювання суті над формою та інших принципів міжнародних стандартів фінансової звітності. Інформація, що наведена у фінансових звітах та примітках до них, повинна бути зрозумілою, доречною, достовірною і порівнянною. Інформація повинна сприяти прийняттю правильних економічних рішень шляхом оцінок минулих, теперішніх та майбутніх подій, підтвердження чи коригування їх оцінок, зроблених у минулому. Крім того, має бути можливість зіставляти фінансові звіти за різні періоди, а також порівнювати звітність різних банків.

Інформація, що наведена у фінансовій звітності банків, має відповідати таким якісним характеристикам:

1. **Зрозумілість** інформації, що подається у фінансових звітах для користувачів. Припускається, що користувачі мають відповідні знання з бізнесу,

економічної діяльності та бухгалтерського обліку.

2. **Доречність** інформації, яка впливає на прийняття економічних рішень користувачів, дає змогу оцінити ними події чи скоригувати їх оцінки, зроблені в минулому.

3. **Суттєвість** інформації, тобто її відсутність або викривлення може вплинути на економічні рішення користувачів звітності. У фінансових звітах має відображатись уся істотна інформація.

4. **Достовірність** інформації – це відсутність суттєвих помилок та упередженості і відображення дійсного стану справ.

5. **Правдивість** подання інформації – це реальне відображення операцій та інших подій, результатом яких є зміна активів, зобов'язань або капіталу на дату звітності.

6. **Нейтральність** інформації – це відсутність в інформації упередженості. Фінансові звіти не є нейтральними, якщо в результаті відбору або викладу інформації вони впливають на прийняття рішення або на судження з метою досягнення заздалегідь визначеного результату.

7. **Зіставність** інформації, тобто можливість порівнювати фінансові звіти за різні періоди для того, щоб визначати тенденції змін у фінансовому стані та результатах діяльності банку. Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни.

8. **Своєчасність** інформації свідчить про те, що несвоєчасне подання фінансової звітності може призвести до втрати доречності та достовірності інформації. Для досягнення оптимального співвідношення між доречністю та достовірністю потрібно брати до уваги задоволення потреб користувачів, які приймають економічні рішення.

3.2. Загальні вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо фінансової звітності

Склад, форми та ступінь розкриття інформації у фінансовій звітності, що складається банками та підприємствами в різних країнах має свої особливості, що зумовлені економічними, соціальними та політичними чинниками. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів ускладнюють аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, глобалізації фінансових ринків. З метою гармонізації фінансової звітності, максимального зближення національних стандартів фінансової звітності з міжнародними, Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку розробляє облікові стандарти, відповідно до яких у фінансовій звітності повинна розкриватися якісна, прозора та порівнянна інформація, для того, щоб допомогти користувачам звітності приймати обґрунтовані економічні рішення.

З 1 січня 2012 року набули чинності вимоги Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI, згідно з якими рядпідприємств, в тому числі банки, мають складати фінансову звітність за МСФЗ.

Зауважимо, що підприємства країн Європейського Союзу, які є прямими учасниками ринку капіталу зобов'язані складати консолідовану фінансову звітність за МСФЗ з 1 січня 2005 року (відповідно до Регламенту Європейського Союзу 1606/2002 від 19 липня 2002 р. про застосування МСФЗ). Загальні вимоги щодо подання та структури фінансової звітності загального призначення, а також мінімальні вимоги щодо її змісту регламентуються **МСБО 1 «Подання фінансової звітності»**.

Згідно з цим стандартом, **повний комплект фінансової звітності включає:**

- звіт про фінансовий стан на кінець періоду;
- звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід за період (може подаватися як єдиний звіт, у якому прибутки або збитки та інший сукупний дохід подаються у двох розділах, або розділ прибутків та збитків може подаватися в окремому звіті про прибутки та збитки, а зразу після нього має йти звіт, у якому подається сукупний дохід і який має розпочинатися з прибутку або збитку);
- звіт про зміни у власному капіталі за період;
- звіт про рух грошових коштів за період;
- примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснення;
- порівняльну інформацію стосовно попереднього періоду згідно з вимогами стандарту;
- звіт про фінансовий стан на початок найбільш раннього порівняльного попереднього періоду, коли суб'єкт господарювання застосовує облікову політику ретроспективно або здійснює ретроспективний перерахунок статей своєї фінансової звітності, або коли він перекласифікує статті своєї фінансової звітності.

У МСБО 1 розкриваються вимоги щодо застосування певних облікових принципів та припущень у процесі складання фінансової звітності, таких як: безперервність, принцип нарахування, послідовність, суттєвість та об'єднання, згортання, порівнянність. Зокрема, у цьому стандарті зазначається що:

- складаючи фінансову звітність, управлінський персонал повинен оцінювати здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Суб'єкт господарювання складає фінансову звітність на основі безперервності, якщо тільки управлінський персонал не має намірів ліквідувати суб'єкт господарювання чи припинити діяльність або не має реальної альтернативи таким заходам;
- суб'єкт господарювання повинен складати свої фінансові звіти (крім інформації про рух грошових коштів) за принципом нарахування;
- подання та класифікація статей у фінансових звітах має зберігатися від одного періоду до іншого (виняток становлять випадки, коли суттєві зміни в характері операцій суб'єкта господарювання або огляд подання його фінансових звітів показують, що зміни сприятимуть більш відповідному поданню подій чи операцій або МСФЗ вимагають змін у поданні);

- кожний суттєвий клас подібних статей має подаватися окремо. Статті відмінного характеру або функції, крім випадків, коли вони є несуттєвими, теж мають подаватися окремо;
- суб'єкт господарювання не повинен згортати активи та зобов'язання або дохід і витрати, якщо тільки цього не вимагає або не дозволяє МСФЗ;
- крім випадків, коли МСФЗ дозволяють чи вимагають інше, суб'єкт господарювання повинен подавати порівняльну інформацію стосовно попереднього періоду щодо всіх сум, наведених у фінансовій звітності поточного періоду, а також повинен включати порівняльну інформацію в описову частину, якщо вона є доречною для розуміння фінансової звітності поточного періоду;
- подання та класифікація статей у фінансовій звітності повинна зберігатися від одного періоду до іншого, якщо тільки: а) не є очевидним, що інше подання чи інша класифікація будуть більш доречними з урахуванням критеріїв щодо обрання та застосування облікових політик у МСБО 8; б) МСФЗ не вимагає зміни в поданні.

МСБО 1 вимагає, щоб фінансова звітність була чітко ідентифікована та відокремлена від іншої інформації в тому самому опублікованому документі. Суб'єкт господарювання має чітко ідентифікувати кожний фінансовий звіт і примітки та наводити, а також за необхідності повторювати, наступну інформацію:

- назву суб'єкта господарювання, що звітує, або інші способи ідентифікації та будь-які зміни в цій інформації порівняно з кінцем попереднього звітного періоду;
- чи ця фінансова звітність стосується одного суб'єкта господарювання чи групи суб'єктів господарювання;
- дату кінця звітного періоду або періоду, охопленого комплектом фінансової звітності та примітками;
- валюту подання, як визначає МСБО 21;
- рівень округлення, використаний при поданні сум у фінансовій звітності.

Суб'єкт господарювання повинен подавати повний комплект фінансової звітності (включаючи порівняльну інформацію) як мінімум щороку. Якщо суб'єкт господарювання змінює дату закінчення свого звітного періоду і подає фінансову звітність за період, довший або коротший, ніж один рік, то крім періоду, який охоплюється фінансовою звітністю повинно бути розкрито:

- причини використання довшого чи коротшого періоду;
- той факт, що суми, наведені у фінансовій звітності, не є повністю зіставними.

МСБО 1 також містить вимоги щодо розкриття інформації у звіті про фінансовий стан, звіті (звітах) про прибутки та збитки та інший сукупний дохід, звіті про зміни у власному капіталі та примітках до цих звітів. Вимоги щодо подання інформації у звіті про рух грошових коштів визначаються МСБО 7

«Звіт про рух грошових коштів.

Вимоги щодо визнання, оцінки та розкриття інформації у фінансовій звітності, що складається за проміжний період визначаються **МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність»**.

МСФЗ дають суб'єктам господарювання можливість вибору стосовно того, яку проміжну звітність складати: повну чи стислу. Повна проміжна фінансова звітність повинна містити весь комплект фінансової звітності і враховувати усі вимоги, що визначені в МСБО 1 «Подання фінансової звітності». Стисла проміжна фінансова звітність має складатися з комплекту звітів, що визначені МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність».

МСБО 34 не містить жодних правил щодо того, які суб'єкти повинні публікувати проміжні фінансові звіти, з якою періодичністю чи в який термін після закінчення проміжного періоду. Разом з тим, МСБО 34 заохочує суб'єктів господарювання, чиї цінні папери продаються та купуються на відкритому ринку, подавати проміжні фінансові звіти щонайменше станом на кінець першої половини їхнього фінансового року та оприлюднювати їх не пізніше, ніж через 60 днів після закінчення проміжного періоду.

Згідно з МСБО 34, проміжна фінансова звітність має включати, як мінімум, такі компоненти:

- стислий звіт про фінансовий стан;
- стислий звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід, поданий як:
 - стислий єдиний звіт; або
 - стислий окремий звіт про прибутки та збитки та стислий звіт про інший сукупний дохід;
- стислий звіт про зміни у власному капіталі;
- стислий звіт про рух грошових коштів; та
- деякі пояснювальні примітки.

Якщо суб'єкт господарювання публікує комплект стислої фінансової звітності у своєму проміжному фінансовому звіті, ця стисла звітність має містити, як мінімум, усі заголовки та проміжні підсумки, що були включені в останню річну фінансову звітність, а також вибіркові окремі пояснювальні примітки, що вимагаються МСБО 34. Додаткові статті або примітки слід включати, якщо без них ця стисла проміжна фінансова звітність вводитиме в оману. Проміжний фінансовий звіт має складатися на консолідованій основі, якщо остання річна фінансова звітність суб'єкта господарювання була консолідованою.

МСБО 34 також містить досить значний перелік інформації, яка має бути розкрита у примітках до проміжної фінансової звітності. Суб'єкт господарювання має включати до свого проміжного фінансового звіту пояснення подій та операцій, які є значними для розуміння змін у фінансовому стані та в результатах діяльності суб'єкта господарювання після закінчення періоду останньої річної звітності. Інформація, що розкривається у зв'язку з такими подіями та операціями, має поновлювати відповідну інформацію, подану в останньому річному фінансовому звіті. При цьому стандартом припускається, що користувач проміжної фінансової звітності матиме доступ

до останньої річної фінансової звітності і тому заохочується не повторювати усі примітки до неї у проміжній звітності.

Питання, пов'язані із розкриттям інформації у фінансовій звітності банків до 1.01.2007 р. регламентувалися МСБО 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ». З 1.01. 2007 р. МСБО 30 було замінено МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

МСФЗ 7 застосовується до всіх суб'єктів господарювання, у тому числі до банків, більшість активів і зобов'язань яких є фінансовими інструментами.

Фінансовий інструмент – це будь-який контракт, який приводить до фінансового активу одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання або інструмента капіталу іншого суб'єкта господарювання.

МСФЗ 7 вимагає від суб'єктів господарювання розкриття інформації в їхніх фінансових звітах, яка дає змогу користувачам оцінити:

- 1) значимість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання;
- 2) характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів, яким суб'єкт господарювання доступний протягом періоду та на звітну дату, та як суб'єкт господарювання управляє цими ризиками.

Розглянемо основні вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Розкриття інформації про значимість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання передбачає наступне.

У звіті про фінансовий стан або в примітках має бути наведена балансова вартість наступних категорій фінансових активів і фінансових зобов'язань:

- фінансових активів, оцінених за справедливою вартістю з відображенням результатів переоцінки як прибутку або збитку, наводячи окремо: ті, що призначені такими при первісному визнанні та ті, що обов'язково оцінюються за справедливою вартістю відповідно до МСФЗ 9;
- фінансових зобов'язань, оцінених за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки як прибутку або збитку, наводячи окремо: ті, що призначені такими при первісному визнанні та ті, що відповідають визначенню утримуваних для торгівлі, наведеному в МСФЗ 9;
- фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю;
- фінансових зобов'язань, оцінених за амортизованою собівартістю;
- фінансових активів, оцінених за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у сукупному доході.

МСФЗ 7 містить детальні вимоги щодо розкриття інформації про:

- фінансові активи і фінансові зобов'язання за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, включаючи розкриття про кредитний і ринковий ризики та зміни у справедливій вартості;

- фінансові активи, оцінені за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному доході;
- перекласифікацію фінансових активів;
- згортання фінансових активів та фінансових зобов'язань;
- припинення визнання фінансових активів;
- заставу;
- рахунок резерву збитків від кредитів;
- складні фінансові інструменти з кількома вбудованими похідними інструментами;
- невиконання зобов'язань та порушення.

У звіті про сукупний дохід або у примітках, суб'єкт господарювання має розкривати інформацію про такі статті доходу, витрат, прибутків або збитків:

а) чисті прибутки або збитки:

- від фінансових активів або фінансових зобов'язань, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки як прибутку або збитку, наводячи їх окремо для фінансових активів або фінансових зобов'язань, призначених такими при первісному визнанні, а також для фінансових активів або фінансових зобов'язань, що обов'язково оцінюються за справедливою вартістю відповідно до МСФЗ

9. Для фінансових зобов'язань, призначених як такі, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку, суб'єкт господарювання наводить окремо суму прибутку або збитку, визнаного в іншому сукупному доході, а також суму, визнану у прибутку або збитку;

- від фінансових зобов'язань, оцінених за амортизованою собівартістю;
- від фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю;
- від фінансових активів, оцінених за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному доході;

б) загальний відсотковий дохід та загальні відсоткові витрати (обчислені із застосуванням методу ефективного відсотка) для фінансових активів, що оцінюються за амортизованою собівартістю, або фінансових зобов'язань, що не оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки як прибутку або збитку;

в) дохід та витрати від комісійних (інших, ніж суми, що включалися при визначенні ефективної ставки відсотка), які отримуються від:

- фінансових активів, які оцінюються за амортизованою собівартістю, або фінансових зобов'язань, які не оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки як прибутку або збитку;
- трастової та інших видів фідучіарної діяльності, що ведуть до утримання або інвестування активів за дорученням фізичних осіб, трастів, програм пенсійного забезпечення та інших установ;

г) відсоткового доходу від фінансових активів, корисність яких зменшилась, нарахованого відповідно до МСБО 39;

д) суму будь-якого збитку від зменшення корисності для кожного класу фінансового активу.

До іншої інформації, яка має бути розкрита відноситься:

- облікова політика стосовно фінансових інструментів;
- інформація про облік хеджування;
- інформація про справедливу вартість кожного класу фінансових активів і фінансових зобов'язань.

Розкриття інформації про характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів здійснюється у розрізі кредитного ризику, ризику ліквідності та ринкового ризику, але не обмежуються ними. У МСФЗ 7 містяться наступні визначення цих ризиків.

Кредитний ризик – ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання і буде причиною виникнення фінансового збитку іншої сторони.

Ризик ліквідності – ризик того, що суб'єкт господарювання матиме труднощі при виконанні зобов'язань, пов'язаних із фінансовими зобов'язаннями.

Ринковий ризик – ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатиметься внаслідок змін ринкових цін. Ринковий ризик охоплює три типи ризику: валютний ризик, відсотковий ризик та інший ціновий ризик.

Валютний ризик – ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін валютних курсів.

Відсотковий ризик – ризик того, що майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін ринкових відсоткових ставок.

Інший ціновий ризик – ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін ринкових цін (окрім тих, що виникають унаслідок відсоткового ризику чи валютного ризику) незалежно від того, чи спричинені вони чинниками, характерними для окремого фінансового інструмента або його емітента, чи чинниками, що впливають на всі подібні фінансові інструменти, з якими здійснюються операції на ринку.

Для кожного типу ризику, що виникає внаслідок фінансових інструментів, суб'єкт господарювання має розкривати таку **якісну інформацію:**

- а) вплив ризику і як він виникає;
- б) свої цілі, політику та процеси щодо управління ризиком та методи, використані для оцінки ризику;
- в) будь-які зміни в а) або б) попереднього періоду.

Для кожного типу ризику, що виникає внаслідок фінансових інструментів, суб'єктові господарювання слід розкривати таку **кількісну інформацію:**

- а) підсумкові кількісні дані про вплив цього ризику на кінець звітного періоду;
- б) розкриття інформації про кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик (згідно з параграфами 36-42 МСФЗ 7) в обсязі, що не був наданий відповідно до а);
- в) концентрації ризику, якщо вони не очевидні з інформації, розкритої відповідно до а) та б).

Розкриття інформації про кредитний ризик включає:

- суму, яка відображає максимальний рівень кредитного ризику на кінець звітного періоду (без урахування будь-якого забезпечення); опис забезпечення кредитів; інформацію про кредитну якість фінансових активів, які не є ані простроченими ані знеціненими; інформацію про кредитну якість фінансових активів, умови яких були змінені;
- аналіз активів, які є простроченими або знеціненими;
- дані про заставу та інші отримані посилення кредиту

Розкриття інформації про ризик ліквідності охоплює:

- аналіз фінансових зобов'язань за строками погашення;
- опис того, як здійснюється управління ризиком.

Розкриття інформації про ринковий ризик включає:

- аналіз чутливості для кожного типу ринкового ризику, на який наражається суб'єкт господарювання;
- додаткову інформацію, якщо аналіз чутливості є нерепрезентативним щодо ризику, на який наражається суб'єкт господарювання (наприклад, оскільки вплив ризику на кінець року не відображає вплив ризику протягом року).

Якщо суб'єкт господарювання складає аналіз чутливості (наприклад, із застосуванням методу Value-at-Risk (VaR)), який відображає взаємозалежність між змінними ризику (наприклад, відсоткові ставки та валютні курси), та використовує його для управління фінансовими ризиками, то він може використовувати цей аналіз чутливості замість окремого аналізу чутливості для кожного типу ринкового ризику.

МСФЗ 7 містить також додаток «Керівництво із застосування», який детально пояснює застосування вимог стандарту.

3.3. Види фінансової звітності банків України, вимоги щодо її подання та оприлюднення

Питання, що стосуються фінансової звітності банків України регулюються такими законодавчими та нормативно-правовими актами:

- Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV;
- Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. №2121-III;

- Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373;
- Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затвердженим постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

Згідно з вимогами чинного законодавства України, вітчизняні банки мають складати фінансову звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності. Останні містять вимоги щодо складу фінансової звітності та інформації, яка має в ній розкриватися, але не встановлюють конкретних форм фінансової звітності для банків.

Банки України складають фінансову звітність за зразками форм, що розроблені Національним банком України і наведені в *Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України*. Водночас, банки мають право вносити зміни до форм фінансової звітності та приміток до них з метою забезпечення доречною, достовірною, зрозумілою інформацією відповідно до вимог МСФЗ, наприклад шляхом: уведення додаткових рядків, заголовків та проміжних підсумків за операціями, розмір яких згідно з принципом суттєвості такий, що окреме надання інформації у фінансовій звітності підвищить її прозорість та якість; розкриття суттєвої інформації як окремої статті фінансової звітності; створення додаткових приміток; об'єднання окремих статей у разі несуттєвості обсягу певних операцій із сумами, подібними за економічною сутністю чи функціями; виключення статей фінансової звітності з нульовими показниками за поточний та попередній періоди.

Розглянемо більш детально види фінансової звітності, яку складають вітчизняні банки (рис. 3.1.).

За періодом складання фінансову звітність поділяють на річну і проміжну.

Річна фінансова звітність - це фінансова звітність, що складається за повний фінансовий рік. Згідно із законодавством України, фінансовим роком банку вважається календарний рік, який починається 1 січня. Перший звітний період, за який складається річна фінансова звітність новоствореного банку може бути меншим, ніж 12 місяців, але не більшим, ніж 15 місяців.

Річна фінансова звітність включає:

- звіт про фінансовий стан;
- звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід;
- звіт про зміни у власному капіталі;
- звіт про рух грошових коштів;
- примітки.

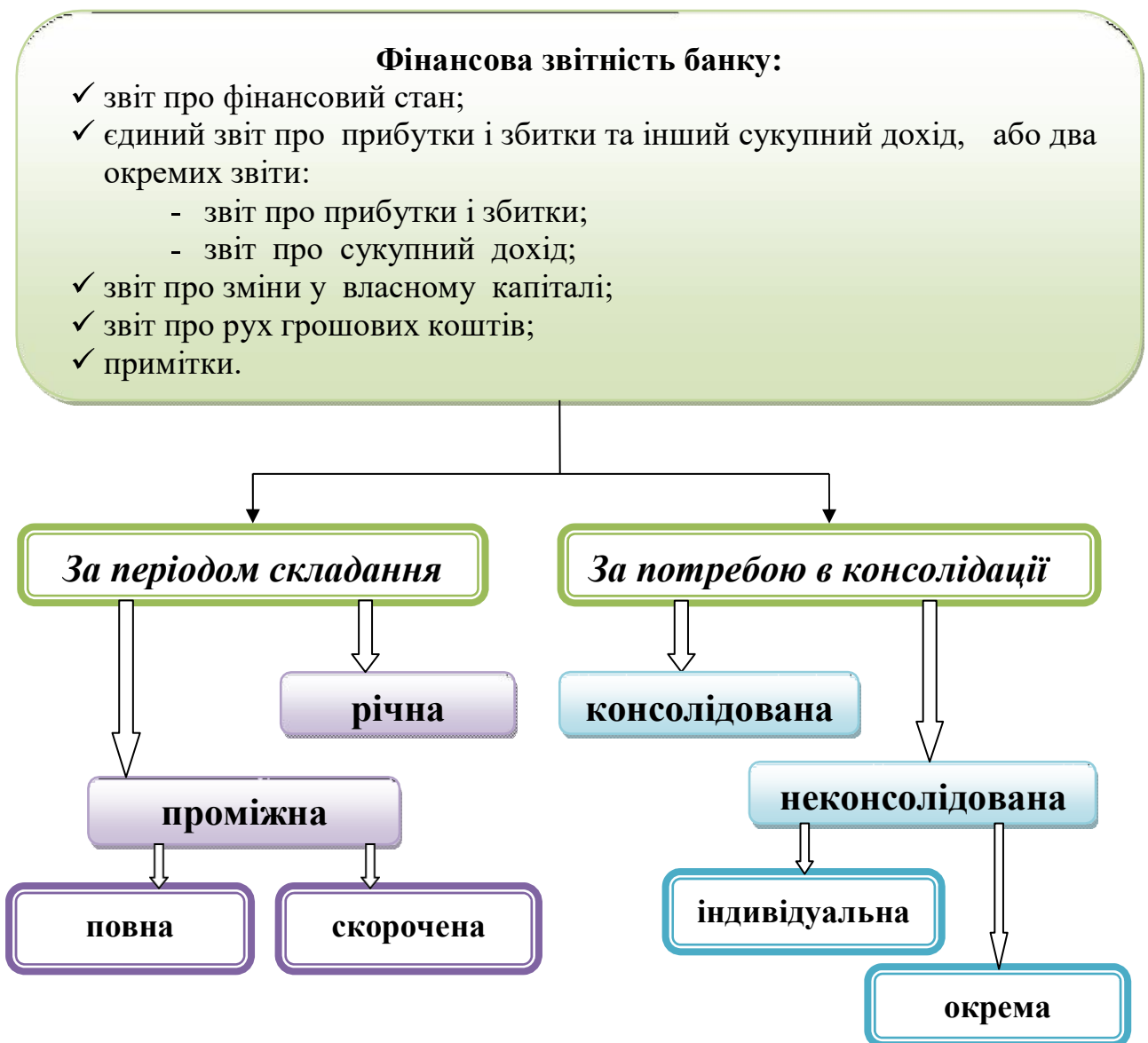

Рис. 3.1. Види фінансової звітності, яку складають банки України

Проміжна фінансова звітність – це фінансова звітність, що складається за проміжний період, тобто період, який коротший за повний фінансовий рік. Банки України складають проміжну фінансову звітність за I – III квартали звітного року. Проміжна фінансова звітність може бути повною або скороченою.¹

Проміжна повна фінансова звітність складається з повного комплексу фінансової звітності, який визначений МСБО 1 «Подання фінансової звітності».

Проміжна скорочена фінансова звітність складається з комплексу скороченої фінансової звітності, який визначений МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність».

Проміжна скорочена фінансова звітність банку включає:

¹ Примітка. В укр. перекладі МСФЗ 34 вживається термін «стисла фінансова звітність», а в нормативно-правових актах НБУ – «скорочена фінансова звітність». Обидва терміни можна вважати тотожними, оскільки вони є перекладом англ. терміну «condensed financial statements», що використовується в МСФЗ на мові оригіналу.

- проміжний скорочений звіт про фінансовий стан;
- проміжний скорочений звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід;
- проміжний скорочений звіт про зміни у власному капіталі;
- проміжний скорочений звіт про рух грошових коштів;
- пояснювальні примітки до проміжної скороченої фінансової звітності.

Комплект скороченої проміжної фінансової звітності має містити інформацію у розрізі всіх заголовків та проміжних підсумків, що були включені в останню річну фінансову звітність банку. Якщо за останній звітний рік банк складав річну консолідовану фінансову звітність, то він зобов'язаний скласти консолідовану проміжну фінансову звітність.

За потребою в консолідації розрізняють консолідовану і неконсолідовану фінансову звітність банку.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та грошові потоки материнського банку та його дочірніх підприємств подаються як активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та грошові потоки єдиного економічного суб'єкта господарювання.

Неконсолідовану фінансову звітність банку можна поділити на окрему та індивідуальну.

Окрема фінансова звітність – це фінансова звітність, що подається материнським банком або інвестором, який має спільний контроль над об'єктом інвестування або чинить суттєвий вплив на нього, у якій інвестиції обліковуються за собівартістю або відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». Окрема фінансова звітність подається материнським банком **додатково** до консолідованої фінансової звітності або **додатково** до фінансової звітності, у якій інвестиції в асоційовані підприємства або спільні підприємства обліковуються з використанням методу участі в капіталі.

Індивідуальна фінансова звітність - це фінансова звітність банку, який не має дочірнього підприємства, асоційованого підприємства або частки учасника спільного підприємства у спільному підприємстві.

Згідно з *Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України*, банк, який контролює та/або має суттєвий вплив на діяльність інших компаній, складає два комплекти фінансової звітності - **окрему** та **консолідовану**. Банк, який не має дочірніх компаній, складає **індивідуальну** фінансову звітність.

Фінансову неконсолідовану звітність підписують голова правління банку та головний бухгалтер банку (уповноважені ними особи), а консолідовану - голова правління та головний бухгалтер материнського банку (уповноважені особи), які згідно із законодавством України несуть відповідальність за достовірність даних фінансової звітності, строки її подання та оприлюднення.

Вітчизняні банки складають та подають фінансову звітність до НБУ банку в грошовій одиниці України (у тисячах гривень). Сума менша ніж 500 гривень округлюється до нуля, сума, що дорівнює 500 гривень та більше, округлюється до 1000 гривень. Банк, що має філії та представництва на

території інших держав, перераховує їхні показники фінансової звітності в національну валюту України аналогічно до здійснення перерахунку статей в іноземній валюті.

Показники фінансової звітності, які для визначення підсумків беруться зі знаком «мінус» зазначаються в дужках. Вихідні залишки фінансової звітності за попередній період є вхідними залишками фінансової звітності за звітний період. До кожної статті фінансових звітів робляться перехресні посилання на будь-яку пов'язану з ними інформацію в примітках.

Усі дані у формах фінансової звітності та примітках до них подаються у порівнянні з даними попереднього звітного періоду. Якщо протягом звітного періоду відбулися зміни в обліковій політиці, виправлення помилок або зміни в складі статей фінансової звітності, банк здійснює перерахунок порівняльних сум за два попередніх періоди у Звіті про фінансовий стан та відповідних примітках до нього та за один попередній період - в інших звітах та відповідних примітках до них.

У разі перекласифікації статей та перерахування порівняльних сум банк повинен розкрити наступну інформацію: характер перекласифікації; суму кожної статті або класу статей, що їх перекласифікують; причину перекласифікації. Якщо банк не перераховує такі порівняльні суми, то він повинен пояснити причину та навести характер коригувань, які були б зроблені, якби суми були перераховані. Якщо фінансова звітність складається *в умовах гіперінфляції*, то банк повинен здійснити коригування показників річної консолідованої та неконсолідованої фінансової звітності і відповідної порівняльної інформації за попередні звітні періоди на вплив інфляції. Таке коригування здійснюється із застосуванням коефіцієнта коригування за умови, що значення кумулятивного приросту інфляції за три останніх роки, включаючи звітний, наближається до 100% або перевищує цей рівень.

Банк коригує показники фінансової звітності з урахуванням зміни купівельної спроможності гривні з дати їх визнання до звітної дати шляхом застосування коефіцієнта коригування без виконання записів за рахунками бухгалтерського обліку. Спочатку банк складає річну фінансову звітність відповідно до вимог МСФЗ на підставі даних бухгалтерського обліку, а після цього, шляхом коригування її показників складає скориговану фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції.

Процедура складання банком скоригованої фінансової звітності з урахуванням впливу інфляції включає такі етапи:

- здійснюється вибір індексу інфляції, що встановлюється Державною службою статистики України;
- статті Звіту про фінансовий стан розподіляються на монетарні та немонетарні;
- визначаються дати, починаючи з яких здійснюється перерахунок немонетарних статей;
- здійснюється перерахунок немонетарних статей Звіту про фінансовий стан;

- здійснюється перерахунок Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід;
- розраховується прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті;
- здійснюється перерахунок Звіту про зміни у власному капіталі;
 - здійснюється підготовка Звіту про рух грошових коштів з урахуванням інфляції;
- перераховуються показники за попередній фінансовий рік.

У разі складання скоригованої фінансової звітності з урахуванням впливу інфляції, банк зазначає про це у назві кожного фінансового звіту. У примітках до такої скоригованої фінансової звітності розкривається інформація про: факт здійснення коригування фінансової звітності з урахуванням впливу інфляції; індекс інфляції на дату коригування та індекси інфляції протягом поточного і попередніх звітних періодів, які було використано під час коригування фінансової звітності.

Подання та оприлюднення фінансової звітності банку

Банк подає весь комплект проміжної скороченої фінансової звітності на паперових носіях Департаменту банківського нагляду НБУ в установлені ним строки, але не пізніше 30-го числа місяця, наступного за звітним періодом.

Проміжна фінансова звітність банку повинна бути оприлюднена упродовж місяця, наступного за звітним періодом, шляхом розміщення на веб- сайті банку, а також у його приміщеннях, до яких мають доступ клієнти. При цьому банк має право оприлюднювати як скорочену, так і повну проміжну фінансову звітність.

Річна фінансова звітність банку подається до НБУ разом із аудиторським звітом та випискою з протоколу загальних зборів учасників банку, на яких було розглянуто аудиторський звіт та затверджено заходи за результатами його розгляду, протягом 10 календарних днів після закриття зборів, але не пізніше **30 квітня** року, наступного за звітним.

Банки зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність, перевірену аудиторською фірмою, разом із аудиторським висновком та інформацією про власників істотної участі в банку, **не пізніше 30 квітня**, наступного за звітним роком. Оприлюднення річної фінансової звітності може здійснюватися в такі способи як:

- публікація в періодичних виданнях;
- поширення як окремих друкованих видань;
- розміщення в мережі Інтернет.

Як правило, вітчизняні банки оприлюднюють проміжну та річну фінансову звітність на своїх веб-сайтах в розділі «Про банк».

Тема 4. Характеристика фінансових звітів банку

4.1. Звіт про фінансовий стан

Метою звіту про фінансовий стан банку є надання користувачам фінансової звітності інформації про активи, зобов'язання та власний капітал банку за станом на кінець звітного періоду.

В основу звіту про фінансовий стан закладено основне рівняння бухгалтерського обліку, що відображає взаємозв'язок між активами, зобов'язаннями та власним капіталом:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

Звіт про фінансовий стан банку складається з трьох розділів: «Активи», «Зобов'язання» та «Власний капітал» (табл. 4.1). Розділ «Активи» звіту про фінансовий стан банку містить такі статті: грошові кошти та їх еквіваленти; кошти обов'язкових резервів банку в НБУ; фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток; кошти в інших банках; кредити та заборгованість клієнтів; цінні папери в портфелі банку на продаж; цінні папери в портфелі банку до погашення; інвестиції в асоційовані та дочірні компанії; інвестиційна нерухомість; дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток; відстрочений податковий актив; гудвіл; основні засоби та нематеріальні активи; інші фінансові активи; інші активи; необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття.

До розділу «Зобов'язання» входять такі статті як: кошти банків; кошти клієнтів; фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток; боргові цінні папери, емітовані банком; інші залучені кошти; зобов'язання щодо поточного податку на прибуток; відстрочені податкові зобов'язання; резерви за зобов'язаннями; інші фінансові зобов'язання; інші зобов'язання; субординований борг; зобов'язання групи вибуття.

У розділі «Власний капітал» передбачено такі статті: статутний капітал; емісійні різниці; незареєстрований статутний капітал; інший додатковий капітал; резервні та інші фонди банку; резерви переоцінки; нерозподілений прибуток (непокритий збиток); неконтрольована частка.

У звіті про фінансовий стан банку активні та пасивні рахунки згруповані у статті за економічним змістом та в порядку зменшення ліквідності. Статті активів та зобов'язань у звіті про фінансовий стан та в примітках до нього відображаються за їх балансовою вартістю. Залишки за контрактивними рахунками в активах і контрпасивними рахунками в пасивах включаються до розрахунку з протилежним знаком і зменшують відповідні статті за групами та розділами. Інформація за технічними рахунками та внутрішньосистемними розрахунками у звіт про фінансовий стан не включається.

Таблиця 4.1.

Форма звіту про фінансовий стан банку

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти			
Кошти обов'язкових резервів банку в НБУ			
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Кошти в інших банках			
Кредити та заборгованість клієнтів			
Цінні папери в портфелі банку на продаж			
Цінні папери в портфелі банку до погашення			
Інвестиції в асоційовані/асоційовані та дочірні ² компанії			
Інвестиційна нерухомість			
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток			
Відстрочений податковий актив			
Гудвіл			
Основні засоби та нематеріальні активи			
Інші фінансові активи			
Інші активи			
Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття			
Усього активів			
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти банків			
Кошти клієнтів			
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Боргові цінні папери, емітовані банком			

² Примітка. Інформація про дочірні компанії надається в неконсолідованій (індивідуальній, окремій) фінансовій звітності.

Продовження табл. 4.1

1	2	3	4
Інші залучені кошти			
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток			
Відстрочені податкові зобов'язання			
Резерви за зобов'язаннями			
Інші фінансові зобов'язання			
Інші зобов'язання			
Субординований борг			
Зобов'язання групи вибуття			
Усього зобов'язань			
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал			
Емісійні різниці			
Незареєстрований статутний капітал			
Інший додатковий капітал			
Резервні та інші фонди банку			
Резерви переоцінки			
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)			
Неконтрольована частка ³			
Усього власного капіталу			
Усього зобов'язань та власного капіталу			

У проміжному звіті про фінансовий стан банку дані подаються станом на кінець поточного проміжного періоду та наводяться порівняльні дані на кінець попереднього фінансового року.

Зауважимо, що попри інформаційну цінність звіту про фінансовий стан, його корисність обмежена тим, що не всі активи і зобов'язання банку відображаються в ньому. Наприклад, зобов'язання з кредитування, надані і отримані гарантії, зобов'язання і вимоги за строковими валютними угодами, списана заборгованість за кредитними операціями обліковуються на позабалансових рахунках, а тому у звіт про фінансовий стан не включаються. Водночас інформація про позабалансові активи і зобов'язання розкривається у примітках до фінансової звітності.

Подання і розкриття інформації у звіті про фінансовий стан банку ґрунтується на вимогах МСБО 1 «Подання фінансової звітності» МСФЗ 7, «Фінансові інструменти: розкриття інформації» та МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

² Примітка. Інформація про неконтрольовану частку надається у консолідованій фінансовій звітності.

4.2. Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід

Метою звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід є надання користувачам фінансової звітності інформації про доходи, витрати, прибутки (збитки), інший сукупний дохід від діяльності банку за період з початку звітного року до звітної дати.

Банки можуть подавати всі статті доходів та витрат в єдиному звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід або у двох окремих звітах:

- звіті про прибутки і збитки;
- звіті про сукупний дохід.

Якщо банк подає два звіти, то Звіт про прибутки і збитки має передувати Звіту про сукупний дохід.

В основі звіту про прибутки і збитки лежить рівняння:

$$\text{Доходи} - \text{Витрати} = \text{Чистий прибуток (збиток)}$$

Звіт про сукупний дохід базується на рівнянні:

$$\text{Чистий прибуток (збиток)} + \text{Інший сукупний дохід} = \text{Загальний сукупний дохід}$$

Дохід – це збільшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або у вигляді зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників. Визначення доходу включає також реалізований прибуток від певних операцій та нереалізований прибуток, що виникає внаслідок переоцінки, наприклад, іноземної валюти чи цінних паперів.

Витрати – це зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам. Визначення витрат включає також реалізовані збитки від певних операцій та нереалізовані збитки від переоцінки.

Прибуток або збиток – це загальний дохід за вирахуванням витрат за винятком компонентів іншого сукупного доходу.

Інший сукупний дохід містить статті доходів або витрат (включаючи коригування перекласифікації), які не визнані у прибутку або збитку, як вимагають або дозволяють МСФЗ.

Загальний сукупний дохід – це зміна у власному капіталі протягом періоду внаслідок операцій та інших подій, окрім тих змін, що виникли внаслідок операцій з власниками, які діють згідно з їхніми повноваженнями власників.

Розглянемо спочатку види доходів та витрат, що подаються у **розділі прибутків і збитків** звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (табл. 4.2). Ця ж інформація подається у **звіті про прибутки і збитки**.

Інформація про доходи банку розкривається у розрізі таких статей: процентні доходи; комісійні доходи; доходи, які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою, ніж ринкова; доходи, які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, нижчою, ніж ринкова; інші операційні доходи.

Розкриття інформації про витрати банку здійснюється за такими їх видами: процентні витрати; комісійні витрати; резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках; витрати, які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, нижчою, ніж ринкова; витрати, які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою, ніж ринкова; резерви під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів; резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж та у портфелі до погашення; резерви за зобов'язаннями; адміністративні та інші операційні витрати; витрати на податок на прибуток.

Розділ прибутків та збитків також містить інформацію про результати від переоцінки іноземної валюти і банківських металів та об'єктів інвестиційної нерухомості, а також результати від операцій банку з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток; з іноземною валютою та банківськими металами; з хеджування справедливої вартості; продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж.

Таблиця 4.2

Форма звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
Процентні доходи			
Процентні витрати			
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках			
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати) після створення резерву під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках			
Комісійні доходи			
Комісійні витрати			

Продовження табл. 4.2

1	2	3	4
Результат від операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Результат від операцій з хеджування справедливої вартості			
Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Результат від операцій з іноземною валютою			
Результат від переоцінки іноземної валюти			
Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості			
Доходи/(витрати), які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова			
Витрати/(доходи), які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Чисте (збільшення) зменшення резервів за зобов'язаннями			
Інші операційні доходи			
Адміністративні та інші операційні витрати			
Частка в прибутку/(збитку) асоційованих компаній			
Прибуток/(збиток) до оподаткування			
Витрати на податок на прибуток			
Прибуток/(збиток) від діяльності, що триває			
Прибуток/(збиток) від припиненої діяльності після оподаткування			

1	2	3	4
Прибуток/(збиток) за період			
ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД:			
СТАТТІ, ЩО НЕ БУДУТЬ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток після оподаткування			
СТАТТІ, ЩО БУДУТЬ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Результат переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків			
Накопичені курсові різниці від перерахунку у валюту подання звітності			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями, іншого сукупного доходу, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток після оподаткування			
Інший сукупний дохід після оподаткування			
Усього сукупного доходу за період			
Прибуток (збиток), що належить:			
власникам банку			
неконтрольованій частці			
Усього сукупного доходу, що належить:			
власникам банку			
неконтрольованій частці			
Прибуток/(збиток) на акцію від діяльності, що триває:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			

1	2	3	4
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
Прибуток/(збиток) на акцію від припиненої діяльності:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
Прибуток/(збиток) на акцію, що належить власникам банку:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію за період			
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію за період			

Розділ інший сукупний дохід (звіт про сукупний дохід (табл. 4.3)) містить статті доходів і витрат, що не визнаються у складі прибутку або збитку, з їх розподілом на дві групи:

1. **Статті, що не будуть рекласифіковані в прибуток чи збиток.** До цієї групи входять: результати переоцінки основних засобів та нематеріальних активів; частка іншого сукупного доходу асоційованої компанії; податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток.

2. **Статті, що можуть бути рекласифіковані в прибуток чи збиток.** В цю групу включаються: результати переоцінки фінансових активів у портфелі банку на продаж; результати переоцінки хеджування грошових потоків; накопичені курсові різниці від перерахунку фінансової звітності господарської одиниці за межами України; частка іншого сукупного доходу асоційованої компанії; податок на прибуток, пов'язаний із статтями, іншого сукупного доходу, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток.

У звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку або у звіті про прибутки і збитки, банк, прості акції або потенційні прості акції якого відкрито продаються та купуються на відкритому ринку, має розкривати інформацію про показники чистого прибутку (збитку) та скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію. Ці показники розраховуються окремо за діяльністю, що триває та припиненою діяльністю, а також окремо за прибутком (збитком), що належить власникам банку.

Скоригований чистий прибуток (збиток) - чистий прибуток (збиток) після вирахування дивідендів на привілейовані акції, скоригований на вплив розбавляючих простих акцій. Розбавляюча потенційна проста акція - це фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції призведе до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності в майбутньому.

Таблиця 4.3

Форма звіту про інший сукупний дохід банку

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
Прибуток/(збиток) за період			
ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД			
СТАТТІ, ЩО НЕ БУДУТЬ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток після оподаткування			
СТАТТІ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Результат переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків			
Накопичені курсові різниці від перерахунку у валюту подання звітності			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями, іншого сукупного доходу, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток після оподаткування			
Інший сукупний дохід після оподаткування			
Усього сукупного доходу за період			
Усього сукупного доходу, що належить:			
власникам банку			
неконтрольованій частці			

Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію визначається діленням скоригованого чистого прибутку (збитку) на скориговану середньорічну кількість простих акцій в обігу. Величина скоригованого чистого прибутку (збитку) є показником максимально можливого ступеня зменшення прибутку (збільшення збитку) на одну просту

акцію банку в разі конвертації розбавляючих потенційних простих акцій без відповідного збільшення активів банку.

Якщо чистий та скоригований прибуток (збиток) на акцію однаковий, то вони подаються однією статтею. Показники прибутку (збитку) на одну акцію подаються в гривнях; збиток зазначається в дужках.

Зауважимо, що інформація про доходи і витрати за внутрішньосистемними розрахунками банку в звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід не включається. Показники витрат, збитку, негативного результату від торгових і інших операцій та переоцінки іноземної валюти подаються у дужках.

У проміжному звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (а також в окремих звітах) дані подаються за поточний проміжний період (за три місяці) і нарастаючим підсумком з початку року до дати звітності, а також наводяться дані за відповідні порівнювальні проміжні періоди (за три місяці і нарастаючим підсумком з початку року до дати звітності) попереднього фінансового року.

Подання і розкриття інформації у звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку ґрунтується на вимогах МСБО 1 «Подання фінансової звітності», МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», МСБО 33 «Прибуток на акцію» та МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

4.3. Звіт про зміни у власному капіталі

Метою звіту про зміни у власному капіталі банку є надання користувачам фінансової звітності інформації про структуру власного капіталу та причини зміни його величини за звітний період. В основі цього звіту лежить рівняння:

$$\begin{array}{|c|} \hline \text{Залишок} \\ \text{власного капіталу} \\ \text{на початок періоду} \\ \hline \end{array} \pm \begin{array}{|c|} \hline \text{Зміни} \\ \text{у власному} \\ \text{капіталі} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|} \hline \text{Залишок} \\ \text{власного капіталу} \\ \text{на кінець періоду} \\ \hline \end{array}$$

Зміни у власному капіталі банку за період між початком та кінцем звітного періоду відображають збільшення або зменшення його чистих активів протягом періоду. Основними причинами зміни власного капіталу є отриманий прибуток (збиток) за звітний період, інвестиції та вилучення власників. Загальна зміна у власному капіталі відображає загальну суму прибутку або збитку від діяльності банку протягом певного періоду (за винятком змін у результаті операцій з акціонерами, таких як внески капіталу та дивіденди).

Формою звіту про зміни у власному капіталі банку (табл. 4.4) передбачено розкриття інформації про:

- суму власного капіталу банку на початок і кінець попереднього та звітного періоду у розрізі всіх його складових із зазначенням окремо загальних сум, що належать власникам материнської компанії і неконтрольованій частці;
- суми коригувань власного капіталу внаслідок зміни облікової політики, виправлення помилок та впливу переходу на нові та/або переглянуті стандарти і тлумачення;
 - загальний сукупний дохід;
 - прибуток (збиток) та інший сукупний дохід;
- амортизацію резерву переоцінки основних засобів або реалізований результат;
 - розподіл прибутку до резервних та інших фондів;
 - незареєстрований статутний капітал;
 - емісію акцій;
 - власні акції, що викуплені в акціонерів;
 - об'єднання компаній;
 - дивіденди, за якими прийнято рішення щодо виплати.

Таблиця 4.4

Форма звіту про зміни у власному капіталі банку

Найменування статті	При- мітки	Належить власникам банку							Неконтрольована частка	Усього власного капіталу
		статутний капітал	емісійні різниці та інший додатковий капітал	незареєстрований статутний капітал	резервні та інші фонди	резерви переоцінки	Нерозподілений прибуток	усього		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на кінець періоду, що передує попередньому періоду (до перерахунку)										
Вплив змін облікової політики, виправлення помилок та вплив переходу на нові та/або переглянуті стандарти і тлумачення										
Скоригований залишок на початок попереднього періоду										
Усього сукупного доходу										

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
прибуток/(збиток) за рік										
інший сукупний дохід										
Амортизація резерву переоцінки основних засобів або реалізований результат										
Розподіл прибутку до резервних та інших фондів										
Незареєстрований статутний капітал										
Операції з акціонерами										
Емісія акцій:										
номінальна вартість										
емісійний дохід										
Власні акції, що викуплені в акціонерів:										
купівля										
продаж										
анулювання										
Об'єднання компаній										
Дивіденди										
Залишок на кінець попереднього періоду										
Усього сукупного доходу										
прибуток/(збиток) за рік										
інший сукупний дохід										
Амортизація резерву переоцінки основних засобів або реалізований результат										
Розподіл прибутку до резервних та інших фондів										
Незареєстрований статутний капітал										
Операції з акціонерами										
Емісія акцій:										

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
номінальна вартість										
емісійний дохід										
Власні акції, що викуплені в акціонерів:										
купівля										
продаж										
анулювання										
Об'єднання компаній										
Дивіденди										
Залишок на кінець звітного періоду										

У проміжному звіті про зміни у власному капіталі дані подаються наростаючим підсумком з початку року до дати звітності та наводяться порівняльні дані наростаючим підсумком від початку року до дати звітності попереднього фінансового року.

Подання і розкриття інформації у звіті про зміни у власному капіталі банку ґрунтується на вимогах МСБО 1 «Подання фінансової звітності», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність».

4.4. Звіт про рух грошових коштів

Метою звіту про рух грошових коштів банку є надання користувачам фінансової звітності інформації, необхідної для оцінки спроможності банку генерувати й ефективно використовувати грошові кошти та їх еквіваленти.

Грошові кошти банку – це готівкові кошти в касі і міжбанківські депозити на вимогу.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

Звіт про рух грошових коштів банку відображає фактичне надходження та використання готівкових та безготівкових коштів у звітному періоді згідно з поділом діяльності на операційну, інвестиційну та фінансову. Класифікація за видами діяльності дає змогу банку оцінити вплив кожного виду діяльності на його фінансовий стан і на потоки грошових коштів та їх еквівалентів.

Звіт про рух грошових коштів банку базується на рівнянні:

$$\begin{array}{c}
 \boxed{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду}} - \boxed{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду}} = \\
 = \boxed{\text{Чисті грошові кошти від операційної діяльності}} + \boxed{\text{Чисті грошові кошти від інвестиційної діяльності}} + \boxed{\text{Чисті грошові кошти від фінансової діяльності}} + \boxed{\text{Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти}}
 \end{array}$$

Операційна діяльність – це основна діяльність банку, що дає дохід, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною або фінансовою. Сума грошових потоків від операційної діяльності є ключовим показником того, якою мірою операції банку генерують грошові кошти, достатні для повернення залучених банком коштів, виплати дивідендів та здійснення нових інвестицій без залучення зовнішніх джерел фінансування.

Прикладами руху грошових коштів від операційної діяльності банку є: отримання (сплата) процентних, комісійних та інших операційних доходів (витрат); отримання торговельного прибутку (збитку); сплата адміністративних витрат; грошові потоки, що є результатом придбання або продажу цінних паперів, що обліковуються у торговому портфелі; надання та повернення кредитів.

Інвестиційна діяльність - це придбання і продаж довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. Прикладами руху грошових коштів від інвестиційної діяльності банку є:

- виплати грошових коштів для придбання цінних паперів у портфель на продаж та до погашення; основних засобів та нематеріальних активів; інвестиційної нерухомості; асоційованих та дочірніх компаній;
- отримання доходу від реалізації цінних паперів, що знаходились у портфелі на продаж; основних засобів; нематеріальних активів; інвестиційної нерухомості; асоційованих та дочірніх компаній.

Фінансова діяльність - це діяльність, яка спричиняє зміни розміру та складу власного і запозиченого капіталу банку. Прикладами грошових потоків, що виникають від фінансової діяльності банку є:

- надходження грошових коштів від випуску звичайних і привілейованих акцій або інших інструментів власного капіталу;
- виплати грошових коштів акціонерам у зв'язку із викупом у них акцій, що були раніше випущені банком;

- виплати дивідендів за власними акціями та інші виплати акціонерам, окрім дивідендів;
- надходження грошових коштів від випуску банком незабезпечених боргових зобов'язань, векселів, облігацій, іпотек, а також зобов'язання з фінансового лізингу, отримані кредити;
- виплати грошових коштів для погашення позик;
- виплати грошових коштів для погашення заборгованості, пов'язаної з фінансовим лізингом.

У процесі складання звіту про рух грошових коштів, для визначення обсягу руху грошових коштів від **операційної діяльності**, використовується один із двох методів - прямий або непрямий. Для визначення обсягу руху грошових коштів від здійснення **інвестиційної та фінансової діяльності** використовується тільки **прямий метод**.

Прямий метод (табл. 4.5) передбачає послідовне подання всіх основних статей надходжень та виплат, різниця яких відображає збільшення або зменшення грошових коштів. Цей метод надає змогу банку отримати інформацію для оцінки майбутніх грошових потоків і має переваги над непрямим методом.

Таблиця 4.5

Форма звіту про рух грошових коштів банку за прямим методом

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Процентні доходи, що отримані			
Процентні витрати, що сплачені			
Комісійні доходи, що отримані			
Комісійні витрати, що сплачені			
Результат операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Результат операцій з фінансовими похідними інструментами			
Результат операцій з іноземною валютою			
Інші отримані операційні доходи			
Виплати на утримання персоналу, сплачені			
Адміністративні та інші операційні витрати, сплачені			
Податок на прибуток, сплачений			

1	2	3	4
Грошові кошти, отримані/(сплачені) від операційної діяльності до змін в операційних активах і зобов'язаннях			
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях			
Чисте (збільшення)/зменшення обов'язкових резервів у Національному банку України			
Чисте (збільшення)/зменшення торгових цінних паперів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах			
Чисте (збільшення)/зменшення коштів в інших банках			
Чисте (збільшення)/зменшення кредитів та заборгованості клієнтів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших активів			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів банків			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів клієнтів			
Чисте збільшення/(зменшення) боргових цінних паперів, що емітовані банком			
Чисте збільшення/(зменшення) резервів за зобов'язаннями			
Чисте збільшення/(зменшення) інших фінансових зобов'язань			
Чисте збільшення/(зменшення) інших зобов'язань			
Чисті грошові кошти, що отримані/(використані) від операційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Надходження від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Надходження від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення			

Продовження табл. 4.5

1	2	3	4
Придбання дочірніх компаній за вирахуванням отриманих грошових коштів			
Надходження від реалізації дочірньої компанії за вирахуванням сплачених грошових коштів			
Придбання асоційованих компаній			
Надходження від реалізації асоційованих компаній			
Придбання інвестиційної нерухомості			
Надходження від реалізації інвестиційної нерухомості			
Придбання основних засобів			
Надходження від реалізації основних засобів			
Придбання нематеріальних активів			
Надходження від вибуття нематеріальних активів			
Дивіденди, що отримані			
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від інвестиційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Емісія простих акцій			
Емісія привілейованих акцій			
Інші внески акціонерів, крім емісії акцій			
Викуп власних акцій			
Продаж власних акцій			
Отримання субординованого боргу			
Погашення субординованого боргу			
Отримання інших залучених коштів			
Повернення інших залучених коштів			
Додаткові внески в дочірню компанію			
Надходження від продажу частки участі без втрати контролю			
Дивіденди, що виплачені			
Інші виплати акціонерам, крім дивідендів			
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від фінансової діяльності			
Вплив змін офіційного курсу НБУ на грошові кошти та їх еквіваленти			

1	2	3	4
Чисте збільшення/(зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів			
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду			
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду			

При використанні **непрямого методу** (табл. 4.6), для визначення чистих грошових коштів від здійснення операційної діяльності, банк коригує суму прибутку (збитку) на результат негрошових операцій, на суми відстрочених та нарахованих надходжень (платежів) минулих або майбутніх періодів за операційною діяльністю, на суми доходів та витрат, пов'язаних із грошовими потоками від інвестиційної і фінансової діяльності.

Негрошовими операціями вважаються: формування резерву під наявний актив; амортизація дисконту та премій за фінансовими інструментами; амортизація необоротних активів; нараховані, але не отримані доходи; нараховані, але не сплачені витрати (у тому числі нараховані, але не сплачені податки; нараховані, але не сплачені виплати працівникам); збільшення/ (зменшення) активу чи зобов'язання з віднесенням результату на доходи та витрати (безоплатне отримання основних засобів); переоцінка фінансових інструментів та активів.

Таблиця 4.6

Форма звіту про рух грошових коштів банку за непрямим методом

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Прибуток/(збиток) до оподаткування			
Коригування:			
Знос та амортизація			
Чисте збільшення/(зменшення) резервів під знецінення активів			
Амортизація дисконту/(премії)			
Результат операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Результат операцій з фінансовими похідними інструментами			
Результат операцій з іноземною валютою			
(Нараховані доходи)			

Продовження табл. 4.6

1	2	3	4
Нараховані витрати			
Чистий збиток/(прибуток) від інвестиційної діяльності			
Чистий збиток/(прибуток) від фінансової діяльності			
Інший рух коштів, що не є грошовим			
Чистий грошовий прибуток/(збиток) від операційної діяльності до змін в операційних активах та зобов'язаннях			
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях			
Чисте (збільшення)/зменшення обов'язкових резервів у Національному банку України			
Чисте (збільшення)/зменшення торгових цінних паперів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах			
Чисте (збільшення)/зменшення коштів в інших банках			
Чисте (збільшення)/зменшення кредитів та заборгованості клієнтів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших активів			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів банків			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів клієнтів			
Чисте збільшення/(зменшення) боргових цінних паперів, що емітовані банком			
Чисте збільшення/(зменшення) резервів за зобов'язаннями			
Чисте збільшення/(зменшення) інших фінансових зобов'язань			
Чисте збільшення/(зменшення) інших зобов'язань			
Чисті грошові кошти, що отримані/(використані) від операційної діяльності до сплати податку на прибуток			
Податок на прибуток, що сплачений			

1	2	3	4
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від операційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Надходження від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Надходження від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Придбання дочірніх компаній за вирахуванням отриманих грошових коштів			
Надходження від реалізації дочірньої компанії за вирахуванням сплачених грошових коштів			
Придбання асоційованих компаній			
Надходження від реалізації асоційованих компаній			
Придбання інвестиційної нерухомості			
Надходження від реалізації інвестиційної нерухомості			
Придбання основних засобів			
Надходження від реалізації основних засобів			
Придбання нематеріальних активів			
Надходження від вибуття нематеріальних активів			
Дивіденди, що отримані			
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від інвестиційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Емісія простих акцій			
Емісія привілейованих акцій			
Інші внески акціонерів, крім емісії акцій			
Викуп власних акцій			
Продаж власних акцій			
Отримання субординованого боргу			
Погашення субординованого боргу			
Отримання інших залучених коштів			
Повернення інших залучених коштів			

1	2	3	4
Додаткові внески в дочірню компанію			
Надходження від продажу частки участі без втрати контролю			
Дивіденди, що виплачені			
Інші виплати акціонерам, крім дивідендів			
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від фінансової діяльності			
Вплив змін офіційного валютного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти			
Чисте збільшення/(зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів			
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду			
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду			

Проміжний звіт про рух грошових коштів подається наростаючим підсумком з початку року до дати звітності та містить порівняльні дані наростаючим підсумком з початку року до дати звітності попереднього фінансового року.

Подання і розкриття інформації у звіті про рух грошових коштів банку ґрунтується на вимогах МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ БАНКУ

Лекція 5. Облік грошових коштів

5.1. Поняття грошових коштів та еквівалентів грошових коштів

Згідно з МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» до **грошових коштів** належить готівка в касі та депозити до запитання. Нормативно-правові акти НБУ визначають грошові кошти банку як готівкові кошти в касі та міжбанківські депозити на вимогу. До грошових коштів банків відносяться:

- ✓ банкноти і монети в національній та іноземній валюті в касі банку, обмінних пунктах, банкоматах, а також дорожні чеки;
- ✓ кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
- ✓ кошти на кореспондентських рахунках в інших банках.

Окрім грошових коштів, існують **еквіваленти грошових коштів**, які трактуються МСБО 7 та нормативно-правовими актами НБУ як короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

У МСБО 7 зазначається, що інвестиція розглядається здебільшого як еквівалент грошових коштів тільки у разі короткого строку погашення, наприклад, протягом трьох місяців з дати придбання. Інвестиції у власний капітал не входять до складу еквівалентів грошових коштів, якщо вони не є по суті еквівалентами грошових коштів, наприклад у випадку привілейованих акцій, придбаних протягом короткого періоду їх погашення і з визначеною датою погашення.

Виходячи із визначення еквівалентів грошових коштів, яке наводиться у МСБО 7, до складу еквівалентів грошових коштів банків України можна віднести:

- строкові депозити в НБУ зі строком погашення до трьох місяців;
- строкові депозити в інших банках зі строком погашення до трьох місяців;
- кредити, що надані іншим банкам зі строком погашення до трьох місяців;
- кошти, що надані іншим банкам за операціями «зворотного репо» зі строком погашення до трьох місяців;
- інші короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

Методика бухгалтерського обліку грошових коштів та еквівалентів грошових коштів регламентується такими нормативно-правовими актами:

- Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495;
- Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 8.04.2005 №123;
- Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від

27.12.2007 р.

5.2. Види банківських операцій з готівковими коштами та організація їх проведення

Операції банків з готівковими коштами в національній та іноземній валюті відносяться до касових операцій, основними видами яких є:

- приймання через касу банку готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку (філії, відділення);
- видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків через касу банку або із застосуванням платіжних карток через касу або банкомат;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
- обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;
 - інкасація готівки;
 - підкріплення кас, обмінних пунктів та банкоматів готівкою;
- оброблення готівки;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.
- готівкові валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами.

Банки самостійно визначають перелік касових операцій та інших послуг, які пропонуються клієнтам. Банки здійснюють касове обслуговування клієнтів на договірних засадах.

Організація проведення банками готівкових операцій регламентується нормативно-правовими актами Національного банку України, основними з яких є:

- Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 1.06.2011р. № 174;
- Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів у банківських установах в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 14.02.2007 № 45;
- Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затверджена постановою Правління НБУ від 12.12.2002 № 502.

В залежності від виду касової операції, в її проведенні та організації можуть бути залучені різні структурні підрозділи банку, а саме: операційна каса банку (філії, відділення), обмінні пункти, автоматичні касові машини (АТМ), підрозділ перевезення валютних цінностей та інкасації коштів (рис. 5.1).

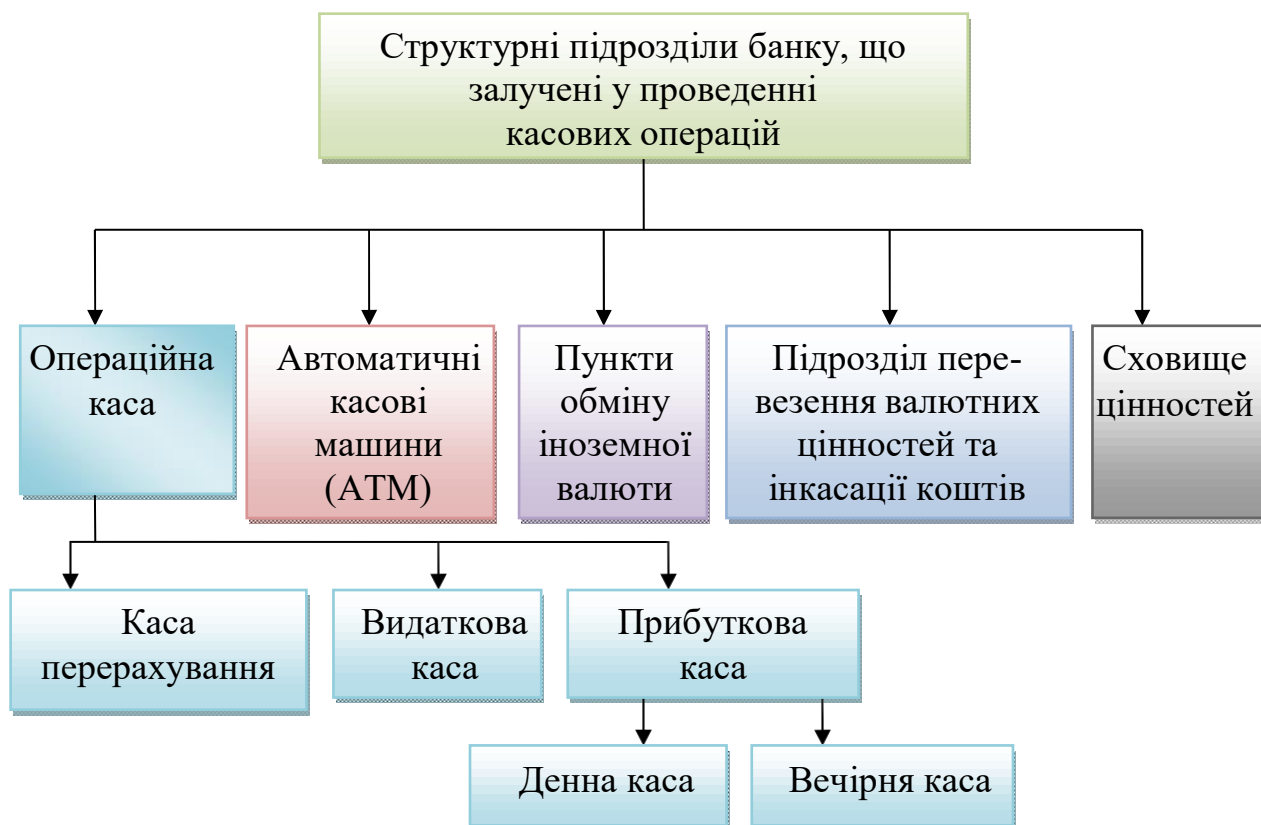

Рис. 5.1. Структурні підрозділи банку, що задіяні у проведенні касових операцій

Основна маса касових операцій здійснюється через **операційну касу** банку (філії, відділення). Роботу операційної каси з обслуговування клієнтів банк організовує протягом операційного часу та відповідно до внутрішніх правил банку в післяопераційний час. Операційна каса може включати окремі види кас: прибуткову, видаткову, касу перерахування. Прибуткові каси, у свою чергу, можуть поділятися на денні та вечірні. Денні каси приймають готівкові кошти протягом операційного дня банку, а вечірні – після закінчення операційного дня. У разі здійснення касових операцій протягом операційного часу відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату здійснення касової операції, а в післяопераційний час - поточну дату і час приймання документів або напис чи штамп «вечірня» або «післяопераційний час». Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час - не пізніше наступного операційного дня.

Робочі місця касових працівників, які здійснюють приймання та оброблення готівки, мають бути обладнані приладами для контролю захисних елементів банкнот. Крім того, робоче місце з приймання готівки має бути обладнане так, щоб клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

Банки допускають до роботи з готівкою та іншими цінностями працівників, які склали залік щодо знання вимог відповідних нормативно-правових актів НБУ та внутрішніх положень банку про організацію роботи із здійснення касових операцій у межах тих питань, що належать до їх функціональних обов'язків. До

касової роботи не допускаються неповнолітні особи.

Деякі касові операції проводяться без безпосередньої участі банку, а з допомогою автоматичних касових машин (АТМ), таких як програмно-технічні комплекси самообслуговування (ПТКС), банкомати, депозитні системи, пристрої з видачі/приймання готівки та інших цінностей. АТМ можуть встановлюватися як на території банку, так і за його межами. Перелік касових операцій, що проводяться АТМ залежить від їх технічних можливостей. Сучасні АТМ можуть виконувати такі операції: видавати готівку за платіжними картками; миттєво поповнювати картковий рахунок готівкою; переказувати кошти з одного рахунку на інший; приймати замовлення на перевипуск платіжної картки у разі її втрати чи пошкодження; надавати інформацію про стан рахунку.

Для проведення готівкових валютно-обмінних операцій банки відкривають пункти обміну валют. Види операцій, які проводять пункти обміну валют регламентуються нормативно-правовими актами НБУ.

З метою надання послуг з інкасації банки створюють підрозділ перевезення валютних цінностей та інкасації коштів, працівники якого утворюють бригаду інкасації. Чисельний склад бригади інкасації визначається керівником банківської установи або керівником підрозділу інкасації залежно від складності виконуваних операцій, ступеня ризику та умов, у яких здійснюються перевезення валютних цінностей та інкасація коштів.

Готівка та інші цінності банку зберігаються у сховищах цінностей, до яких відносяться: спеціально обладнане приміщення банку (філії, відділення), сейф, депозитна система та АТМ-сейфи, що використовуються для зберігання готівки та інших цінностей. Банк наказом призначає відповідальних осіб сховища цінностей (у складі не менше двох осіб), на яких покладаються обов'язки щодо зберігання цінностей у сховищі цінностей. Стаж роботи у банківській системі працівників, які входять до складу відповідальних осіб сховища цінностей банку або філії, становить не менше ніж один рік, а відділень банку - не менше ніж шість місяців.

Згідно з вимогами чинного законодавства, проведення працівниками банків касових операцій із клієнтами, за межами касового вузла банку забороняється, крім доставки працівниками уповноважених банків пенсій та грошової допомоги за місцем проживання одержувача.

5.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку готівкових коштів

Готівкові кошти банку в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках **1 класу «Казначейські та міжбанківські операції», 10 розділу «Готівкові кошти»** Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Облік готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі банку (філії) здійснюється за рахунком **1001 «Банкноти та монети в касі банку»**, а готівки, що знаходиться в касі відділень банків - за рахунком **1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»**. За дебетом цих рахунків проводяться суми готівки, що вносяться до операційної каси для зарахування нарахунки банку (філії, відділення) та рахунки клієнтів; суми готівки, які отримані з установ Національного банку України, з філій (банків), відділень банку, з інших банків (філій, відділень); суми готівки, які надходять з обмінних пунктів, з підзвіту; залишок готівки з програмно-технічних комплексів самообслуговування тощо. За кредитом цих рахунків проводяться суми готівки, що видаються клієнтам банку (філій, відділень); суми готівки, що відправляються до установ Національного банку України, до філій (банків), відділень банку, до інших банків (філій, відділень); суми готівки, які видаються до обмінних пунктів, до програмно-технічних комплексів самообслуговування, у підзвіт тощо.

Готівка в національній та іноземній валюті, яка перебуває в обмінних пунктах банку (філії) обліковуються за рахунком **1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»**. За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка надходить до обмінного пункту. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з обмінного пункту або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Облік готівки в національній та іноземній валюті в програмно-технічних комплексах самообслуговування банку (філії, відділення) здійснюється за рахунком **1004 «Банкноти та монети в програмно-технічних комплексах самообслуговування»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми готівки, що надійшла до програмно-технічного комплексу самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з програмно-технічного комплексу самообслуговування або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Для відображення в обліку операцій з інкасації грошової виручки, яка підлягає зарахуванню на рахунки клієнтів банку, використовується транзитний рахунок **1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»**. За дебетом рахунку проводяться суми інкасованої грошової виручки, яка попередньо (до перерахування готівки) зараховується на рахунки клієнтів, та суми надлишків, що встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. За кредитом рахунку проводяться суми перерахованої грошової виручки, яка зараховується до операційної каси, та суми нестач, які встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. Залишків на рахунку 1005 на кінець операційного дня не повинно бути.

Облік готівкових коштів, що відправляються банком (філією, відділенням) до установ НБУ, інших банків, обмінних пунктів, банкоматів здійснюється за рахунком **1007 «Банкноти та монети в дорозі»**. За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка відправлена банком (філією, відділенням) до установ Національного банку України, до філії (банку), відділення банку, до іншого банку (філії, відділення), до обмінних пунктів, до

програмно-технічних комплексів самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, що надійшла за призначенням.

Оскільки План рахунків бухгалтерського обліку банків України є мультивалютним, то готівкові операції, які здійснюються в іноземних валютах обліковуються на тих самих рахунках, що й операції у національній валюті. Використання рахунків Плану забезпечує ведення синтетичного обліку готівкових операцій. Детальна інформація про здійснені готівкові операції відображається на рівні аналітичного обліку, з використанням встановлених НБУ параметрів аналітичних рахунків. Одним із таких обов'язкових параметрів є код валюти або банківського металу.

Готівкові операції в іноземній валюті обліковуються у подвійній оцінці - за номіналом і в гривневому еквіваленті за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції.

Виявлені надлишки або недостачі під час проведення касових операцій, а саме: завершення операційного дня, в результаті проведення ревізії операційної каси банку (філії), перерахування клієнтом у приміщенні банку отриманої готівки, в інших подібних випадках, обліковують на рахунках **6399**

«Інші операційні доходи» та 7399 «Інші операційні витрати» відповідно. Суми недостач до встановлення винних осіб, які мають відшкодувати зазначені недостачі, відображаються за позабалансовим рахунком **9611**

«Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями».

Зразки банкнот національної валюти, отриманих банками від НБУ, обліковуються за номінальною вартістю на позабалансовому рахунку **9819**

«Інші цінності і документи». За дебетом цього рахунку проводяться суми прийнятих цінностей і документів. За кредитом рахунку проводяться суми списання виданих і відправлених за призначенням цінностей і документів.

За рахунком **9819 «Інші цінності і документи»** обліковуються також вилучені з обігу з метою передавання на дослідження сумнівні банкноти (монети). Відправлення в установленому порядку сумнівних банкнот (монет) на дослідження відображається в обліку з використанням рахунку **9899 «Інші цінності та документи в дорозі».** За дебетом цього рахунку проводяться суми бланків і цінностей в дорозі або виданих під звіт. За кредитом рахунків проводяться суми списаних бланків і цінностей після отримання підтвердження про їх одержання або на основі звітів. Після одержання результатів дослідження, сумнівні банкноти списуються з позабалансового рахунку.

Обмін фізичними та юридичними особами платіжних банкнот та монет національної валюти, які непридатні до обігу, на придатні здійснюється безкоштовно та без відображення в бухгалтерському обліку банку.

5.4. Облік операцій з приймання касами банків готівкових коштів

Приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

- 1) за заявою на переказ готівки - від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб - на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;
- 2) за рахунками на сплату платежів - від фізичних осіб на користь юридичних осіб;
- 3) за прибутковим касовим ордером - від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;
- 4) за документами, установленими відповідною платіжною системою - від фізичних і юридичних осіб - для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Приймання готівки іноземної валюти від клієнтів здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

- 1) за заявою на переказ готівки: від юридичних осіб-резидентів та представництв-нерезидентів - для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента - суб'єкта підприємницької діяльності - для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту - суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб - на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;
- 2) за прибутковим касовим ордером - від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;
- 3) за документами, установленими відповідною платіжною системою: від фізичних осіб - на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі. Працівник каси банку, який одержав прибутковий касовий документ повинен перевіряти повноту заповнення реквізитів та наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку із зразками підписів (у разі прийняття заяви на переказ готівки через операційних працівників).

Готівка у вигляді банкнот від клієнтів приймається в касу шляхом суцільного поаркушного перерахування; монети перераховуються за кружками.

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час - час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або

електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом системи автоматизації банку (САБ).

Плата за послуги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком.

Приклади бухгалтерських проводок за операціями з приймання готівки касою банку від клієнтів наведено у табл. 5.1.

Таблиця 5. 1.

Відображення в обліку операцій з приймання касою
банку готівки від клієнтів в національній та іноземній
валюті

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1	2	3
1.	Приймання готівки від суб'єктів господарювання для зарахування на їх власні поточні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
2.	Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх власні поточні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
3.	Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх власні депозитні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб»
4.	Приймання податкових, комунальних, страхових та інших платежів готівкою від фізичних та юридичних осіб з дорученням подальшого перерахування за призначенням	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2902 «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»

1	2	3
5.	Приймання готівки від клієнтів для здійснення переказу без відкриття рахунку	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»
6.	Отримання від клієнтів комісійної винагороди готівкою за одноразові послуги банку	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»

Банки мають видавати клієнтам відсортовані придатні до обігу банкноти та монети. Видача банкнот із каси банку може проводитися повними пачками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за зазначеними на накладках бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами. Банкноти з розкритих або неповних корінців, а також пачки та корінці банкнот з пошкодженою упаковкою попередньо перед видачею перераховуються. Монети в непошкодженій упаковці, що розфасовані в мішечки, пакети та ролики, можуть видаватися за написами на ярликах, пакетах і роликах, а також окремими кружками.

Іноземна валюта у вигляді монет видається в разі її наявності в касі банку юридичним особам, що мають право використовувати іноземну валюту як засіб платежу або здійснювати розрахунки, пов'язані з відрядженнями за кордон. Банк має право під час здійснення касових операцій з фізичними особами видавати монети номіналом 1 та 2 євро, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території країн - членів Європейського валютного союзу, у разі їх наявності в касі банку.

5.5. Облік операцій з видачі касами банків готівкових коштів

З каси банку готівкові кошти в національній валюті видаються за такими видатковими документами:

- 1) за грошовими чеками - юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;
- 2) за заявою на видачу готівки - фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

- 3) за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою, - фізичним і юридичним особам (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);
- 4) за видатковим касовим ордером - працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Видача готівки іноземної валюти здійснюється за такими видатковими документами:

- 1) за заявою на видачу готівки - юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами; фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказу без відкриття рахунку, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;
- 2) за видатковим касовим ордером - працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;
- 3) за документами на отримання переказу в готівковій формі, установленими відповідною платіжною системою, - фізичним особам.

Одержавши видатковий касовий документ, працівник каси банку зобов'язаний перевірити:

- повноту заповнення реквізитів на документі;
- наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;
- належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, отримувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;
- у разі отримання готівки за довіреністю - правильність оформлення довіреності на отримання готівки; наявність підпису отримувача.

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу. Виплата частини переказу не допускається.

Операції з виплати готівки іноземної валюти з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі.

Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

Видану з каси банку готівку клієнт має, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети - за мішечками, пакетами і роликами, а окремі банкноти перерахувати поаркушно. Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати в приміщенні банку банкноти в повних пачках поаркушно, а монети в повних мішечках за кружками, то в такому

разі перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку.

У разі виявлення клієнтом під час перерахування готівки недостач або надлишків банкнот (монет) у пачках, окремих корінцях або мішечках з монетами в непошкодженій упаковці банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіжностей складається відповідний акт про розбіжності у двох примірниках, що засвідчується підписами осіб, які були присутні під час перерахування.

Виявлена клієнтом під час перерахування готівки сума недостачі відшкодовується отримувачу готівки (юридичній або фізичній особі) з операційної каси банку, а її надлишок зараховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні банку під контролем працівника банку, то претензії щодо недостачі від клієнта не приймаються.

Приклади бухгалтерських проводок за видатковими касовими операціями наведено у табл. 5.2.

Таблиця 5.2.

Приклади відображення в бухгалтерському обліку видаткових касових операцій банку

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1	2	3
1.	Видача готівки суб'єкту господарювання з його поточного рахунку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
2.	Видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку	Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
3.	Повернення фізичній особі депозиту	Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
4.	Видача з каси переказу клієнту без відкриття рахунку в банку	Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

1	2	3
5.	Отримання фізичною особою кредиту на поточні потреби готівкою	Дт 2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
6.	Видача працівникам банку під звіт коштів	Дт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або 3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Після закінчення обслуговування клієнтів касири підраховують суми за документами, за якими проведені касові операції, звіряють їх з даними бухгалтерського обліку та залишками готівки в касі.

Видача готівки під звіт банківським працівникам для здійснення розрахунків, пов'язаних із виробничими (господарськими) потребами, у тому числі на відрядження, проводиться безпосередньо з їх кас або через банкомати із застосуванням корпоративних карток. Готівкові кошти під звіт працівникам банків на виробничі (господарські) потреби видаються на строк не більше двох робочих днів, уключаючи день отримання готівкових коштів під звіт. Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань, то строк, на який видана готівка під звіт на ці цілі, може бути продовжено до завершення терміну відрядження.

Лекція 6. Облік депозитів і кредитних активів банку

6.1 Економічний зміст депозитів та їх класифікація

Згідно з *Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами*, затвердженим постановою Правління НБУ від 3.12.2003 р. № 516, **вклад (депозит)** - це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Вкладна (депозитна) операція - це операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами.

Сьогодні вітчизняні банки пропонують своїм клієнтам різні умови залучення коштів на депозити, внаслідок чого кожний вкладник може вибрати депозит, який задовольнить його індивідуальні потреби стосовно термінів депозитів, виду валюти і банківського металу, можливості поповнення вкладу дострокового отримання коштів.

Велика різноманітність депозитів дозволяє провести їх детальну класифікацію. У спеціальній економічній літературі, а також нормативно- правових актах НБУ, депозити класифікуються за такими ознаками, як:

- економічна сутність;
- строки використання коштів;
- категорія вкладників;
- види валютних цінностей, внесених на депозит;
- форма грошового обігу;
- спосіб юридичного оформлення вкладу;
- види виплачуваних відсотків;
- платність;
- умови вкладання і вилучення коштів;
- цільове призначення.

За економічною сутністю депозити поділяють на депозити залучені та депозити розміщені. Банки можуть залучати кошти від інших банків, небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Розміщувати свої кошти банки можуть лише на рахунках в інших банках. Відповідно операції із залучення банком коштів на депозит називаються пасивними депозитними операціями, а із розміщення коштів на депозит – активними депозитними операціями.

За строками використання коштів вклади (депозити) поділяються на вклади (депозити) на вимогу та строкові вклади (депозити).

Вклади (депозити) на вимогу - це грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунку. До вкладів на вимогу у банківській практиці належать:

- кошти на кореспондентських рахунках інших банків;
- кошти місцевих бюджетів та клієнтів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів;
- кошти позабюджетних фондів;
- кошти на поточних рахунках суб'єктів господарювання, фізичних осіб, небанківських фінансових установ,

Варто зауважити, що вклади на вимогу відносяться до нестабільних банківських ресурсів, що обмежує сферу їх використання банками. Як наслідок, власникам цих вкладів виплачується низький відсоток або він взагалі не виплачується.

Строкові вклади (депозити) - це грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк. Строкові вклади за термінами класифікуються на короткострокові (до року) та довгострокові (більше року). Строкові депозити становлять найстійкішу частину депозитних ресурсів.

За категоріями вкладників депозити поділяються на:

- депозити банків;
- депозити небанківських фінансових установ;
- депозити суб'єктів господарювання;
- депозити фізичних осіб.

За видами валютних цінностей, внесених на депозит, депозити поділяються на депозити в національній валюті; депозити в іноземній валюті; депозити в банківських металах.

За формою грошового обігу депозити поділяються на ті, що внесені готівкою та безготівкові депозити. Згідно з вимогами вітчизняного чинного законодавства, кошти готівкою на строкові депозити можуть вноситися лише фізичними особами, а юридичні особи вносять кошти на депозит лише шляхом безготівкового перерахування з поточного рахунку.

За способом юридичного оформлення зобов'язань депозити можна класифікувати на такі види:

- депозити, що оформляються договором банківського рахунку;
- депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки;
- депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката;
- депозити, що оформляються договором банківського рахунку або вкладу (депозиту) з видачею платіжної картки.

Класифікація депозитів **за видами виплачуваних відсотків** передбачає їх поділ на депозити з фіксованою ставкою та депозити з плаваючою ставкою.

В залежності від умов виплати відсотків, депозити поділяються на депозити,

за якими відсотки виплачуються: авансом, періодично та в кінці терміну.

За критерієм платності банківські депозити можна класифікувати надешеві, до яких відносяться депозити на вимогу та дорогі – строкові депозити.

За умовами вкладання та вилучення коштів банківські вклади можна поділити на депозити:

- без можливості поповнення та часткового зняття коштів;
- з можливістю поповнення;
- з можливістю поповнення та часткового зняття коштів.

В залежності від цільового призначення, депозити можна класифікувати на гарантійні та дохідні депозити. Гарантійний депозит – це грошові кошти, що вносяться клієнтами на визначений період під відсоток, відповідно до укладеного договору, які водночас є заставою виконання зобов'язань по кредиту або гарантії, що надані банком клієнту.

Проведення вітчизняними банками депозитних операцій регламентується такими законодавчими та нормативно-правовими актами:

1. Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р.

№2121-III;

2. Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI;

3. Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. № 492;

4. Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженим постановою Правління НБУ від 3.12.2003 р. № 516;

5. Положенням про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів закладами, затвердженим рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 9.08.2012 р. № 14.

6.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку депозитних операцій

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові зобов'язання, до яких відносяться також залучені банком депозити, регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»¹.
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

Згідно з класифікацією, що наводиться у Міжнародних стандартах фінансової звітності, залучені банком депозити відносяться до категорії фінансових зобов'язань, які є одним із видів фінансових інструментів.

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» тлумачить **фінансовий інструмент** як будь-який контракт, який приводить до виникнення фінансового

¹ Примітка. З 1 січня 2018 р. МСБО 39 буде замінений МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», що був опублікований РМСБО у липні 2014 р.

активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання.

Фінансове зобов'язання – це будь-яке зобов'язання, що є:

а) контрактним зобов'язанням:

- надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання, або

- обмінюватися фінансовими інструментами або фінансовими зобов'язаннями з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно несприятливими для суб'єкта господарювання, або

б) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:

- непохідним інструментом, за яким суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний надавати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або

- похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обмін фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. З цією метою до інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання не включають фінансові інструменти з правом дострокового погашення, класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32; інструменти, які створюють для суб'єкта господарювання зобов'язання надати іншій стороні пропорційну частку чистих активів суб'єкта господарювання тільки при ліквідації і які класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32, або інструменти, які самі є контрактами на майбутнє отримання або надання інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання.

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» вимагає, щоб суб'єкт господарювання визнавав фінансове зобов'язання у звіті про фінансовий стан тоді і лише тоді, коли суб'єкт господарювання стає стороною контрактних положень щодо цього інструмента. Під час первісного визнання фінансового зобов'язання суб'єктові господарювання слід оцінювати його за справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового зобов'язання.

Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу чи сплачена при передачі зобов'язання при проведенні звичайної операції між учасниками ринку на дату оцінки.

Витрати на операції – це додаткові витрати, які прямо відносяться до придбання, випуску або вибуття фінансового активу чи фінансового зобов'язання. Додаткові витрати – це витрати, які не відбулися б, якщо суб'єкт господарювання не придбав, не випустив або не реалізував фінансовий інструмент.

Після первісного визнання суб'єктові господарювання слід оцінювати всі

фінансові зобов'язання за амортизованою собівартістю, застосовуючи метод ефективної ставки відсотка, за винятком:

а) фінансових зобов'язань за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку;

б) фінансових зобов'язань, що виникають, коли передача фінансового активу не відповідає критеріям для припинення визнання або коли застосовується підхід подальшої участі;

в) контрактів фінансової гарантії;

г) зобов'язання надати позику за відсотковою ставкою, нижчою ніж ринкова.

Метод ефективної ставки відсотка – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу вигляді процентів чи витрат на виплату процентів протягом відповідного періоду часу.

Амортизована собівартість фінансового зобов'язання - це сума, за якою фінансове зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

Ефективна ставка відсотка - ставка, яка точно дисконтує очікуваний потік майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії фінансового інструменту до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) цього інструменту.

Згідно з МСФЗ 9, суб'єкт господарювання повинен вилучати фінансове зобов'язання (або частину фінансового зобов'язання) зі свого звіту про фінансовий стан тоді і лише тоді, коли його погашають, тобто коли зобов'язання, визначене у контракті, виконано, анульовано або строк його дії закінчується.

Обмін борговими інструментами між існуючим позичальником та позикодавцем на суттєво відмінних умовах обліковують як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Подібно до цього, значну зміну умов існуючого фінансового зобов'язання або його частини (незалежно від того, чи відбувається вона внаслідок фінансових труднощів боржника) обліковують як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Різницю між балансовою вартістю фінансового зобов'язання (або частини фінансового зобов'язання), погашеного або переданого іншій стороні, та сплаченою компенсацією (включаючи будь-які передані негрошові активи та прийняті зобов'язання) визнають у прибутку чи збитку.

В Україні методологічні засади відображення в бухгалтерського обліку банків депозитних операцій та витрат і доходів, пов'язаних з їх проведенням регламентується такими нормативно-правовими актами НБУ:

✓ Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;

✓ Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Відповідно до *Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України*, банк оцінює залучені вклади (депозити) під час первісного визнання за справедливою вартістю, уключаючи витрати на операцію та інші платежі, що пов'язані з ініціюванням вкладів (депозитів). Витрати на операцію, що безпосередньо пов'язані з визнанням фінансового інструменту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом.

Якщо під час первісного визнання банк визначає вартість фінансового зобов'язання за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова, то в бухгалтерському обліку потрібно визнавати прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю фінансового зобов'язання та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії). Різниця між справедливою вартістю фінансового зобов'язання та вартістю договору за операціями з акціонерами банку відображається в капіталі за рахунками 5 класу та включається частинами до нерозподіленого прибутку (збитку) протягом періоду його утримання або під часу вибуття фінансового інструменту.

Після первісного визнання банк оцінює вклади (депозити) за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії).

Банк амортизує дисконт (премію) протягом строку дії фінансового інструменту із застосуванням ефективної ставки відсотка. Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату повернення депозиту або до наступної дати перегляду процентної ставки фінансового інструменту, якщо вона змінюється залежно від коливань ринкових ставок.

Банк відображає в бухгалтерському обліку процентні витрати за фінансовими інструментами, за якими неможливо визначити величину майбутніх грошових потоків та терміни їх виникнення, наприклад, вклади (депозити) на вимогу, із застосуванням номінальної процентної ставки.

Операції з продовження строку дії (продлонгації) вкладних (депозитних) договорів відображаються в бухгалтерському обліку банку за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових вкладів (депозитів) залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх повернення.

Банк припиняє визнання в балансі фінансового зобов'язання або його частини, якщо таке зобов'язання погашено, анульовано або строк його виконання закінчився.

Обмін між позичальником та кредитором борговими фінансовими інструментами за суттєво відмінними умовами відображається в обліку банку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту. Аналогічно суттєві зміни умов за фінансовим інструментом або його частиною банк відображає в обліку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового

інструменту. Будь-які витрати або винагороди визнаються банком як інші операційні доходи або витрати на погашення, якщо обмін борговими фінансовими інструментами або зміна умов за фінансовим інструментом відображається в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту.

Банк має коригувати балансову вартість фінансового інструменту на будь-які витрати та винагороди за ним і здійснювати їх амортизацію за первісною ефективною ставкою протягом строку дії зміненого зобов'язання з урахуванням змінених грошових потоків, якщо обмін борговими фінансовими інструментами або зміна умов за ними не відображається в бухгалтерському обліку як погашення.

Згідно з *Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України*, процентні витрати визнаються із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. Визнані банком процентні витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності.

Нарахування процентів за залученими банком депозитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору і відображається за рахунками з обліку нарахованих витрат. Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних витрат та нарахованих за номінальною процентною ставкою витрат за вкладками (депозитами) залученими за номінальною вартістю (бездисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних витрат.

Нарахування процентів та амортизація дисконту (премії) за депозитними операціями здійснюються одночасно та не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо. Якщо витрати сплачені на дату балансу, то банк може не відображати їх за рахунками нарахованих витрат.

Облік операцій із залучення депозитів в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку депозитних операцій у національній валюті. Нараховані витрати за залученими банком депозитами в іноземній валюті та банківських металах відображаються за рахунками 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Під час відображення в бухгалтерському обліку цих витрат використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Залучені банком депозити в іноземній валюті і банківських металах, нараховані за ними проценти відносяться до монетарних статей балансу і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют та банківських металів. Курсові різниці від переоцінки відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

6.3. Облік вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банку

Відповідно до чинного законодавства України, залучення банком коштів клієнтів на вклади (депозити) на вимогу підтверджується договором банківського рахунку, на основі якого відкривається поточний рахунок.

Поточний рахунок – це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України. До поточних рахунків також належать карткові рахунки, що відкриваються для обліку операцій за платіжними картками.

Порядок відкриття поточних рахунків та види дозволених операцій за ними визначено *Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах*, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. № 492.

Облік коштів клієнтів, залучених банком на вклади (депозити) на вимогу здійснюється за рахунками 2 класу, 26 розділу «Кошти клієнтів банку» таких груп: 260 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 262 «Кошти на вимогу фізичних осіб» та 265 «Кошти небанківських фінансових установ», а саме:

- ✓ 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- ✓ 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками»;
- ✓ 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- ✓ 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- ✓ 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;
- ✓ 2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Усі зазначені вище рахунки є активно-пасивними і призначені для обліку вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів, а також кредитів овердрафт. За дебетом цих рахунків проводяться суми перерахувань, виплат за розпорядженням власників рахунків згідно з режимом роботи рахунків; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; надані кредити овердрафт. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять у встановленому порядку на рахунки клієнтів згідно з режимом роботи рахунків; суми залишків кредитів овердрафт, що перераховані на рахунки простроченої заборгованості.

Для відображення операцій за рахунками клієнтів в аналітичному обліку установи банків для кожного клієнта відкривають окремі аналітичні рахунки з використанням параметрів аналітичного обліку.

Зауважимо, що згідно з постановою НБУ від 16.06.2014 р. № 359, з 1.01.2019 р. з Плану рахунків будуть **виключені** рахунки 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками», 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток» та 2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток». У зв'язку з цим, банки до 1.01.2019 р. мають поступово перейти на здійснення операцій з використанням платіжних карток із застосуванням балансових рахунків 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ».

Відображення в обліку банку типових операцій за поточними рахунками

фізичних та юридичних осіб наведено у табл. 6.1.

Таблиця 6.1.

Приклади відображення в бухгалтерському обліку типових операцій банку за поточними рахунками фізичних та юридичних осіб

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1	2	3
1.	Зарахування готівки на поточні рахунки клієнтів	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касівідділень банку» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктівгосподарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
2.	Перерахування коштів з поточного рахунку клієнта на користь іншої особи, що має рахунок в іншому банку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктівгосподарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», або 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
3.	Зарахування банком коштів, щопоступили на користь клієнта на його поточний рахунок	Дт 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», або 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктівгосподарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
4.	Виплата касою банку готівкиклієнту з його поточного рахунку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касівідділень банку»

Облік процентних витрат за коштами на вимогу клієнтів банку

За користування коштами на вимогу, що знаходяться на рахунках клієнтів, банки нараховують і виплачують їх власникам проценти, які для банку є процентними витратами.

Процентні витрати банку за коштами на вимогу клієнтів відображаються за рахунками **7 класу «Витрати» , розділу 70 «Процентні витрати» груп 702 «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання» та 704 «Процентні витрати за операціями із фізичними особами».**

Нарахування процентних витрат в національній валюті за коштами на вимогу клієнтів супроводжується такими бухгалтерськими записами:

– за коштами на вимогу суб'єктів господарювання:

Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»;

– за коштами на вимогу фізичних осіб:

Дт 7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»

Кт 2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»;

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції та відображається в обліку такими проводками:

– за коштами на вимогу суб'єктів господарювання:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»;

2) Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів;

– за коштами на вимогу фізичних осіб:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»;

2) Дт 7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Сплата нарахованих раніше банком процентів в національній та іноземній валюті за коштами клієнтів супроводжується такими проводками:

Дт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання», або 2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2620).

Облік комісійних доходів від розрахунково-касового обслуговування клієнтів банку

За проведення операцій за розпорядженням власника поточного рахунку, банки отримують комісійну винагороду, яка для банків класифікується як комісійні доходи. Для відображення в обліку комісійних доходів за операціями з клієнтами використовуються рахунки **6 класу «Доходи», розділу 61**

«Комісійні доходи», групи 611 «Комісійні доходи за операціями з клієнтами». Методика обліку комісійних доходів банку залежить від виду послуг, пов'язаних з їх одержанням. Так, доходи за **безперервними послугами** визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування.

Нарахування банком комісійних доходів за розрахунково-касове обслуговування клієнтів відображається такими бухгалтерськими проводками:

- в національній валюті:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування»

Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

Списання банком з рахунків клієнтів раніше нарахованих комісій за розрахунково-касове обслуговування супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2620, 2650)

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування».

Комісійні доходи за **одноразовими послугами** можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів, якщо кошти отримані у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються.

Отримання банком комісійної винагороди за одноразову послугу, здійснену за дорученням власника поточного рахунку супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2620, 2650)

Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2620, 2650)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

6.4. Облік строкових депозитів клієнтів банку

Згідно з *«Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами»*, грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються юридичними особами з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб. Проведення розрахункових операцій за вкладними (депозитними) рахунками юридичної особи забороняється, крім операцій, пов'язаних з реалізацією майнових прав на суму вкладу (депозиту) відповідно до укладених договорів застави та законодавства України.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунку або поточного рахунку і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів за заявою вкладника на інший його рахунок. Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) перераховувати фізичним особам нараховані проценти закладами (депозитами) на їх поточний рахунок, для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою.

За вкладним (депозитним) рахунком фізичної особи можуть проводитися операції, пов'язані з реалізацією майнових прав на суму коштів, що зберігаються на цьому рахунку, відповідно до договору застави грошових коштів.

Облік коштів клієнтів, залучених банком на строкові вклади здійснюється за рахунками **2 класу, 26 розділу, таких груп:**

- **261 група «Строкові кошти суб'єктів господарювання»;**
- **263 група «Строкові кошти фізичних осіб»;**
- **265 група «Кошти небанківських фінансових установ».**

Зауважимо, що вклад (депозит), залучений за договором банківського вкладу (депозиту), умовами якого встановлено строк зберігання вкладу (депозиту) та передбачено можливість неодноразового зняття вкладником частини вкладу (депозиту), обліковується банком як вклад (депозит) на вимогу.

На дату залучення коштів клієнтів на строкові вклади (депозити) банк здійснює таку проводку:

- на суму коштів, залучених від суб'єктів господарювання:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

Кт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або

2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання»;

- на суму коштів, залучених від фізичних осіб:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або
2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова, банк одразу визнає прибуток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму вкладу (депозиту):

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2620)

Кт Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (2610, 2615, 2630, 2635);

- на різницю між номінальною вартістю залученого вкладу (депозиту) та його справедливою вартістю:

Дт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 6398 «Дохід від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова».

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк одразу визнає збиток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму вкладу (депозиту):

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2620)

Кт Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (2610, 2615, 2630, 2635);

- на різницю між справедливою вартістю залученого вкладу (депозиту) та його номінальною вартістю:

Дт 7398 «Витрати від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова»

Кт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб».

Банк обліковує суму депозиту на депозитному рахунку до часу його повернення. Проценти на строковий вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передуює поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з депозитного рахунку вкладника з інших підстав.

Умови нарахування процентів за депозитами визначаються договором банківського вкладу (депозиту).

Нарахування процентних витрат в національній валюті за строковими коштами клієнтів відображається такими бухгалтерськими проводками:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:

Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

Кт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»;

- за строковими коштами фізичних осіб:

Дт 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб» Кт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб».

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті за депозитами клієнтів здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» Кт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»;

2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

Кт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів;

- за строковими коштами фізичних осіб:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» Кт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб»;

2) Дт 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб» Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно з нарахуванням процентів банк здійснює амортизацію суми неамортизованого дисконту та премії з відображенням за відповідними рахунками витрат протягом строку дії депозиту.

Амортизація дисконту за залученими вкладками (депозитами) відображається такими бухгалтерськими записами:

- в національній валюті:

Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»;

2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Амортизація премії за залученими вкладками (депозитами) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- в національній валюті:

Дт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання»

2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб».

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, амортизація дисконту за залученими вкладами (депозитами) збільшує процентні витрати банку, а амортизація премії – зменшує процентні витрати.

Проценти за депозитом виплачуються вкладникові на його вимогу відповідно до строків, визначених у договорі банківського вкладу (депозиту).

Згідно з «Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», нараховані проценти за вкладами (депозитами) юридичних осіб відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) банки можуть перераховувати на поточний рахунок юридичної особи або зараховувати на поповнення вкладу (депозиту). Нараховані проценти за вкладом (депозитом) фізичної особи відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на її поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу (депозиту), або виплачуватися фізичній особі готівкою.

У разі сплати процентів в національній та іноземній валюті періодично після дати нарахування, банк здійснює такі проводки:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:

Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів (2600, 2605, 2610, 2615);

- за строковими коштами фізичних осіб:

Дт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2620, 2625, 2630, 2635).

Якщо проценти за депозитами клієнтів сплачуються банком на дату балансу, то вони можуть не відображатися за рахунками нарахованих витрат. При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- у разі сплати процентів в національній валюті:

Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635);

- у разі сплати процентів в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635);

2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Банк сплачує вкладнику суму вкладу (депозиту) і нараховані за ним проценти:

- у національній валюті, якщо грошові кошти надійшли на вкладний

(депозитний) рахунок у національній валюті;

- у валюті вкладу (депозиту), якщо грошові кошти надійшли на вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника - в іншій іноземній чи в національній валюті;

- у банківських металах, якщо вкладний (депозитний) рахунок відкритий у банківських металах, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника - у національній валюті.

На дату погашення депозиту банк здійснює нарахування процентів за період з останньої дати нарахування до дати погашення.

Повернення депозитів клієнтам у визначений договором строк банк відображає в обліку такими бухгалтерськими проводками:

- у разі повернення депозиту суб'єкту господарювання:

Дт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або

2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання» - на суму номіналу депозиту з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- у разі повернення депозиту фізичній особі:

Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або

2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» - на суму номіналу депозиту з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Якщо проценти сплачуються на дату погашення депозиту, то банк здійснює такі проводки:

- у разі повернення депозиту і нарахованих процентів суб'єкту

господарювання:

Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання» - на суму нарахованих процентів;

Дт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або 2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання» - на суму номіналу депозиту;

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» - на суму депозиту з процентами;

- у разі повернення депозиту і нарахованих процентів фізичній особі:

Дт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб» - на суму нарахованих процентів;

Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або

2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» – на суму депозиту; Кт

1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» – на суму депозиту з відсотками.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

У разі дострокового повернення депозиту на вимогу вкладника банк здійснює перерахування процентів за ставкою, що застосовується закладами на вимогу, якщо інше не передбачено договором.

Різницю між нарахованими раніше процентами та процентами, що підлягають сплаті за зниженою ставкою, банк відносить на зменшення своїх процентних витрат. При цьому, якщо протягом дії депозитного договору проценти вкладнику не сплачувалися, то виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб» - на суму нарахованих процентів за депозитом

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625) - на суму процентів за депозитом за зниженою ставкою

Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб» - на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

Якщо проценти сплачувалися вкладнику періодично протягом дії депозитного договору, то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за зниженою ставкою процентами повертається банку відповідно до умов договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми депозиту.

Згідно з Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, вкладні (депозитні) рахунки клієнтів у разі залучення строкових вкладів закриваються після закінчення строку дії договору банківського вкладу та повернення коштів вкладнику. У разі залучення вкладу на умовах його видачі на першу вимогу вкладний (депозитний) рахунок

закривається після повернення коштів вкладнику.

У разі невиконання (неналежного виконання) банком вимоги фізичної особи про повернення вкладу (депозиту) або його частини банк зобов'язаний:

1) прийняти вимогу шляхом проставлення на ній: дати отримання, підпису уповноваженої особи, відбитка штампа банку та видачі фізичній особі письмового повідомлення про невиконання (неналежне виконання) цієї вимоги із зазначенням причини, дати взяття вимоги на облік, дати видачі повідомлення, прізвища, ім'я та по батькові уповноважених осіб і відбитка печатки банку;

2) взяти вимогу на облік за позабалансовим рахунком 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку» Кт 9910 «Контррахунок».

Банк зобов'язаний виконати вимогу відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту). Після виконання вимоги банк списує вимогу з позабалансового рахунку 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку», що супроводжується проводкою:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку».

6.5. Сутність банківського кредиту, його види та класифікація

Чинним банківським законодавством України **кредитні операції** визначаються як вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів таким шляхом: надання їх у тимчасове користування або прийняття зобов'язань про надання певної суми коштів; надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів; розміщення депозитів; проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу; видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо; будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу); розстрочення платежу за продані банком активи.

У спеціальній економічній літературі, а також нормативно-правових актах НБУ кредити класифікуються за певними ознаками, зокрема:

- терміном кредитування;
- суб'єктом і об'єктом кредитування;
- галузевою спрямованістю кредиту;
- видом валютних цінностей, в яких надано кредит;
- забезпеченням;
- ступенем ризику;
- методом надання;
- способом повернення;
- строком повернення;
- характером визначення та способом сплати процентів;

- кількістю кредиторів;
- призначенням.

За терміном кредитування розрізняють короткострокові, середньострокові та довгострокові кредити. Короткострокові кредити надаються на строк до одного року, середньострокові кредити - на період від одного до трьох років, а довгострокові - понад три роки. Зауважимо, що в обліковій системі банків України кредити класифікуються лише на короткострокові та довгострокові.

За суб'єктами кредитування розрізняють кредити, надані банкам, небанківським фінансово-кредитним установам; органам державної влади, суб'єктам господарювання, фізичним особам.

За об'єктом, що кредитується кредити можна поділити на споживчі, іпотечні, кредити, надані на фінансування поточної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності.

За галузевою спрямованістю кредиту виділяють такі його види:

- кредити в промисловість;
- кредити в сільське господарство;
- кредити в торгівлю;
- кредити в будівництво;
- кредити в інші галузі.

За видом валютних цінностей, в якому надано кредит, кредити поділяються на кредити в національній валюті; кредити в іноземній валюті; кредити в банківських металах.

Згідно з критерієм забезпечення розрізняють кредити забезпечені та незабезпечені, або бланкові. Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Формами забезпечення банківських кредитів в основному є рухоме і нерухоме майно позичальника. Незабезпечені (бланкові) кредити банки надають рідко, переважно досить надійним постійним клієнтам або інсайдерам банку.

За ступенем ризику банківські кредити поділяються на стандартні та з підвищеним ризиком. До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що раніше своєчасно розраховувалися з банком за позиками і процентами та мають належну фінансову стійкість. Кредити з підвищеним ризиком – це бланкові кредити та кредити, надані клієнтам з нестійким фінансовим станом, або клієнтам, які раніше вчасно не погашали банківські кредити та нараховані за ними проценти.

За методом надання розрізняють банківські кредити, які клієнти одержують: одноразово; перманентно; гарантовано. Одноразові – це кредити, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожним кредитом на підставі заяви та інших документів клієнта. Перманентні кредити надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Кредити надаються, як правило, шляхом безпосередньої оплати з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта (доручень, чеків та інших) без погодження з банком розміру окремих позичок і документального їх оформлення. Гарантовані позички бувають двох видів: з попередньо обумовленою датою

видачі; з видачею у міру виникнення в ній потреби. Сутність гарантованої позичкової операції полягає у наданні банком зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну.

За способом повернення розрізняють кредити:

- з одноразовим поверненням, коли заборгованість за позичкою, погашається у визначений у кредитній угоді день або достроково на вимогу банку чи за бажанням самого позичальника;
- з погашенням у розстрочку, тобто окремими платежами протягом установленого кредитним договором терміну (наприклад, кредити на капітальні вкладення) або у міру надходження виручки від реалізації продукції на позичковий рахунок після завершення кожного циклу кругообігу капіталу;
- з регресією платежів, коли кредити були видані під гарантію, поручительство чи інше боргове зобов'язання третьої особи.

За строком повернення банківські кредити поділяються на строкові; до запитання; пролонговані; прострочені. Строкові кредити надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. Кредити до запитання, або безстрокові, надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позику за першою вимогою банку. Якщо ж банк не вимагає повернення, то позика сплачується на розсуд клієнта. Пролонговані - це кредити, погашення яких на прохання клієнта банк переніс на пізніший термін. Простроченими вважаються кредити, які не погашені у термін, встановлений кредитним договором.

За характером визначення процента кредити поділяються на кредити з фіксованою процентною ставкою та з плаваючою процентною ставкою. Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам. Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

За способом сплати відсотків розрізняють банківські кредити з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит); з виплатою процента авансом одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит).

За кількістю кредиторів виділяють такі види кредитів:

- кредити, що надаються одним банком;
- синдиговані (або консорціумні) кредити;
- паралельні кредити.

Найпоширенішими є кредити, які надаються одним банком. Синдиговані кредити надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму ресурсів,

складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку. Банк-менеджер розподіляє також процентний дохід від кредитної операції між банками — учасниками консорціуму. Паралельні кредити передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах.

6.6. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих банками кредитів

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про кредитні операції регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»¹;

¹ Примітка. З 1 січня 2018 р. МСБО 39 буде замінений МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», що був опублікований РМСБО у липні 2014 р.

- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

Згідно з класифікацією, що наводиться у Міжнародних стандартах фінансової звітності, надані банками кредити відносяться до категорії фінансових активів, які є одним із видів фінансових інструментів.

Згідно з **МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»**, **фінансовий актив** - це будь-який актив, що є:

- а) грошовими коштами;
- б) інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
- в) контрактним правом:
 - отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання або
 - обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими, або
- г) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:
 - непохідним інструментом, за який суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний отримати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або
 - похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обміном фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. З цією метою до інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання не включають: фінансові інструменти з правом дострокового погашення, класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32; інструменти, які створюють для суб'єкта господарювання зобов'язання надати іншій стороні пропорційну частку чистих активів суб'єкта господарювання тільки при ліквідації і класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32, або інструменти, що є

контрактами на майбутнє отримання або надання інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання.

Відповідно до **МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»**, суб'єкт господарювання визнає фінансовий актив у звіті про фінансовий стан тоді і лише тоді, коли суб'єкт господарювання стає стороною контрактних положень щодо цього інструмента. Під час первісного визнання фінансового активу суб'єкт господарювання оцінює його за справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового активу. Після первісного визнання суб'єкт господарювання оцінює фінансовий актив за справедливою вартістю або амортизованою собівартістю.

Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу чи сплачена при передачі зобов'язання при проведенні звичайної операції між учасниками ринку на дату оцінки.

Амортизована собівартість фінансового активу - це сума, за якою фінансовий актив оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості отримання. Класифікація фінансових активів як таких, що оцінюються у подальшому або за амортизованою собівартістю, або за справедливою вартістю, здійснюється на основі обох таких чинників:

а) моделі бізнесу суб'єкта господарювання для управління фінансовими активами;

б) характеристик контрактних грошових потоків фінансового активу.

Фінансовий актив оцінюють за амортизованою собівартістю, якщо виконуються обидві такі умови:

а) актив утримують в моделі бізнесу, мета якої – утримування активів задля збирання контрактних грошових потоків;

б) контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми та сплатою відсотків на непогашену основну суму.

Якщо зазначені умови не виконуються, фінансовий актив оцінюється за справедливою вартістю.

Суб'єкт господарювання припиняє визнання фінансового активу тоді і лише тоді, коли: а) строк дії контрактних прав на грошові потоки від фінансового активу закінчується, або б) він передає фінансовий актив і ця передача відповідає критеріям для припинення визнання відповідно до МСФЗ 9.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вимагає, щоб суб'єкт господарювання оцінював на кожну дату балансу, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується. Якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик, то суму збитку оцінюють як різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка

фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні). Балансову вартість активу слід зменшити прямо або застосовуючи рахунок резервів. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку.

Якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності (наприклад, покращання кредитного рейтингу боржника), то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності слід сторнувати (або прямо, або коригуючи рахунок резервів). Сторнування не повинне призводити до такої балансової вартості фінансового активу, яка перевищує суму, що її мала б амортизована собівартість у разі невизнання зменшення корисності на дату сторнування. Суму сторнування слід визнавати у прибутку чи збитку.

В Україні методологічні засади відображення в обліковій системі банків кредитних операцій та доходів і витрат, пов'язаних з їх проведенням регламентується такими нормативно-правовими актами НБУ:

- ✓ Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;

- ✓ Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Згідно з *Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України*, під час первісного визнання банк оцінює надані кредити за справедливою вартістю, уключаючи витрати на операцію та інші платежі, що пов'язані з ініціюванням кредитів.

Справедлива вартість кредиту визначається шляхом дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із застосуванням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Витрати на операцію та інші платежі, що безпосередньо пов'язані з визнанням кредиту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом. Якщо під час первісного визнання банк визначає вартість кредиту за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова, то в бухгалтерському обліку потрібно визнавати прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю кредиту та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії). Різниця між справедливою вартістю фінансового активу та вартістю договору за операціями з акціонерами банку відображається в капіталі за рахунками 5 класу та включається частинами до нерозподіленого прибутку (збитку) протягом періоду його утримання або під час вибуття фінансового інструменту.

Після первісного визнання банк оцінює кредити за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії). Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення кредиту або до наступної дати перегляду процентної ставки фінансового інструменту, якщо вона змінюється залежно від

коливань ринкових ставок. Якщо сума дисконту (премії) за кредитом з плаваючою ставкою пов'язана зі зміною кредитного ризику контрагента, вона амортизується протягом очікуваного строку дії кредиту.

Процентні доходи за кредитами, за якими неможливо визначити величину майбутніх грошових потоків та терміни їх виникнення (кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії), відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням номінальної процентної ставки.

Банк має здійснювати аналіз об'єктивних доказів, що свідчать про зменшення корисності наданих кредитів на кожну дату балансу. Банк визнає зменшення корисності та відображає в бухгалтерському обліку резерв, якщо є свідчення зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів унаслідок однієї або кількох подій, що відбулися після первісного визнання і впливають на величину та/або строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від використання фінансового активу або групи фінансових активів.

Банк припиняє визнання наданого кредиту, якщо:

- строк дії прав на грошові потоки від наданого кредиту, що визначені умовами договору, закінчується;
- наданий кредит передається без збереження всіх ризиків та винагород від володіння ним.

Банк передає фінансовий актив, якщо виконується одна з таких умов:

- 1) банк передає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором;
- 2) банк зберігає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором про передавання, але бере на себе зобов'язання сплатити грошові потоки одному чи кільком одержувачам за договором, що відповідає таким умовам:

- банк не має зобов'язання сплатити суми кінцевим покупцям до часу отримання еквівалентних сум від первісного активу;
- умови договору забороняють банку продавати або передавати в заставу первісний фінансовий актив, крім його передавання кінцевим одержувачам як забезпечення зобов'язання сплатити грошові потоки;
- банк має зобов'язання передати будь-які грошові потоки, які він інкасує за дорученням кінцевих одержувачів, без суттєвої затримки. Крім того, банк не має права повторно інвестувати такі грошові потоки, за винятком інвестицій коштами або еквівалентами коштів протягом короткого строку погашення від дати інкасації до дати необхідного переведення їх кінцевим одержувачам. Проценти за такими інвестиціями передаються кінцевим одержувачам.

Банк оцінює межі, у яких він зберігає всі ризики та винагороди від володіння активом під час передавання фінансового активу, з урахуванням такого:

- а) якщо банк передає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він має припинити визнання фінансового активу і визнати права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання;
- б) якщо банк зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він продовжує визнавати фінансовий актив;

в) якщо банк не передає, не зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він визначає, чи зберігається контроль за фінансовим активом.

Банк не здійснює контроль за переданим активом, якщо сторона, якій цей актив передається, має реальну змогу його продати непов'язаній третій стороні, може здійснити цей продаж в односторонньому порядку без необхідності встановлювати додаткові обмеження щодо такого передавання.

Якщо контроль за фінансовим активом не зберігається, то банк припиняє визнання такого активу і визнає права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання. У разі збереження контролю за фінансовим активом банк продовжує визнавати переданий фінансовий актив у межах його подальшої участі в ньому.

Банк визнає різницю між балансовою вартістю фінансового активу, за яким не визнано зменшення корисності та сумою отриманої компенсації як інші операційні доходи або витрати в разі припинення визнання такого активу.

Суттєві зміни умов договору за фінансовим активом, що не пов'язані із зменшенням його корисності, які відповідають критеріям припинення визнання фінансового активу, відображаються в бухгалтерському обліку як погашення первісного та визнання нового фінансового активу за справедливою вартістю.

Будь-які витрати або винагороди, пов'язані з погашенням первісного фінансового активу та визнанням нового, відображаються як інші операційні доходи або витрати від зміни умов договору.

Отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів». Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту. Розподіл суми наперед отриманих комісій, що є невід'ємною частиною доходу за фінансовим інструментом, за траншами кредитної лінії, здійснюється на пропорційній основі з урахуванням умов договору про кредитну лінію. Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то сума отриманих комісій відноситься на рахунки комісійних доходів відповідно до умов договору.

Облік заборгованості за кредитами, що придбана в іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до обліку наданих кредитів. Банк під час первісного визнання відображає в бухгалтерському обліку придбані кредити з дисконтом за їх справедливою вартістю без розподілу за складовими балансової вартості (нараховані проценти, дисконт (премія)). Облік заборгованості за кредитами, що продана іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до проданих іпотечних кредитів.

Операції з продовження строку дії (продлонгації) кредитних договорів відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

Облік кредитних операцій в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку кредитних операцій у національній

валюти. Водночас нараховані доходи та сформовані резерви в іноземній валюті і банківських металах за наданими банком кредитами відображаються відповідно за рахунками 6 та 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют чи банківських металів на дату їх визнання. При цьому в бухгалтерському обліку використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Надані банком кредити в іноземній валюті і банківських металах, нараховані за ними доходи та сформовані спеціальні резерви відносяться до монетарних статей балансу і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют та банківських металів. Курсові різниці від переоцінки відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

6.7. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку

Надані банком клієнтам кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках **2 класу «Операції з клієнтами»**, таких розділів і груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

➤ Розділ 20 «Кредити, надані суб'єктам господарювання»:

- 201 «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»;
- 202 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання»;
- 203 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;
- 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
- 207 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання»;
- 208 «Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання».

➤ Розділ 21 «Кредити, що надані органам державної влади»:

- 210 «Кредити, що надані органам державної влади»;
- 211 «Кредити, що надані органам місцевого самоврядування»;
- 212 «Іпотечні кредити, що надані органам державної влади»;
- 213 «Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування».

➤ Розділ 22 «Кредити, що надані фізичним особам»:

- 220 «Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»;
- 221 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»;
- 222 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам»;
- 223 «Іпотечні кредити, що надані фізичним особам».

Більшість із зазначених вище груп рахунків включає рахунки для обліку наданих кредитів, неамортизованої премії та неамортизованого дисконту за наданими кредитами, простроченої заборгованості за наданими кредитами, нарахованих доходів та прострочених нарахованих доходів.

Усі рахунки для обліку наданих банком кредитів (2010, 2020, 2030, 2062, 2063, 2071, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2211, 2220, 2232, 2233) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення

заборгованості, а також суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості.

Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми премії за наданими кредитами, а за кредитом - суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2016, 2026, 2036, 2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2226, 2236) є контраktivними. За кредитом цих рахунків проводяться суми дисконту за наданими кредитами. За дебетом проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2027, 2037, 2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми простроченої заборгованості за наданими кредитами, а за кредитом - суми погашення простроченої заборгованості за наданими кредитами та суми списання безнадійної заборгованості.

Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2018, 2028, 2038, 2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми нарахованих доходів, а за кредитом – суми нарахованих доходів під час їх отримання; суми, що перераховані на рахунок прострочених нарахованих доходів.

Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2029, 2039, 2069, 2079, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми прострочених нарахованих доходів, а за кредитом – суми отриманих доходів.

Облік спеціальних резервів за наданими банком кредитами клієнтам здійснюється за контраktivними рахунками **24 розділу, групи 240 «Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам».**

Процентні доходи за наданими клієнтам кредитами обліковуються за рахунками **6 класу «Доходи», розділу 60 «Процентні доходи»** таких груп рахунків:

✓ **602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання»;**

✓ **603 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;**

✓ **604 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам».**

Зобов'язання з кредитування, тобто зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах, обліковується за рахунками **9 класу «Позабалансові рахунки», розділу 91 «Зобов'язання з кредитування, що надані та отримані», групи 912 «Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам».**

Для обліку забезпечення кредитних операцій використовуються рахунки **9 класу «Позабалансові рахунки», груп 950 «Отримана застава» та 952 «Іпотека».**

6.8. Облік операцій із надання банком кредитів клієнтам та їх повернення

У день виникнення в банку зобов'язання з кредитування (зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах) банк відображає суму зобов'язання на позабалансових рахунках такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам» Кт 9900 «Контррахунок».

Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання.

У разі припинення дії договору, часткового або повного його виконання відповідна сума зобов'язання списується з позабалансових рахунків і здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Якщо на дату операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування за позабалансовими рахунками не відображається.

Надані банком клієнтам кредити в поточну діяльність, а також іпотечні кредити відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші).

У разі надання кредиту з отриманням процентів авансом або сплатою клієнтом банку комісії, що є невід'ємною частиною кредиту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233) - на суму кредиту

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші) - на суму кредиту за вирахуванням комісії та/або процентів, утриманих авансом

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236) - на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом.

Якщо кредит надається банком за процентною ставкою, яка нижча, ніж ринкова, то банк одразу визнає збиток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

– на суму наданого кредиту:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

– на різницю між вартістю за кредитним договором та справедливою вартістю кредиту:

Дт 7390 «Витрати під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива».

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236).

У разі надання банком кредиту за процентною ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк відразу визнає прибуток і здійснює такі бухгалтерські проводки:

– на суму наданого кредиту:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

– на різницю між справедливою вартістю кредиту та вартістю за кредитним договором:

Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235)

Кт 6390 «Дохід під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива».

Сума неамортизованого дисконту та премії за наданими банком кредитами має амортизуватися не рідше одного разу на місяць.

На суму наданого кредиту зменшується зобов'язання з кредитування, що обліковується за позабалансовими рахунками.

Облік повернення кредитів

Вчасне погашення клієнтами заборгованості за наданими банком кредитами (основного боргу) відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Сума заборгованості за кредитом, що не сплачена позичальником (боржником) у визначений договором строк, наступного робочого дня відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237)

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Погашення простроченої заборгованості за наданим кредитом відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237).

У разі визнання банком заборгованості за кредитними операціями безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

6.9. Облік доходів за наданими кредитами клієнтам банку

Від проведення операцій з кредитування банки отримують комісійну винагороду та процентний дохід, у тому числі дохід у вигляді амортизації дисконту. Окрім, цього у випадку отримання коштів за кредитною заборгованістю, що була визнана банком безнадійною, такі кошти відносяться до доходів від повернення раніше списаних активів.

Процентні доходи від наданих банком кредитів визнаються за відповідними рахунками **6 класу «Доходи» розділу 60 «Процентні доходи»** із застосуванням **методу ефективної ставки відсотка**.

Нарахування процентів за наданими кредитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору, і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів.

Умови нарахування та сплати процентів за наданими банком кредитами (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України.

Амортизація дисконту (премії) за кредитами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів за кредитами, наданими за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів.

Визнані банком доходи від проведення кредитних операцій відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності.

Бухгалтерський облік нарахованих доходів здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною кредитною операцією (договором) окремо.

Під час нарахування процентних доходів в національній валюті здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму вартості іноземної валюти в грошовій одиниці України (за офіційним курсом на дату визнання) здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Амортизація дисконту за наданими кредитами супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

У випадку амортизації премії за наданими кредитами виконуються наступні проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

- в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

2) Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, амортизація дисконту за наданими банком кредитами збільшує процентні доходи, а амортизація премії – зменшує процентні доходи банку.

Зауважимо, що нарахування процентних доходів, амортизація дисконту (премії) в іноземній валюті здійснюються в тій валюті, у якій обліковується пов'язаний з ними кредит.

Під час отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами в національній чи іноземній валюті виконуються такі бухгалтерські записи:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657).

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

У випадку непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів. При цьому виконується проведення:

Дт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229)

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657).

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229).

Відповідно до *Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України*, банк оцінює нараховані та не отримані процентні доходи на зменшення корисності в складі відповідного фінансового інструменту. Визнання процентного доходу за фінансовим активом, вартість якого зменшилася внаслідок зменшення його корисності, має здійснюватися із використанням ефективної ставки відсотка, що застосовувалася під час дисконтування майбутніх грошових потоків для оцінки збитку від зменшення корисності цього фінансового активу.

Окрім процентних доходів, банки також отримують комісійну винагороду, яка сплачується клієнтами, як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Комісії за наданими кредитами клієнтам поділяються на:

- комісії, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту;
- комісії, що отримуються, коли кредит вже наданий.

До комісій, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту відносяться комісії за ініціювання кредиту (комісії за оцінку фінансового стану позичальника; оцінку гарантій, застав; обговорення умов кредиту; за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо) та комісії, що отримані банком за зобов'язання з кредитування під час ініціювання кредиту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості кредиту і впливають на визначення суми дисконту за ним.

До комісій, що отримуються, коли кредит вже наданий, належать: комісії за обслуговування кредитної заборгованості; комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються на пропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання.

Відображення в бухгалтерському обліку банку комісійних доходів, що є невід'ємною частиною кредиту, залежить від моменту їх отримання і факту надання банком кредиту. Як вже зауважувалося, отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів».

Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на відповідний рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту.

Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то сума отриманої від клієнтів комісійної винагороди обліковується за такими рахунками (залежно від виду кредитної операції):

6111 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів»;

6118 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами»;

6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами».

Нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Під час нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в іноземній валюті здійснюються такі проводки:

1) Дт 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Отримання банком раніше нарахованих комісій за кредитними операціями супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші)

Кт 3578 «Інші нараховані доходи».

6.10. Облік забезпечення кредитних операцій

Основна маса банківських кредитів надається під заставу. Предметом застави можуть бути нерухомість, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, готова продукція, сировина, дорогоцінні метали, майнові права на грошові кошти, що розміщені на вклад (депозит) тощо. Вартість предмета застави визначається банком за справедливою вартістю. Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його справедливої вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань. Застава оформляється договором застави відповідно до Закону України «Про заставу». У разі порушення заставодавцем (позичальником) умов кредитного договору банк може реалізувати об'єкти застави для задоволення своїх вимог.

Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій здійснюється протягом дії відповідного договору про забезпечення виконання зобов'язань затакими позабалансовими активними рахунками:

- ✓ 9500 «Отримана застава»;
- ✓ 9501 «Заставна за іпотечними кредитами»;
- ✓ 9503 «Застава за складськими свідоцтвами»;
- ✓ 9520 «Земельні ділянки»;
- ✓ 9521 «Нерухоме майно житлового призначення»;
- ✓ 9523 «Інші об'єкти нерухомого майна».

Застава, що отримана як забезпечення кредиту (майно, у тому числі майнові права на грошові кошти, які розміщені на вклад (депозит)), відображається за справедливою вартістю такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523)

Кт 9900 «Контррахунок».

Якщо забезпеченням кредиту виступає проста гарантія (поручительство), то виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9031 «Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України».

Зміна вартості отриманої банком застави відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі збільшення вартості застави:

Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523)

Кт 9900 «Контррахунок»;

б) у разі зменшення вартості застави: Дт

9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

У разі виконання зобов'язання боржником або іншою зобов'язаною особою, а також у разі припинення дії відповідного договору про забезпечення, вартість забезпечення списується з відповідних позабалансових рахунків такими бухгалтерськими проводками:

- у випадку списання отриманої застави:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523);

- у випадку списання отриманої гарантії:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9031 «Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України».

При неповерненні клієнтом кредиту і в разі задоволення вимог банку-кредитора за рахунок предмета застави в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів, коштів клієнтів, залучених вкладів (депозитів), розміщених ощадних (депозитних) сертифікатів 1001, 1200, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635, 3320, 3330, 3340).

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами,

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів, рахунки з обліку сплачених штрафів та пені.

Одночасно списується вартість заставленого майна, що обліковувалося за позабалансовими рахунками, що супроводжується проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

Лекція 7. Облік безготівкових розрахунків

7.1. Поняття безготівкових розрахунків та вимоги щодо їх проведення

Безготівкові розрахунки - це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Розрахунковий документ - це документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Проведення безготівкових розрахунків регламентується *Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ № 22 від 21.01.2004*. Розглянемо загальні вимоги зазначеної Інструкції щодо здійснення безготівкових розрахунків.

Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів. Банк не має права визначати та контролювати на пряму використання коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд. Кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів. Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку в формі електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком.

Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між банком та платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності чи недостатності коштів на цих рахунках.

Платіжні вимоги на примусове списання коштів з рахунків платників банки приймають незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів та виконують їх у межах залишку коштів. Якщо немає чи недостатньо коштів на рахунку платника, то банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде реєстр розрахункових документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку платника, за винятком здійснення банком таких операцій в межах укладених ним цивільно-правових договорів і в порядку, визначеному цими договорами.

Банк (філія, відділення), який не може виконати розрахунковий документ на списання/примусове списання коштів з рахунку клієнта банку встановлений законодавством України термін, якщо немає чи недостатньо коштів на своєму кореспондентському рахунку, зобов'язаний:

- 1) узяти розрахунковий документ платника/стягувача на обліковування за відповідним позабалансовим рахунком;
- 2) надіслати письмове повідомлення платнику/стягувачу про невиконання його розрахункового документа із зазначенням причини: «Немає чи

недостатньо коштів на кореспондентському рахунку банку»;

З) ужити заходів для відновлення своєї платоспроможності.

Платник чи стягувач, отримавши повідомлення банку, для забезпечення своїх прав щодо розрахунків може вжити заходів відповідно до законодавства України. Банки мають право зупинити видаткові операції за рахунком клієнта лише в разі накладення на кошти арешту відповідно до законодавства України. Зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без установлення такої суми.

Під час здійснення розрахункових операцій можуть використовуватись різні платіжні інструменти (рис. 7.1). **Платіжні інструменти** – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ коштів з відповідного рахунку платника.

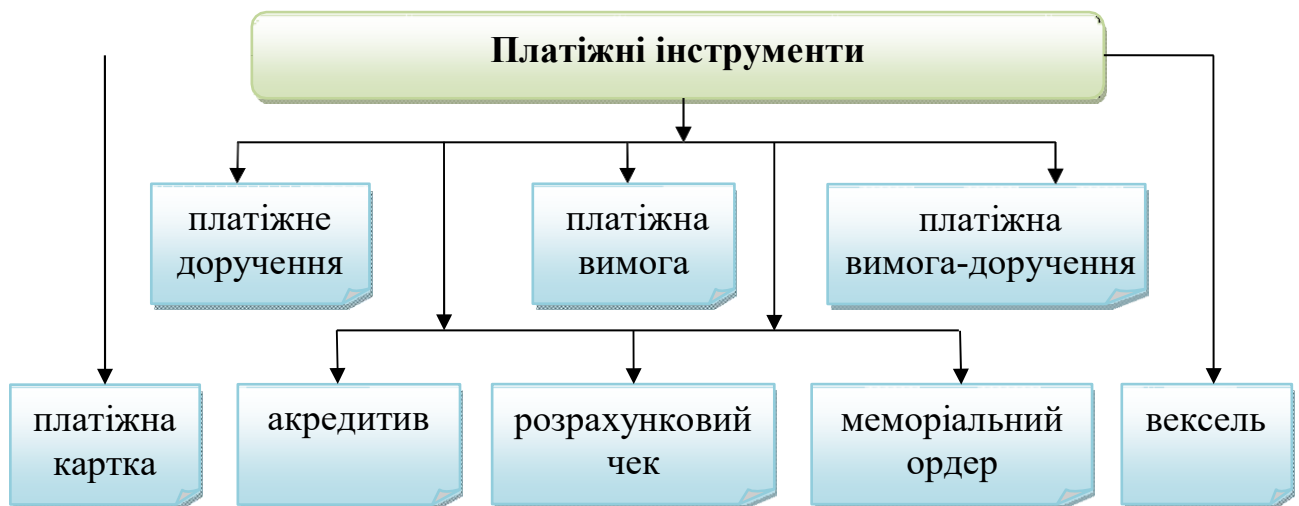

Рис. 7.1. Види платіжних інструментів, що застосовуються у безготівкових розрахунках

Правила використання під час здійснення розрахункових операцій меморіального ордера, платіжного доручення, платіжної вимоги-доручення, платіжної вимоги, розрахункового чека та акредитива визначені **Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті**, затвердженою постановою Правління НБУ № 22 від 21.01.2004.

Проведення розрахунків з допомогою платіжних карток регулюється

Положенням про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженим постановою Правління НБУ № 705 від 5.11.2014 р.

Використання векселів у безготівкових розрахунках регламентується **Положенням про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України**, затвердженим постановою Правління НБУ № 508 від 16.12.2002 р.

Розрахункові документи складаються на бланках встановленої форми. Бланки розрахункових документів (крім розрахункових чеків, що належать до документів суворого обліку та/або виготовляються і розповсюджуються централізовано) виготовляються на папері формату А4 або А5 будь-яким способом (друкарським, з використанням комп'ютерної техніки тощо) за умови обов'язкового забезпечення наявності та схематичного розташування всіх елементів згідно із зразками, наведеними в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка оформила цей документ і подала до обслуговуючого банку. Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків, але не менше ніж два.

Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі банківського рахунку.

Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається робочий день, наступний за неробочим.

Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством України.

Банк платника на всіх примірниках прийнятих розрахункових документів на реєстрах обов'язково заповнює реквізити «Дата надходження» і «Дата виконання», а банк стягувача – «Дата надходження в банк стягувача» (якщо ці реквізити передбачені формою документа), засвідчуючи їх підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку. На документах, прийнятих банком після закінчення операційного часу, крім того, ставиться штамп «Вечірня». Якщо дата складання розрахункового документа (реєстру) збігається з датою його виконання (списання банком коштів за цим документом), то реквізит «Дата надходження» може не заповнюватися. Відміткою про дату реєстрації банком платіжного доручення платника про сплату платежів до бюджету є заповнення в ньому реквізиту «Дата надходження», який банк заповнює незалежно від дати складання платником цього платіжного доручення. Ініціювання переказу вважається завершеним з часу прийняття банком платника розрахункового документа на виконання.

Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, банк виконує в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня. Розрахункові документи на списання коштів з рахунків платника, що надійшли до банку після операційного часу, банк може виконувати в день їх надходження, якщо це визначено договором банківського рахунку.

Якщо платіжні вимоги на примусове списання коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час надходження на рахунок платника немає коштів або їх недостатньо, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів (з урахуванням поточних надходжень), то вони виконуються частково. Якщо на рахунок платника коштів немає і протягом операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання.

Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунок платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунок платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково, а у випадку відсутності коштів - платіжні вимоги цього самого дня повертаються без виконання.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунок клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом. Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій черговості:

- у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- у другу - списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
 - у третю - списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- у четверту - списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- у п'яту - списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Розрахункові документи (платіжні вимоги, розрахункові чеки тощо), надані клієнтом обслуговуючому банку для інкасування, надсилаються цим банком до банку платника в день їх надходження або, якщо документи надійшли після операційного часу, - наступного робочого дня. Строки відсилення документів, передбачених договором про відкриття акредитива, визначаються цим договором.

Банк отримувача зобов'язаний зарахувати кошти на рахунки своїх клієнтів за електронними розрахунковими документами в день їх отримання, якщо під час проведення контролю за реквізитами цих документів не виявлено розбіжностей.

Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті також визначено вимоги щодо проведення розрахунків за допомогою **систем дистанційного обслуговування**, під якими розуміють комплекс інформаційних послуг за рахунком клієнта та здійснення операцій за рахунком на підставі дистанційних розпоряджень клієнта.

Дистанційне розпорядження – це розпорядження банку виконати певну операцію, яке передається клієнтом за погодженим каналом доступу, без відвідання клієнтом банку.

Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем «клієнт- банк», «клієнт - Інтернет – банк», «телефонний банкінг» тощо. Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є договір банківського рахунку.

Під час здійснення розрахунків за допомогою систем «клієнт- банк», «клієнт - Інтернет – банк» тощо застосовуються електронні розрахункові документи. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Реквізити електронного розрахункового документа, що використовуються в системах «клієнт- банк», «клієнт - Інтернет – банк», визначаються договором між банком та клієнтом, але обов'язково цей документ має містити такі з них:

- дату і номер;
- назву, ідентифікаційний код (номер) платника та номер його рахунку;
- назву та код банку платника;
- назву, ідентифікаційний код (номер) одержувача та номер його рахунку;
- назву та код банку одержувача;
- суму цифрами;
- призначення платежу;
- електронний цифровий підпис;
- інші реквізити, які під час формування електронного розрахункового документа системою електронних платежів розміщуються в полі «Допоміжні реквізити».

Відповідальні особи платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і на законних підставах володіють особистим ключем, від свого імені або за дорученням особи, яку представляють, накладають підписи під час створення електронного розрахункового документа.

Не дозволяється формування клієнтами електронних розрахункових документів на підставі розрахункових документів, які мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за акредитивом тощо), а також формування стягувачем електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання, стягнення коштів, отримувачем - у

разі договірною списання коштів. Ці платіжні вимоги стягувач чи отримувач надсилає до банку на паперових носіях.

Під час використання систем «клієнт-банк», «клієнт - Інтернет – банк» банк щоденно архівує електронні розрахункові документи, які відправлені клієнтом, та зберігає їх протягом установленого строку.

Для здійснення операцій за рахунком клієнта за допомогою системи «телефонний банкінг» клієнт у договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг зазначає інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку клієнта. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях. Ідентифікація клієнта для доступу до системи «телефонний банкінг» здійснюється за допомогою засобів ідентифікації, що передбачені в договорі між банком та клієнтом. Засоби ідентифікації (номер клієнта, особистий ПІН-код, сукупність цифрових та літерних компонентів тощо) банк надає клієнту після укладення договору. Передавання дистанційного розпорядження за допомогою системи «телефонний банкінг» та реєстрація його банком здійснюються за погодженим каналом доступу в автоматичному режимі.

Дистанційне розпорядження вважається таким, що передане клієнтом та прийняте банком до виконання, якщо клієнт:

- для доступу до системи ввів правильне значення засобу ідентифікації;
- увів код операції та всі параметри, які запитуються системою;
- підтвердив це розпорядження.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі дистанційного розпорядження платника списання коштів з його рахунку, оформляє розрахунковий документ, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів.

Якщо клієнт не підтвердив розпорядження на здійснення операції, то банк операцію не виконує, про що інформує клієнта.

Якщо в банку виникає потреба з'ясувати особу клієнта, суть діяльності, фінансовий стан, а клієнт не надасть документів і відомостей, що підтверджують ці дані, або умисно подасть неправдиві відомості про себе, то банк залишає без виконання електронний розрахунковий документ чи дистанційне розпорядження, що передано по телефону. Банк повідомляє клієнта засобами системи про причину невиконання електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження. Якщо операція містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк може відмовити клієнту у виконанні електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження, переданого по телефону. Банк повідомляє клієнта засобами системи про причину відмови у виконанні електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження.

7.2. Організація та облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень, платіжних вимог-доручень та платіжних вимог

Платіжне доручення - це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Банк не несе відповідальності за достовірність змісту платіжного доручення, оформленого клієнтом, а також за повноту і своєчасність сплати клієнтом податків, зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів). Відповідальність за відповідність інформації, зазначеної в платіжному дорученні, суті операції, за якою здійснюється переказ, несе платник, який у разі її невідповідності має відшкодовувати банку завдану внаслідок цього шкоду.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на рахунку платника. Якщо немає чи недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником.

Платник має право в будь-який час до списання платежу з рахунку відкликати з банку, що його обслуговує, платіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку. Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Дата валютування - це зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в банку, що обслуговує отримувача.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок з обліку коштів клієнтів у розрахунках і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування. Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

Банк отримувача операцію з перерахування коштів з відповідного рахунку з обліку коштів клієнтів у розрахунках на рахунок отримувача

оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього електронного розрахункового документа.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів.

Банк отримувача, одержавши цю вказівку, цього самого дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами.

Фізичні особи використовують платіжні доручення в разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних (депозитних) рахунків згідно з режимом використання цих рахунків без будь-яких підтвердних документів.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку, то розрахунки з нею платник може здійснювати, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою. У реквізиті «Призначення платежу» такого платіжного доручення платник обов'язково має зазначати повністю прізвище, ім'я та по батькові цієї фізичної особи, інша інформація надається за бажанням платника. Якщо банк не здійснив виплату готівкою тих коштів, що переказані отримувачу (фізичній особі) на відповідний рахунок, унаслідок його неявки протягом 30 робочих днів з дня надходження цих коштів до банку або зазначеної платником дати валютування, то банк отримувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути їх платнику (ініціатору).

Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник також може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку.

Розрахунки з допомогою платіжних доручень супроводжуються списанням коштів з поточного рахунку платника і їх зарахуванням на поточний рахунок одержувача. При цьому в бухгалтерському обліку **банку платника** виконуються такі проводки:

- якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків: Дт

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

- якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одному банку:

Дт Поточний рахунок платника (2600, 2620)

Кт Поточний рахунок одержувача (2600, 2620).

Відображення в бухгалтерському обліку **банку отримувача** коштів, що надійшли на користь клієнта з іншого банку залежить від того, чи в платіжному дорученні вказано дату валютування.

Якщо в платіжному дорученні не вказано дати валютування, то зарахування коштів клієнту на поточний рахунок супроводжується проводкою:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Якщо в платіжному дорученні вказана дата валютування, то виконуються такі бухгалтерські записи:

- до настання дати валютування:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб»;

- на початок операційного дня, який визначений датою валютування:

Дт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Надходження в банк коштів на користь фізичної особи, яка не має рахунку в цьому банку, супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку». Виплата з каси коштів, що поступили на користь фізичної особи,

відображається проводкою:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Платіжна вимога-доручення - це розрахунковий документ, який складається з двох частин:

- верхньої - вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;
- нижньої - доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється отримувачем коштів і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення

платник заповнює її нижню частину і подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків.

Розрахунки з допомогою платіжних вимог-доручень відображаються в бухгалтерському обліку **банку платника** такими проводками:

- якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків: Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

- якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одному банку: Дт

Поточний рахунок платника (2600, 2620)

Кт Поточний рахунок одержувача (2600, 2620).

Банк одержувача коштів за платіжною вимогою-дорученням під час зарахування коштів одержувачу на його поточний рахунок виконує таку проводку:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Платіжна вимога - розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання одержувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок одержувача.

Списання коштів з рахунку платника, що здійснюється на основі платіжної вимоги може бути примусове або договірне.

Примусове списання – це списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом. Стягувач – це особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунку платника на підставі виконавчих документів, визначених законом.

Відповідно до статті 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його доручення на підставі рішення суду, а також у випадках, установлених законом.

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами. За необґрунтованість

примусового списання коштів, недостовірність даних, зазначених у платіжній вимозі, стягувач несе відповідальність згідно із законодавством України.

Для примусового списання коштів стягувач оформляє платіжну вимогу не менше ніж у трьох примірниках. У реквізиті «Призначення платежу» платіжної вимоги стягувач зазначає назву, дату видачі та номер (якщо він присвоєний) виконавчого документа. Виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Платіжна вимога подається стягувачем до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог.

Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника - протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Якщо платник і стягувач обслуговуються в різних банках, то банк, що обслуговує стягувача, надсилає банку платника не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання коштів. Крім того, стягувачу повертається не менше ніж один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку, що обслуговує стягувача. У випадку надсилання самим стягувачем до банку платника платіжної вимоги на примусове списання коштів, банк, що обслуговує стягувача, повертає стягувачу всі примірники платіжної вимоги та не менше ніж один примірник реєстру. Перший примірник реєстру платіжних вимог із написом про одержання примірників платіжної вимоги, засвідчений підписом стягувача, залишається в банку, що обслуговує стягувача.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника і не має права повертати її в разі неподання стягувачем реєстру платіжних вимог. У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах залишку коштів. Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату платіжної вимоги, яку частково сплачено, суму, що залишилася до сплати, та повторює текст, що наведений у реквізиті

«Призначення платежу» цієї платіжної вимоги. Для підтвердження часткової оплати відповідальний виконавець на першому примірнику платіжної вимоги окреслює реквізит «Сума» та зазначає на зворотному боці дату, суму часткового платежу, засвідчуючи це своїм підписом. Перший примірник платіжної вимоги, на підставі якого здійснено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника.

Банк не пізніше ніж наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з його рахунку, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором банківського рахунку цього платника.

Стягувач може відкликати платіжну вимогу в будь-який час до списання коштів з рахунку платника шляхом подання листа про відкликання до банку, що обслуговує стягувача. Платіжна вимога відкликається лише в повній сумі.

Договірне списання – це списання банком з рахунка клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом.

Банк обумовлює своє право на здійснення договірної списання за дорученням платника з його рахунку в договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг. Договір має містити інформацію, яка потрібна для належного виконання банком доручення платника, зокрема:

- умови, за якими банк повинен здійснювати договірне списання;
- номер рахунку платника, з якого має здійснюватися договірне списання;
- назву отримувача;
- номер і дату договору з отримувачем, яким передбачене право отримувача на договірне списання коштів з рахунку платника;
- перелік документів, які отримувач має надати банку, що обслуговує платника (якщо вони передбачені в договорі).

Отримувач для здійснення договірної списання оформляє платіжну вимогу, яку подає до банку, що обслуговує платника. У реквізиті «Призначення платежу» отримувач зазначає назву, номер і дату договору з платником, яким передбачене право отримувача на договірне списання, а також назву і статтю закону, що передбачає таке списання.

Якщо кредитором за договором є банк, що обслуговує платника, то право цього банку на здійснення договірної списання передбачається в договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг. Договір може містити інформацію, яка потрібна банку для списання коштів з рахунку платника.

Платник у договорах банківського рахунку або інших договорах про надання банківських послуг може передбачати доручення банку на договірне списання коштів з його рахунків на користь третіх осіб або на свої рахунки, які відкриті в цьому чи іншому банку. Договір може містити інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку платника.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі договору банківського рахунку або іншого договору про надання банківських послуг договірне списання коштів з рахунку платника, оформляє меморіальний ордер, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і номер, дату та пункт договору, за яким передбачено можливість застосування договірної списання.

У випадку як примусового, так і договірної списання коштів в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- у банку платника:

- а) якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків: Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
б) якщо платник і стягувач коштів обслуговуються в одному банку: Дт
Поточний рахунок платника (2600, 2620)
Кт Поточний рахунок стягувача (2600, 2620);
– у банку стягувача:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

7.3. Організація та облік розрахунків з допомогою розрахункових чеків

Розрахунковий чек – це розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів. Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека. Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором НБУ чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері, брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів. Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чекових книжок.

Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку і обліковуються на рахунку 9821 «Бланки суворого обліку».

Для отримання чекової книжки клієнт повинен подати банку-емітенту заяву про видачу чекової книжки та платіжне доручення для перерахування коштів на окремий аналітичний рахунок «Розрахунки чеками», що відкривається на відповідному балансовому рахунку 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або 2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб» у банку-емітенті (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів або вносити суму готівкою). Бронювання коштів чекодавця на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» необхідне для гарантованої оплати чеків.

Видача банком чекової книжки клієнту відображається такими бухгалтерськими проводками:

- на суму коштів, що бронюється на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками»:
а) суб'єктів господарювання:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання»;

б) фізичних осіб:

Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»;

- на суму комісійної винагороди за видачу чекової книжки:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами»;

- на умовну оцінку виданої чекової книжки (1 чекова книжка прирівнюється до 1 грн.)

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9821 «Бланки суворого обліку».

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця. Один або кілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки - один рік, а чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, - три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються. Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Механізм проведення розрахунків з допомогою розрахункових чеків та їх відображення в бухгалтерському обліку банку залежить від того, чи чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку чи в різних і полягає в наступному (рис. 7.2., 7.3.):

1. Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (роботи, послуги). Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту. Чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).

2. Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель здійснює відповідну перевірку чека (відповідність його встановленому зразку; правильність заповнення; відсутність виправлень; відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку; строк дії; достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека; наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця) та установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує. Після цього чекодержатель відрізає чек від корінця, ставить на його зворотному боці та

корінці календарний штемпель і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийнятті до оплати розрахункові чеки.

3. Чекодержатель здає в банк чеки разом з трьома примірниками реєстру розрахункових чеків якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках - якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.

4. Банк чекодержателя перевіряє заповнення реквізитів реєстру розрахункових чеків. Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з відміткою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одному банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках.

5а. Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з рахунку чекодавця та зараховує їх на рахунок чекодержателя. При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

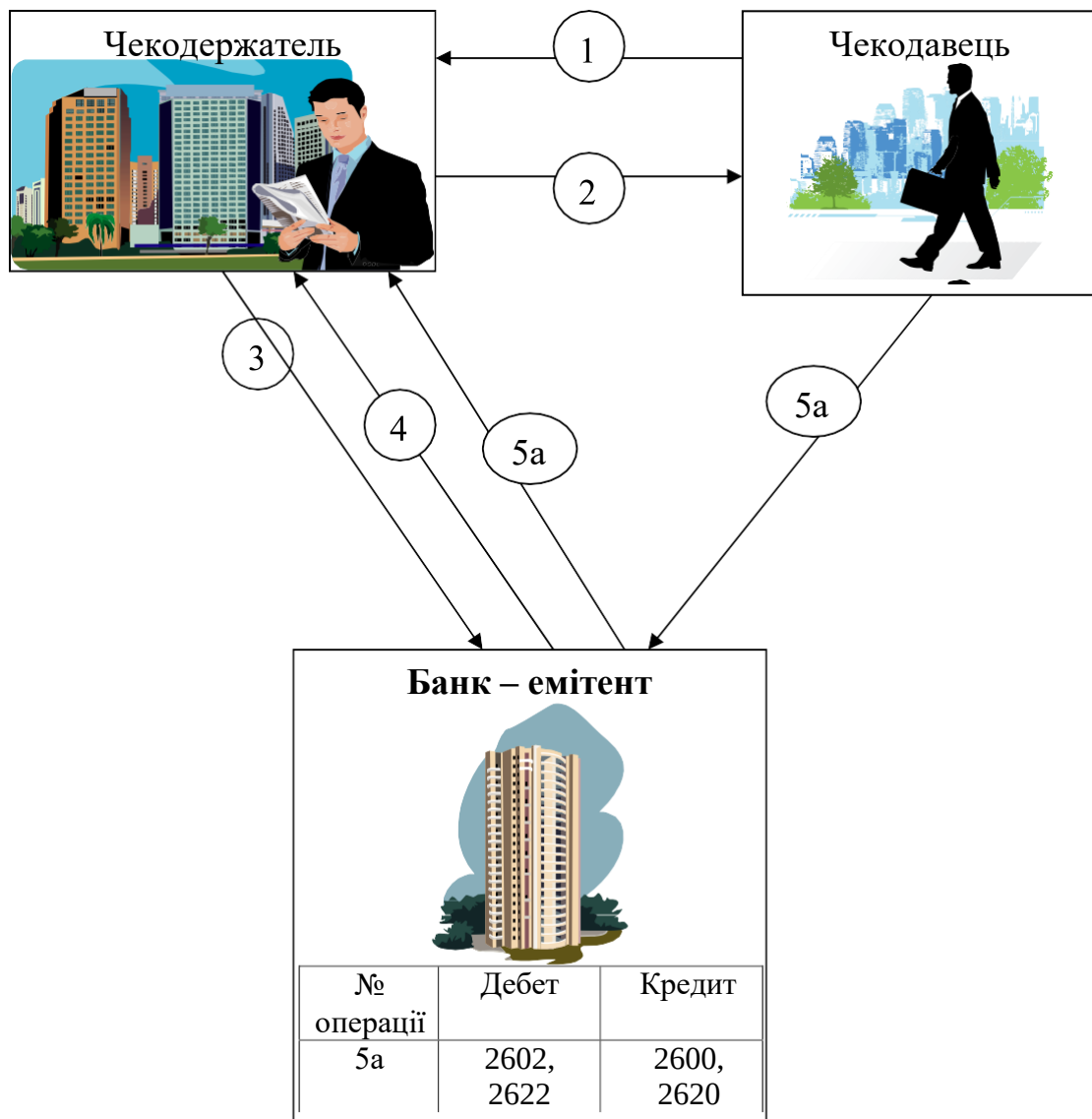

Рис. 7.2. Схема розрахунків з допомогою розрахункових чеків за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку

5б. Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в різних банках, то банк чекодержателя інкасує прийняті чеки разом з другим та третім примірниками реєстру чеків до банку-емітента. При цьому виконуються такі бухгалтерські проводки:

- прийняття банком розрахункових чеків на інкасо: Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»

Кт 9910 «Контррахунок»;

- відправлення прийнятих на інкасо розрахункових чеків:

Дт 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо»

Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо».

6. Банк-емітент, отримавши чек разом з двома примірниками реєстру чеків, перевіряє: належність чека до цього банку; відповідність підписів та відбитка печатки чекодавця заявленим банком в картці зі зразками підписів та

відбитка печатки; чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту розрахункової чекової книжки; належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання строків дії чекової книжки; відповідність оформлення чека встановленим вимогам.

Зробивши відповідну перевірку, банк списує кошти з рахунку чекодавця та перераховує їх на рахунок чекодержателя. Дана операція оформляється меморіальним ордером і супроводжується такою проводкою:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Сплачений чек разом з примірником реєстру чеків залишається в банку-емітенті. На чеку ставиться штамп банку «Проведено».

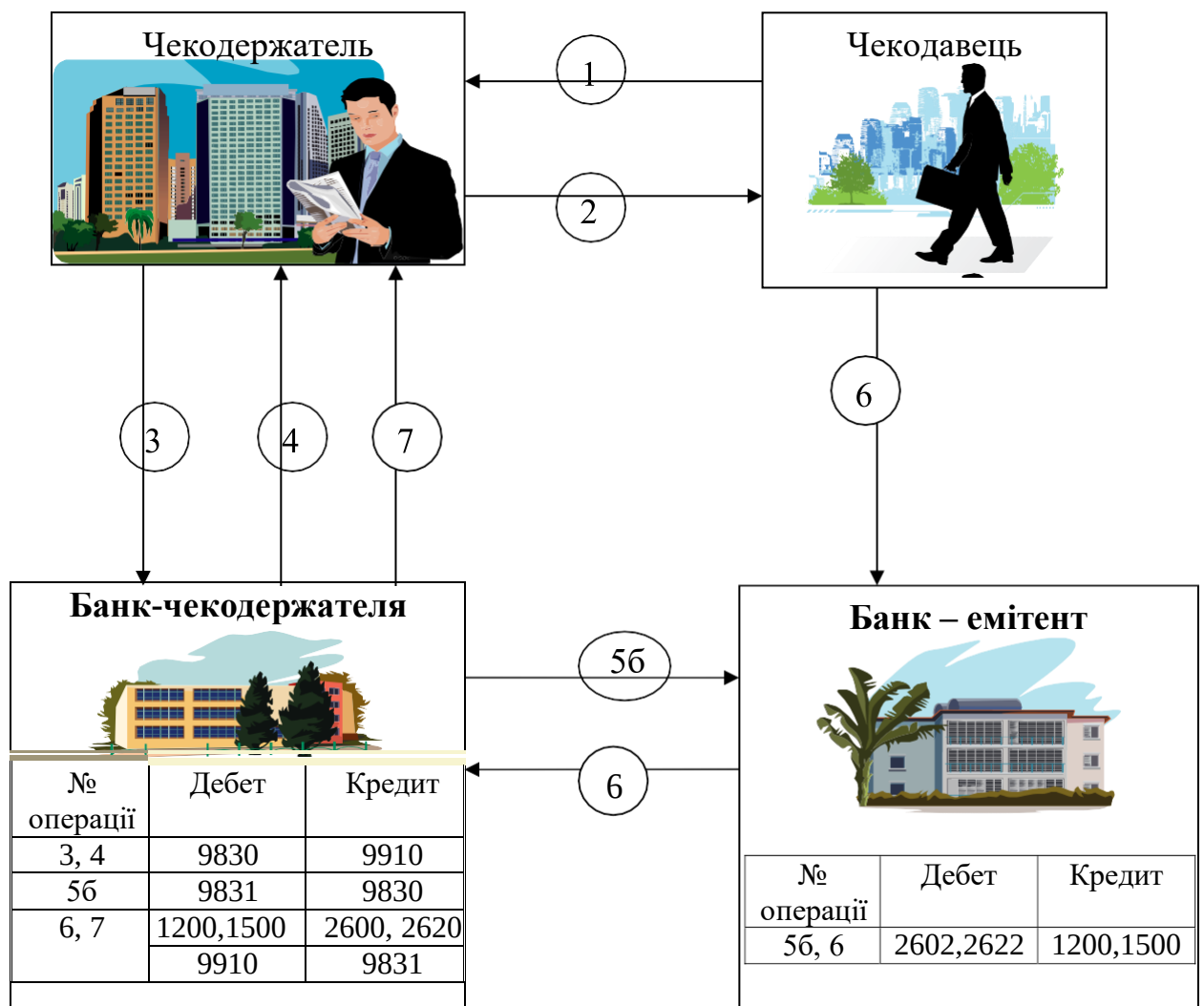

Рис. 73. Схема розрахунків з допомогою розрахункових чеків за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються в різних банках

Банк-емітент може відмовитися від оплати чека, якщо:

- чек або реєстр чеків заповнено з порушенням встановлених вимог або є виправлення, замість підпису стоїть факсиміле;
- чек виписаний чекодавцем на суму, більшу, ніж заброньована на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками».

У разі відмови за цих причин оплатити чек банк-емітент викреслює його з реєстру чеків, виправляє загальний підсумок і не пізніше наступного робочого дня надсилає цей чек до банку чекодержателя. Одночасно банк-емітент повідомляє електронною поштою банк чекодержателя про причини неоплати чека.

7. Банк чекодержателя, отримавши від банку-емітента кошти за оплаченим чеком зараховує їх чекодержателю, а суму оплаченого чека списує з позабалансового рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо». При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- 1) Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» Кт
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- 2) Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо».

Якщо банк чекодержателя, отримав неоплачений чек і повідомлення про причини його неоплати, то він списує суму чека з рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо» та повертає чек чекодержателю із зазначенням причин його неоплати.

У разі ненадходження коштів банк чекодержателя після закінчення 10 календарних днів від дати інкасування чека здійснює запит електронною поштою до банку-емітента щодо причин неоплати цього чека. Банк-емітент, отримавши запит, не пізніше наступного робочого дня має дати відповідь банку чекодержателя, який повідомляє про це чекодержателя. У разі неотримання відповіді банк чекодержателя повідомляє про це чекодержателя і після закінчення 20 календарних днів від дати інкасування чека списує його суму з рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо» як таку, що нереально отримати.

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання. Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів разом з відповідною чековою книжкою. У реквізиті платіжного доручення «Призначення платежу» робиться напис *«Поповнення ліміту за чековою книжкою, номери невикористаних чеків з №_ до №_»*.

Поповнення клієнтом ліміту за чековою книжкою супроводжується такою проводкою:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб».

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає чекову книжку до банку разом з платіжним дорученням (фізична особа може подавати її з заявою про перерахування коштів) для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Повернення банком чекодавцю невикористаного ліміту за чековою книжкою відображається проводкою:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцю може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Для цього чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі.

7.4. Облік розрахунків з допомогою платіжних карток

Платіжна картка - це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Платіжна картка виготовляється із спеціальної пластмаси і має стандартний розмір: 85,6 x 53,9 x 0,76. Платіжна картка, як правило, містить таку інформацію: на лицьовий бік картки наноситься ім'я власника, номер картки, термін дії картки, логотип банку-емітента картки та платіжної системи. Одним із засобів захисту від підробки може бути голограма. На зворотному боці картки міститься підпис власника картки, магнітна смуга, іноді фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки. Номер картки складається з 16 цифр: перші шість – код банку-емітента, наступні дев'ять – банківський номер картки, остання цифра – контрольна.

Велика різноманітність платіжних карток дозволяє класифікувати їх за різними ознаками. У спеціальній літературі платіжні картки класифікуються за такими ознаками, як:

- тип носія електронної інформації;
- метод нанесення на картку ідентифікаційної інформації;
- тип держателів;

- типи фінансових операцій;
- функціональні характеристики (або платіжна схема).

За типом носія електронної інформації платіжні картки поділяються на: картки з магнітною смугою, які називаються магнітними картками та картки з чіпом (мікросхемою), які називаються смарт-картками.

За методом нанесення на картку ідентифікаційної інформації (ім'я власника картки, номер картки, термін її дії) картки поділяються на:

- ембосовані – картки, на яких інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом ембосером;
- неембосовані – картки, на яких ідентифікаційна інформація випалюється, і як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання (наприклад, Visa electron).

За типами держателів, платіжні картки класифікуються на особисті (індивідуальні), корпоративні та сімейні. Особиста картка - це платіжна картка, емітована на ім'я клієнта - фізичної особи, що не є суб'єктом господарювання. Корпоративна платіжна картка - платіжна картка, яка дає змогу її держателю здійснювати операції за картрахунком юридичної особи або фізичної особи-підприємця. Сімейні картки видаються як особисті тільки фізичним особам, але окремі картки можна оформити як корпоративні на кожного члена родини власника картрахунку. При цьому для кредитної картки члена родини встановлюється ліміт використання коштів.

За функціональними характеристиками (або платіжною схемою) платіжні картки поділяються на дебетові, кредитні та змішані.

Відповідно, залежно від умов, за якими здійснюються розрахунки за операціями з використанням платіжних карток, можуть застосовуватися дебетова, дебетово-кредитна та кредитна платіжні схеми.

Дебетова схема передбачає здійснення клієнтом операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку, або за рахунок коштів клієнта за наперед оплаченою платіжною картою, які обліковуються на консолідованому картковому рахунку банку.

Під час застосування дебетово-кредитної схеми клієнт здійснює операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його картковому рахунку, а в разі їх недостатності (відсутності) на поточному рахунку - за рахунок наданого банком кредиту.

Кредитна схема передбачає здійснення розрахунків за виконані клієнтом операції з використанням платіжної картки за рахунок коштів, наданих йому банком у кредит (у межах кредитної лінії). Кредитна лінія під операції з платіжними картками відкривається банком на визначений термін та в межах установленого договором ліміту (заборгованості або граничної суми) кредитування. Строк дії кредитної лінії, яка відкривається під платіжні картки, визначається договором між клієнтом та емітентом.

Застосування платіжних карток передбачає наявність платіжної системи у рамках якої буде здійснюватися операція з платіжною картою.

До платіжної системи в якій використовуються платіжні картки, входять такі

суб'єкти:

- **емітент платіжних карток** – юридична особа, що є членом платіжної системи та здійснює емісію платіжних карток;
- **держатель платіжної картки** – фізична особа, яка на законних підставах використовує спеціальний платіжний засіб для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку або здійснює інші операції із застосуванням зазначеного спеціального платіжного засобу;
- **розрахунковий банк** – уповноважений платіжною організацією відповідної платіжної системи банк, що відкриває рахунки членам платіжної системи та бере участь у проведенні взаєморозрахунків між ними;
- **еквайрингова установа (еквайр)** – юридична особа, яка здійснює еквайринг, тобто діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток;
- **торговець** – суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі);
- **процесинговий центр** – юридична особа - учасник платіжної системи, яка здійснює процесинг, тобто діяльність, яка охоплює виконання авторизації, моніторинг, збір, оброблення, зберігання й надання членам системи та розрахунковому банку платіжних повідомлень за операціями з платіжними картками.

Обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операціями, здійсненими із застосуванням платіжних карток, банк-еквайр проводить на підставі договору. Договір між еквайром і торговцем надає право останньому приймати до оплати платіжні картки відповідної платіжної системи з дотриманням її правил та виконувати інші операції, визначені договором.

Методика бухгалтерського обліку операцій банків з платіжними картками регламентується **Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України**, затвердженими постановою Правління НБУ від 8.04.2005 №123.

На сьогодні, кошти, що знаходяться на карткових рахунках клієнтів обліковуються за такими активно-пасивними рахунками:

- ✓ 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками»;
- ✓ 2625 «Коштина вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- ✓ 2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Як зазначалося у попередньому розділі підручника, згідно з постановою НБУ від 16.06.2014 р. № 359, з 1.01.2019 р. ці рахунки будуть **виключені** з Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. У зв'язку з цим, банки до 1.01.2019 р. мають поступово перейти на здійснення операцій з використанням платіжних

карток із застосуванням балансових рахунків 2600

«Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ».

У разі проведення розрахунків за придбані із застосуванням платіжної картки товари та отримані послуги в банку-еквайрі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- на суму оплати за товари (послуги), що здійснена банком-еквайром до одержання коштів від банку-емітента:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- на суму одержаного грошового покриття з банку-емітента:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток».

У разі переказу коштів торговцю за товари (послуги) після одержання коштів з банку-емітента здійснюються такі проводки:

- на суму одержаних коштів від банку-емітента:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- на суму коштів під час зарахування їх на рахунки торговців:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Якщо банк-еквайр одночасно є банком-емітентом, то в разі переказу чи зарахування коштів торговцям за товари (послуги) здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- під час переказу:

Дт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- під час зарахування торговцю:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

У банку-емітенті під час переказу коштів за товари (послуги) та комісійних банку-еквайру здійснюються такі бухгалтерські проводки:

1) Дт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення

операцій з використанням платіжних карток», або
2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або
2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток»
Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;
2) Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», або
1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

У разі повернення держателем платіжної картки придбаного товару торговцю після здійснення трансакції торговець повертає кошти готівкою шляхом видачі їх з каси або в безготівковій формі шляхом переказу коштів на картрахунок. Під час переказу коштів на картрахунок за повернений товар у банку- еквайрі, який одночасно є банком-емітентом, здійснюється така проводка:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або
2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або
2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Під час переказу коштів на картрахунки в інший банк-емітент у банку-еквайрі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

1) Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;
2) Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», або
1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ОБЛІК АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ БАНКУ

Тема 8. Облік необоротних активів та запасів матеріальних цінностей банків

8.1 Поняття необоротних активів банку та їх класифікація

Необоротні активи - це основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи.

Основні засоби – це матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання влізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за такими групами:

а) основні засоби:

- земельні ділянки;
- будинки, споруди і передавальні пристрої;
- машини та обладнання;
- транспортні засоби;
- інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- інші основні засоби;

б) інші необоротні матеріальні активи:

- бібліотечні фонди;
- малоцінні необоротні матеріальні активи;
- тимчасові (нетитульні) споруди;
- інші необоротні матеріальні активи;

в) незавершені капітальні інвестиції.

На підставі зазначених груп банки самостійно здійснюють класифікацію основних засобів і встановлюють вартісні ознаки предметів, що входять до складу необоротних матеріальних активів.

Земля чи будівля або частина будівлі, або їх поєднання, що утримуваним власником або лізингоодержувачем за договором про фінансовий лізинг (оренду) з метою отримання лізингових (орендних) платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей відноситься до категорії

«інвестиційна нерухомість».

До інвестиційної нерухомості належать:

- земля, що утримується з метою отримання вигод від зростання капіталу в довгостроковій перспективі, а не для реалізації в короткостроковій перспективі в процесі діяльності;
- земля, подальше використання якої на цей час не визначено;
- будівля, що перебуває у власності банку або в розпорядженні за договором про фінансовий лізинг (оренду) та надається в лізинг (оренду) за одним або кількома договорами про оперативний лізинг (оренду);

- будівля, що не зайнята на цей час та призначена для надання в лізинг (оренду) за одним або кількома договорами про оперативний лізинг (оренду).

Нематеріальний актив - це актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй діяльності понад один рік (або один операційний цикл, якщо він перевищує один рік) в адміністративних цілях або надання в лізинг (оренду) іншим особам.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими їх групами:

- права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо);
- авторське право та суміжні з ним права (право на комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) тощо);
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на проведення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Банки самостійно визначають групи залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у своїй діяльності.

Банк має класифікувати **необоротні активи як утримувані для продажу**, якщо балансова вартість таких активів відшкодовуватиметься шляхом операції з продажу, а не поточного використання.

Необоротні активи класифікуються як утримувані для продажу, якщо на дату прийняття рішення щодо визнання їх активами, що утримуються для продажу, виконуються такі умови: стан активів, у якому вони перебувають, дає змогу здійснити негайний продаж і є високий ступінь імовірності їх продажу протягом року з дати класифікації.

8.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів

На міжнародному рівні питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про необоротні активи регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 16 «Основні засоби»;
- МСБО 38 «Нематеріальні активи»;
- МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;
- МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;
- МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»;
- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність».

Згідно з **МСБО 16 «Основні засоби»**, собівартість об'єкта основних засобів

слід визнавати активом, якщо і тільки якщо:

а) існує ймовірність, що майбутні економічні вигоди, пов'язані з об'єктом, надійдуть до суб'єкта господарювання;

б) собівартість об'єкта можна достовірно оцінити.

Відповідно до МСБО 16, первісна оцінка основних засобів здійснюється за їхньою собівартістю. При цьому собівартість об'єкта основних засобів складається з:

а) ціни його придбання, включаючи імпорتنі мита та невідшкодовувані податки на придбання після вирахування торговельних та цінових знижок;

б) будь-яких витрат, які безпосередньо пов'язані з доставкою активу до місця розташування та приведення в стан, необхідний для його експлуатації у спосіб визначений управлінським персоналом;

в) первісної попередньої оцінки витрат на демонтаж, переміщення об'єкта та відновлення території, на якій він розташований, зобов'язання за якими суб'єкт господарювання бере або коли його купують, або внаслідок використання об'єкта протягом певного періоду з метою, яка відрізняється від виробництва запасів протягом цього періоду.

У випадку, коли оплата придбаних основних засобів відстрочується, то ринкова процентна ставка повинна бути визнана в обліку або капіталізована.

Якщо об'єкт основних засобів придбаний в обмін на інший актив (подібний або неподібний), то його собівартість оцінюється за справедливою вартістю, якщо а) операція обміну має комерційну сутність та б) справедливу вартість отриманого активу або відданого активу можна достовірно оцінити. Придбаний об'єкт оцінюють таким чином, навіть якщо суб'єкт господарювання не може негайно припинити визнання відданого активу. Якщо придбаний об'єкт не оцінюється за справедливою вартістю, його собівартість оцінюють за балансовою вартістю відданого активу.

Відповідно до МСБО 16, подальші видатки, пов'язані з об'єктом основних засобів, повинні додаватися до балансової вартості цього активу, якщо є ймовірність того, що майбутні економічні вигоди, які перевищують первісно оцінений рівень продуктивності існуючого активу, надходять до підприємства. Подальші видатки на основні засоби визнаються як актив тільки тоді, коли вони покращують їх стан, підвищуючи оцінений спочатку рівень його продуктивності. Прикладами таких поліпшень є модернізація, модифікація, дообладнання, добудова, реконструкція.

Витрати на ремонт чи обслуговування основних засобів здійснюються для відновлення або підтримання майбутніх економічних вигід, що їх підприємство може очікувати від оціненого спочатку рівня продуктивності активу. В такому разі вони визнаються витратами періоду, коли вони були понесені.

Після первісного визнання основних засобів їх подальший облік може здійснюватися, згідно з МСБО 16, за однією із двох моделей:

- 1) за моделлю собівартості, згідно з якою, основні засоби відображаються в обліку за собівартістю за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності;
- 2) за моделлю переоцінки, яка передбачає відображення в обліку основних засобів за переоціненою вартістю, яка відповідає їх справедливій вартості за

вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності. У випадку застосування моделі переоцінки, переоцінку потрібно здійснювати настільки регулярно, щоб їх залишкова вартість не відрізнялась суттєво від їх справедливої вартості на дату балансу.

Якщо в результаті переоцінки балансова вартість основного засобу збільшилася, то збільшення відображається безпосередньо за кредитом рахунку власного капіталу під назвою «Деоцінка». Проте це збільшення має визнаватися у звіті про фінансові результати, якщо воно сторнує зменшення від переоцінки того самого активу, яке раніше було визнане у звіті про фінансові результати.

Якщо балансова вартість активу зменшилася в результаті переоцінки, зменшення має визнаватися у звіті про фінансові результати. Проте зменшення слід безпосередньо відображати за дебетом рахунку власного капіталу під назвою «Деоцінка», якщо існує кредитове сальдо дооцінки щодо цього активу.

Коли припиняється визнання переоціненого активу, дооцінку, що входить до власного капіталу стосовно цього активу, можна прямо перенести до нерозподіленого прибутку, або можна залишити на рахунку власного капіталу під назвою «Деоцінка». Перенесення дооцінки до нерозподіленого прибутку не повинно здійснюватися через звіт про фінансові результати.

МСБО 16 вимагає, щоб при проведенні переоцінки об'єкту основного засобу також здійснювалась переоцінка усього класу, до якого належить даний об'єкт. При цьому клас основних засобів трактується як група активів, однакових за характером і способом використання в діяльності підприємства. Прикладами окремих класів активів є земля; кораблі; літаки; автомобілі, меблі та приладдя; офісне обладнання.

Стосовно амортизації основних засобів у МСБО 16 «Основні засоби» містяться наступні вимоги. Суму активу, що амортизується, слід розподіляти на систематичній основі протягом строку його корисної експлуатації. Ліквідаційну вартість та строк корисної експлуатації активу слід переглядати принаймні на кінець кожного фінансового року та, якщо очікування відрізняються від попередніх оцінок, зміну (зміни) слід відображати як зміну в обліковій оцінці відповідно до МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». Метод амортизації, що використовується, має відображати очікувану форму споживання майбутніх економічних вигід від цього активу суб'єктом господарювання. Кожну частину об'єкта основних засобів, собівартість якої є суттєвою стосовно загальної собівартості об'єкта, слід амортизувати окремо. Амортизаційні відрахування за кожен період слід визнавати у звіті про фінансові результати, якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу.

Компенсацію від третіх сторін за об'єкти основних засобів, корисність яких зменшилась, втрачені або віддані об'єкти, слід включати до прибутку чи збитку, коли компенсація стає такою, що підлягає отриманню.

Зменшення корисності або втрата об'єктів основних засобів, відповідні позови щодо компенсації або виплати компенсації від третіх сторін та будь-яке подальше придбання або будівництво активів для заміни – це окремі економічні події та обліковуються окремо таким чином:

а) зменшення корисності об'єктів основних засобів визнається відповідно до МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;

- б) припинення визнання об'єктів основних засобів, які вибули з експлуатації або ліквідовані, визначається згідно з МСБО 16;
- в) компенсація від третіх сторін за об'єкти основних засобів, корисність яких зменшилася, втрачені або віддані об'єкти, включається до визначення прибутку чи збитку, коли вона стає такою, що підлягає отриманню;
- г) собівартість об'єктів основних засобів, які були відновлені, придбані або збудовані з метою заміни, визначається згідно з МСБО 16.

Слід припиняти визнання балансової вартості об'єкта основних засобів: а) після вибуття або б) коли не очікують майбутніх економічних вигід від його використання або вибуття. Прибуток чи збиток, що виникає від припинення визнання об'єкта основних засобів слід включати до прибутку чи збитку, коли припиняється визнання об'єкту (якщо МСБО 17 не вимагає іншого після продажу з подальшою орендою). Прибутки не слід класифікувати як дохід. Прибуток або збиток, що виникає від припинення визнання об'єкта основних засобів, слід визнавати як різницю між чистими надходженнями від вибуття, у разі їх наявності, та балансовою вартістю об'єкта.

Питання, пов'язані з обліком нематеріальних активів регламентуються **МСБО 38 «Нематеріальні активи»**. Даний стандарт вимагає, щоб підприємство визнавало в обліку придбаний або створений нематеріальний актив тільки тоді, коли існує імовірність отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з цим активом, та його вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальні активи первісно оцінюються за собівартістю. Якщо нематеріальний актив не відповідає своєму визначенню та критеріям визнання, то видатки на цей об'єкт, повинні визнаватися витратами на момент їхнього понесення.

Згідно з МСБО 38, усі видатки на дослідження мають визнаватися як витрати на час їхнього понесення. При цьому під **дослідженням** розуміють сплановані дослідження, здійснювані вперше певним підприємством для отримання і розуміння нових наукових або технічних знань.

Нематеріальний актив, який виникає в результаті розробок (чи на етапі розробок внутрішнього проекту), слід визнавати, якщо і тільки якщо суб'єкт господарювання може продемонструвати все, що зазначено нижче:

- а) технічну можливість завершити створення нематеріального активу так, щоб він був придатний для використання або продажу;
- б) свій намір завершити створення нематеріального активу та використовувати або продати його;
- в) свою здатність використовувати або продати нематеріальний актив;
- г) як нематеріальний актив генеруватиме ймовірні майбутні економічні вигоди. Серед іншого, суб'єктові господарювання слід продемонструвати існування ринку для результатів експлуатації нематеріального активу чи для самого нематеріального активу або (якщо його використовуватимуть внутрішньо) корисність нематеріального активу;
- г) наявність відповідних технічних, фінансових та інших ресурсів для завершення розробок та використання чи продажу нематеріального активу;
- д) свою здатність достовірно оцінити видатки, які відносяться до нематеріального активу протягом його розробки.

Розробки - це застосування даних наукових досліджень чи інших знань для планування і проектування виробництва нових або вдосконалених матеріалів, механізмів, товарів, технологій, систем (послуг) до початку їх серійного виробництва (надання) або використання (отримання).

Видатки на розробку капіталізуються (капіталізація – це визнання витрат як частини собівартості активу) лише після того, коли встановлена технічна та комерційна придатність активу для його продажу або використання. Це означає, що підприємство повинно мати намір і можливість завершити створення нематеріального активу, щоб він був придатний для використання або продажу та мати здатність продемонструвати як актив генеруватиме майбутні економічні вигоди.

Якщо підприємство не може відокремити етап дослідження від етапу розробок внутрішнього проекту для створення нематеріального активу, то підприємство розглядає видатки на такий проект так, ніби вони були понесені лише на етапі дослідження.

Наступні об'єкти визнаються як витрати на момент їхнього понесення:

- внутрішньогенерований гудвіл;
- витрати на створення підприємства;
- витрати на навчання, підготовку чи перепідготовку персоналу;
- витрати на рекламу;
- витрати на переміщення підприємства.

Внутрішньогенеровані торгові марки, заголовки, назви видань, переліки клієнтів та інші подібні своєю сутністю об'єкти не слід визнавати як нематеріальні активи. Згідно з МСБО 38, після первісного визнання, подальший облік нематеріальних активів може здійснюватися за однією із з двох моделей:

- за моделлю собівартості, згідно з якою, нематеріальні активи відображаються в обліку за собівартістю за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності;
- за моделлю переоцінки, яка передбачає відображення в обліку нематеріальних активів за переоціненою вартістю (яка базується на їхній справедливій вартості) за вирахуванням накопиченої амортизації і збитків від зменшення корисності, якщо тільки справедлива вартість може бути визначена з посиланням на активний ринок.

При використанні моделі переоцінки, якщо балансова вартість нематеріального активу збільшилася в результаті переоцінки, то збільшення має відображатися в кредиті рахунку капіталу під назвою «Дооцінка». Проте збільшення від переоцінки має визнаватися як дохід, якщо воно сторнує зниження від переоцінки того самого активу, яке раніше було визнане як витрати. Якщо в результаті переоцінки балансова вартість нематеріального активу зменшилася, то зменшення має визнаватися як витрати. Проте зменшення від переоцінки слід безпосередньо вираховувати з будь-якої дооцінки, що з ним пов'язана, якщо це зменшення не перевищує суми дооцінки цього самого активу.

Подальші видатки на нематеріальний актив після його придбання чи завершення створення слід визнавати як витрати на час їхнього понесення, якщо: а) не є ймовірним, що ці видатки спричинять генерування активом майбутніх

економічних вигід, які перевищують його первісно оцінений рівень ефективності; б) ці видатки не можна достовірно оцінити та віднести до активу.

У МСБО 38 нематеріальні активи класифікуються на дві категорії:

- нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання, тобто за якими неможливо передбачити період впродовж якого ці активи, як очікується, будуть приносити економічні вигоди;
- нематеріальні активи з визначеним строком корисного використання, тобто з обмеженим періодом принесення економічних вигод підприємству.

Згідно з МСБО 38, нарахування амортизації здійснюється лише для нематеріальних активів, які мають визначений термін корисного використання. Амортизаційні відрахування за кожний період мають визнаватися як витрати у звіті про прибутки та збитки, якщо тільки інший МСФЗ не вимагає включення їх до собівартості іншого активу. Метод амортизації має відображати форму, за якою економічні вигоди від активу споживаються підприємством. Якщо цю форму не можна достовірно визначити, то використовується прямолінійний метод.

Ліквідаційна вартість нематеріального активу прирівнюється до нуля, крім випадків, коли існує невідомне зобов'язання іншої особи придбати актив наприкінці строку його корисного використання або коли ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації існуючого активного ринку і очікується, що такий ринок існуватиме наприкінці строку корисного використання нематеріального активу.

Нематеріальні активи з невизначеним терміном корисного використання не підлягають амортизації. Водночас період корисного використання нематеріального активу, який не амортизують повинен переглядатися у кожному звітному періоді з метою визначення, чи зберігаються події та обставини, що зумовили висновок щодо невизначеного періоду корисного використання такого активу. Якщо ні, тоді зміни в оцінці строку корисного використання з невизначеного на визначений повинні обліковуватися як зміни в облікових оцінках згідно з МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки».

Визнання нематеріального активу слід припиняти: а) в разі його вибуття або б) якщо від його використання та наступного вибуття не очікується майбутньої економічної вигоди. Прибутки або збитки, що виникають від припинення визнання нематеріального активу в результаті його ліквідації чи вибуття, слід визначати як різницю між чистими надходженнями від вибуття та балансовою вартістю активу. Їх належить визнавати в звіті про фінансовий результат, коли припиняється визнання активу. Надходження не повинні класифікуватися як дохід.

Питання, пов'язані з визнанням в обліку зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів регламентуються **МСБО 36 «Зменшення корисності активів»**.

Відповідно до МСБО 36, зменшення корисності активу визнається, якщо його

балансова вартість перевищує більшу з двох оцінок: чисту ціну продажу та вартість використання. **Чиста ціна продажу** – це сума, яку можна отримати від продажу активу в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, мінус витрати на ліквідацію. **Вартість використання** – це дисконтована теперішня вартість оцінених майбутніх грошових потоків, які за очікуванням виникнуть від безперервного використання активу та ліквідації наприкінці строку його корисної експлуатації.

Згідно з МСБО 36, на кожен дату балансу підприємство має переглядати усі активи з метою виявлення ознак зменшення їх корисності. У стандарті міститься перелік зовнішніх та внутрішніх ознак зменшення корисності активів. Якщо підприємство ідентифікує одну з наведених чи інших ознак того, що корисність активу може зменшитися, то підприємство має визначити суму очікуваного відшкодування активу.

МСБО 36 також вимагає, щоб підприємство кожного року здійснювало оцінку суми очікуваного відшкодування, незалежно від наявності ознак щодо можливого зменшення корисності, таких типів нематеріальних активів:

- нематеріального активу, термін корисної експлуатації якого невизначений;
- нематеріального активу, який ще не готовий для використання;
- гудвілу, придбаного у результаті об'єднання бізнесу.

Збитки від зменшення корисності необоротних активів мають одразу визнаватися як тільки сума очікуваного відшкодування активу менша його балансової вартості. Збитки від зменшення корисності активів, які не переоцінювалися, визнаються витратами у звіті про фінансові результати, а за активами які переоцінювалися - зменшенням додаткового капіталу за результатами переоцінки.

Після визнання збитку від зменшення корисності нарахування амортизації необоротних активів коригується у майбутніх періодах для розподілу переглянутої балансової вартості активу мінус його ліквідаційна вартість на систематичній основі протягом строку корисної експлуатації, що залишається.

В Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку банків інформації про операції з основними засобами та нематеріальними активами регламентуються *Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України*, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.

Згідно із зазначеною Інструкцією, об'єкт основних засобів або нематеріальний актив (придбаний або створений) визнається активом, якщо є імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, і його вартість може бути достовірно визначена.

Одиницею обліку основних засобів є окремий інвентарний об'єкт основних засобів. Бібліотечні фонди, внутрішні телефонна і комп'ютерна мережі, системи безпеки (відеоспостереження) та комплекс охоронно-пожежної сигналізації можуть обліковуватись як окремий інвентарний об'єкт основних засобів. Формування бібліотечного фонду здійснюється відповідно до законодавства України.

Придбані (створені) основні засоби та нематеріальні активи визнаються за

первісною вартістю.

Первісна вартість придбаного об'єкта основних засобів складається з таких витрат:

- суми, що сплачується постачальникам активів (з вирахуванням торговельних знижок) та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційних зборів, державного мита та аналогічних платежів, що здійснюються у зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються банку);
- витрат зі страхування ризиків, пов'язаних з доставкою основних засобів;
- витрат на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інших витрат, що безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням.

Адміністративні та інші витрати, які не належать безпосередньо до витрат на придбання або доведення об'єкта до робочого стану, не включаються до його первісної вартості.

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання (з вирахуванням торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, придатного для використання за призначенням.

Нематеріальний актив, отриманий у результаті його розроблення, слід відображати в балансі, якщо банк має:

- намір, технічні засоби та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, придатного для реалізації або використання;
- змогу отримати майбутні економічні вигоди від реалізації або використання нематеріального активу;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних із розробленням нематеріального активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним критеріям визнання, то витрати, що пов'язані з його придбанням або створенням, визнаються витратами звітного періоду, протягом якого вони були здійснені.

Не визнаються нематеріальним активом і підлягають відображенню в складі витрат звітного періоду, у якому вони були здійснені, такі витрати:

- на дослідження;
- на підготовку і перепідготовку кадрів;
- на рекламу;

- на створення, реорганізацію та переміщення банку або його частини;
- на створення внутрішньої ділової репутації банку, вартість видань.

Первісна вартість окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, за які сплачена загальна сума, визначається розподілом цієї суми пропорційно справедливій вартості кожного з придбаних об'єктів.

Первісна вартість об'єктів, переведених з оборотних активів, товарів, готової продукції тощо до основних засобів, дорівнює їх собівартості.

Нематеріальні активи, отримані внаслідок об'єднання банків, визнаються в бухгалтерському обліку та оцінюються за їх справедливою вартістю. Якщо їх справедливу вартість визначити неможливо, то вони відображаються в складі гудвілу.

Справедливою вартістю придбаних ідентифікованих активів (земля, будівлі, машини та устаткування) є їх ринкова вартість. Якщо немає даних про ринкову вартість машин та устаткування, то використовується відновлювальна вартість з вирахуванням суми зносу на дату оцінки. Для інших основних засобів справедливою вартістю є відновлювальна вартість з вирахуванням суми зносу на дату оцінки.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, отриманого в обмін на подібний об'єкт, дорівнює залишковій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливу вартість, то різниця відображається за рахунками витрат. Первісною вартістю об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів, отриманого в обмін на подібний об'єкт, є справедлива вартість переданого об'єкта.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, отриманого в обмін (або частковий обмін) на неподібний об'єкт, дорівнює справедливій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів або їх еквівалентів, що були передані (отримані) під час обміну.

Створені основні засоби та нематеріальні активи визнаються активами за тими самими критеріями, що визначені для придбаних необоротних активів. Первісна вартість об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, створених банком, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, що безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням.

Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від використання цього об'єкта.

Первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищенням їх можливостей та строку використання, що сприятиме збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта основних засобів і

нематеріальних активів у придатному для використання стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, включаються до складу витрат звітного періоду і не впливають на його залишкову вартість.

Після первісного визнання об'єкта основних засобів як активу його подальший облік має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

а) за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;

б) за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Обраний метод банку зобов'язаний застосовувати для всіх об'єктів певної групи основних засобів і не поєднувати об'єкти з різними методами оцінки в одну групу.

У разі застосування методу первісної вартості (собівартості) переоцінка необоротних активів не здійснюється.

Переоцінку потрібно здійснювати, якщо залишкова вартість об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату складання балансу. Під час переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату має здійснюватися переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт. Переоцінка групи основних засобів, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Не підлягають переоцінці малоцінні необоротні матеріальні активи і бібліотечні фонди, якщо амортизація їх вартості нараховується у першому місяці використання в розмірі 50 % вартості, що амортизується, а решта 50% процентів вартості, що амортизується, - у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) внаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом або в першому місяці їх використання в розмірі 100 % вартості.

Порядок проведення переоцінки банк визначає самостійно з урахуванням вимог законодавства України.

Після первісного визнання нематеріального активу його облік надалі має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

а) за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;

б) за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Банки здійснюють оцінку нематеріальних активів за справедливою вартістю, якщо для таких активів є активний ринок. У разі переоцінки окремого об'єкта нематеріальних активів слід переоцінювати всі інші активи тієї групи, до якої належить цей об'єкт (крім тих, щодо яких немає активного ринку). Якщо банк здійснив переоцінку об'єктів відповідної групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічній переоцінці.

На кожну дату балансу визнається зменшення корисності необоротних активів, якщо є свідчення можливої втрати економічної вигоди, а саме:

– протягом періоду експлуатації ринкова вартість активу

зменшилася значно більше, ніж це очікувалося, внаслідок плину часу або використання;

- відбулися (або відбудуться найближчим часом) значні зміни у використанні об'єкта, пов'язані з негативним впливом як зовнішніх (технологічні, ринкові, економічні, правові), так і внутрішніх (припинення експлуатації, реструктуризація, ліквідація активу до раніше очікуваної дати тощо) факторів;
- ринкові ставки відсотка або інші ринкові показники прибутковості інвестицій збільшилися і це збільшення, можливо, вплине на ставку дисконту, яка застосовуватиметься під час обчислення вартості використання активу;
- моральне старіння або фізичне пошкодження об'єктів;
- економічна ефективність є (або буде) нижчою, ніж очікувана.

Корисність необоротних активів зменшується, якщо їх балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування.

Банки зобов'язані переглядати на зменшення корисності нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання та нематеріальні активи, які не можуть використовуватися за призначенням незалежно від наявності ознак зменшення корисності. Тест на зменшення корисності має проводитися в будь-який час протягом звітного періоду за умови, що він проводитиметься щорічно в один і той самий час. Вперше придбані нематеріальні активи підлягають перегляду на зменшення корисності до закінчення поточного звітного року. Гудвіл, що виник під час об'єднання, переглядається на зменшення корисності щорічно.

Втрати від зменшення корисності за необоротними активами, які не переоцінювалися, визнаються у звіті про фінансові результати, а за необоротними активами, які переоцінювалися, - зменшенням додаткового капіталу за результатами переоцінки.

Об'єкти основних засобів і нематеріальних активів припиняють визнаватися в балансі в разі їх вибуття внаслідок продажу, безоплатного передавання, втрати або невідповідності критеріям їх визнання як активів.

8.3. Облік операцій з придбання та створення основних засобів та нематеріальних активів

Необоротні активи банку обліковуються за рахунками **4 класу «Фінансові та капітальні інвестиції», розділів 43 «Нематеріальні активи», 44 «Основні засоби» та 45 «Інші необоротні матеріальні активи».**

Облік нематеріальних активів банку здійснюється за активним рахунком **4300 «Нематеріальні активи».** За дебетом рахунку проводяться суми вартості придбаних і створених нематеріальних активів; суми їх дооцінки; суми, пов'язані з поліпшенням нематеріальних активів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості нематеріальних активів, що вибули з балансу; суми їх уцінки.

Основні засоби банку обліковуються за активним рахунком **4400 «Основні засоби».** За дебетом рахунку проводяться суми придбаних основних

засобів; суми їх дооцінки; суми витрат, спрямованих на капітальні інвестиції, що пов'язані з поліпшенням основних засобів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості основних засобів, що вибули з балансу; суми їх оцінки.

Для обліку інших необоротних активів використовується активний рахунок **4500 «Інші необоротні матеріальні активи»**. За дебетом рахунку проводяться суми вартості придбаних інших необоротних матеріальних активів. За кредитом рахунку проводяться суми вартості інших необоротних матеріальних активів, що вибули.

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за національну валюту відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) передплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт Рахунки з обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1200, 2600;

б) капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію основними засобами та нематеріальними активами:

Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами», або

4431 «Обладнання, що потребує монтажу»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;

в) визнання основних засобів і нематеріальних активів у балансі банку: Дт

4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів», або

4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не

введені в експлуатацію основними засобами», або

4431 «Обладнання, що потребує монтажу».

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за іноземну валюту відображається такими проводками:

а) передплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках - на суму в іноземній валюті»;

б) визнання необоротних активів у балансі банку:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» - на суму в іноземній валюті;

2) Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи», або

4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не

введеними в експлуатацію основними засобами», або

4431 «Обладнання, що потребує монтажу»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» - на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату перерахування коштів в іноземній валюті.

Дебіторська заборгованість з придбання необоротних активів є немонетарною статтею і не підлягає переоцінці у зв'язку із зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Створення основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) передплата:

Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів

господарювання»; б) нарахування заробітної

плати працівникам:

Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою», або

3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб»;

в) нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування:

Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

г) віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість основних засобів і нематеріальних активів:

Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби»

Кт 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

8.4. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів

Амортизація - це систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Нарахування амортизації необоротних активів передбачає визначення:

- 1) строку корисного використання (експлуатації);
- 2) вартості, що амортизується;
- 3) методу амортизації.

Строк корисного використання – це очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Вартість, яка амортизується - це первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості. Під останньою розуміють суму коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Метод амортизації – це модель, за якою корисність необоротного активу, як очікується, буде спожита.

Згідно з *Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України*, вартість усіх необоротних (матеріальних та нематеріальних) активів підлягає амортизації (крім вартості землі і незавершених капітальних інвестицій). Амортизація не нараховується, якщо балансова вартість необоротних активів дорівнює їх ліквідаційній вартості. Амортизація не нараховується за об'єктами основних засобів, що є предметами антикваріату.

Стосовно амортизації нематеріальних активів, береться до уваги їх класифікація за строком корисного використання: визначений або невизначений. Банк розглядає нематеріальний актив як такий, що має невизначений строк корисного використання, якщо на підставі аналізу всіх чинників (юридичних, нормативних, договірних, економічних тощо) немає передбачуваного обмеження періоду, протягом якого такий актив буде, за

очікуванням, забезпечувати надходження чистих грошових потоків до банку (наприклад, право постійного користування земельною ділянкою).

Нематеріальні активи з визначеним строком корисного використання амортизуються, а нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання амортизації не підлягають.

Амортизація необоротних активів може здійснюватися окремо за складовою частиною об'єкта. Для розрахунку амортизації частини об'єктів, що мають однакові строки корисного використання, можуть бути згруповані.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється банком під час їх первісного визнання. Амортизація необоротних активів не припиняється на період їх реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації. Нарахування амортизації необоротних

активів припиняється на одну з двох дат, що настає раніше: на дату переведення активів до категорії необоротних активів, утримуваних для продажу, або на дату припинення визнання активів.

Строк корисного використання (експлуатації) основних засобів і нематеріальних активів визначається банком самостійно з урахуванням таких факторів:

- очікуваного використання об'єкта з урахуванням його розрахункової потужності або фізичної продуктивності;
- строків корисного використання подібних активів;
- фізичного та морального зносу, що передбачається;
- правових або інших подібних обмежень щодо строків використання об'єкта та інших факторів.

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів і нематеріальних активів переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання та наприкінці кожного фінансового року. Банк у кінці кожного року оцінює нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання на наявність ознак невизначеності обмеження строку їх корисного використання. Якщо таких ознак немає, то банк установлює строк корисного використання таких нематеріальних активів.

Нарахування амортизації починається з першого числа місяця, наступного за звітним, у якому об'єкт основних засобів і нематеріальних активів став придатним для корисного використання, і припиняється, починаючи з першого числа місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизація об'єкта основних засобів і нематеріальних активів нараховується виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Амортизаційні відрахування за необоротними активами банку відображаються в обліку за рахунком **7423 «Амортизація»**.

Суми накопиченої амортизації нематеріальних активів обліковуються за контрактивним рахунком **4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»**. За кредитом рахунку проводиться сума нарахованої амортизації. За дебетом рахунку проводиться сума накопиченої амортизації нематеріальних активів, що вибули з балансу.

Суми зносу основних засобів обліковуються за контрактивним рахунком **4409 «Знос основних засобів»**. За кредитом рахунку проводяться суми нарахованого зносу. За дебетом рахунку проводяться суми зносу основних засобів, що вибули з балансу.

Для обліку сум нарахованого зносу інших необоротних матеріальних активів використовується контрактивний рахунок **4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»**. За кредитом рахунку проводяться суми нарахованого зносу інших необоротних матеріальних активів. За дебетом рахунку проводяться суми зносу інших необоротних матеріальних активів у разі їх вибуття.

Нарахована сума амортизації необоротних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- амортизація основних засобів:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4409 «Знос основних засобів»;

- амортизація нематеріальних активів:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»;

- амортизація інших необоротних матеріальних активів:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Необоротні активи, що повністю амортизовані і використовуються банком у його діяльності, у бухгалтерському обліку відображаються за відповідними рахунками з обліку первісної (переоціненої) вартості активів та нарахованого зносу (накопиченої амортизації) до часу списання їх з балансу.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів здійснюється відповідно до внутрішніх положень банку з обліку основних засобів і нематеріальних активів.

Згідно з *Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України*, амортизацію основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) банки нараховують із застосуванням таких методів:

- прямолінійного;
- зменшення залишкової вартості;
- прискореного зменшення залишкової вартості;
- кумулятивного;
- виробничого.

Амортизація інших необоротних матеріальних активів нараховується за прямолінійним або виробничим методом.

Прямолінійний метод – це метод, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів. В основі прямолінійного методу лежить припущення, що вигоди, отримані від необоротного активу впродовж терміну його експлуатації є однаковими в кожному році.

Метод зменшення залишкової вартості – це метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у процентах) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта в результаті ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості – це метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної його вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта, і подвоюється.

Кумулятивний метод - це метод, за яким річна сума амортизації визначається

як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання.

Зауважимо, що метод прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивний метод відносяться до прискорених методів амортизації, які доцільно застосовувати у випадках, коли економічні вигоди від необоротних активів в перші роки їх експлуатації є більшими, ніж в останні роки. Це дозволяє краще зіставити амортизаційні витрати з отриманими доходами (принцип відповідності доходів та витрат). Окрім цього, прискорені методи амортизації оправдовують себе тоді, коли економічні вигоди від необоротних активів є приблизно однаковими упродовж терміну експлуатації, але витрати, що здійснюються для підтримання їх у робочому стані зростають в останні роки. У такому разі в перші роки експлуатації необоротних активів будуть мати місце більші амортизаційні витрати та невеликі витрати на ремонт, а в останні роки – менші амортизаційні витрати та більші витрати на підтримання об'єктів основних засобів у робочому стані.

Виробничий метод передбачає визначення місячної суми амортизації як добутку фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який банк очікує виробити (виконати) із використанням об'єкта основних засобів.

Банк має регулярно, наприкінці кожного фінансового року, переглядати методи нарахування амортизації основних засобів на відповідність економічним вигодам, що очікує отримати від їх застосування, та вносити відповідні зміни в облікову політику як зміни облікової оцінки. Норми амортизації відповідно до нового методу амортизації визначаються виходячи із залишкової вартості відповідного об'єкта.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів може нараховуватись у першому місяці використання об'єкта в розмірі 50 процентів його вартості, що амортизується, а решта 50 процентів вартості, що амортизується, - у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) внаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом або в першому місяці використання об'єкта в розмірі 100 процентів його вартості.

Метод амортизації основних засобів і нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо для нематеріальних активів ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

У разі зміни методу нарахування амортизації новий метод застосовується, починаючи з місяця, наступного за тим, у якому відбулися зміни.

Під час розрахунку вартості, яка амортизується, ліквідаційна вартість нематеріальних активів прирівнюється до нуля, крім таких випадків:

- якщо є безвідмовне зобов'язання іншої особи щодо придбання цього об'єкта наприкінці строку його корисного використання;
- якщо ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі

інформації наявного активного ринку та очікується, що цей ринок функціонуватиме наприкінці строку корисного використання цього об'єкта.

У практиці вітчизняних банків найбільш розповсюдженим є прямолінійний метод. Це пояснюється простотою застосування даного методу, а також його позитивним впливом на чистий прибуток банку: у перші роки використання основних засобів амортизація, розрахована прямолінійним методом, є менша, ніж при застосуванні прискорених методів.

8.5. Облік вибуття основних засобів та нематеріальних активів

Фінансовий результат від вибуття об'єктів основних засобів і нематеріальних активів визначається як різниця між надходженням коштів за основні засоби і нематеріальні активи (з вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям основних засобів і нематеріальних активів) та їх залишковою вартістю.

Сума залишкової вартості об'єкта, що перевищує суму виручки від його реалізації, відображається за дебетом рахунку 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів», а сума виручки від реалізації, що перевищує залишкову вартість, - за кредитом рахунку 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Реалізація основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі перевищення суми залишкової вартості об'єкта порівняно із сумою виручки від його реалізації:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів 1200, 2600, 2620, 2650 - на суму виручки від реалізації

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» - на суму зносу (амортизації)

Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» - на різницю між залишковою вартістю об'єкта та виручкою від його реалізації

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;

б) у разі перевищення суми виручки від реалізації порівняно із сумою залишкової вартості об'єкта:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів 1200, 2600, 2620, 2650 - на суму виручки від реалізації

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» - на суму зносу

(амортизації)

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» - на первісну вартість об'єкта

Кт 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів» - на різницю між виручкою від реалізації об'єкта та його залишковою вартістю;

в) за переоціненими основними засобами і нематеріальними активами, додатково на суму, що обліковується за рахунком 5100 або 5101 виконується така проводка:

Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів», або

5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

8.6. Облік запасів матеріальних цінностей банку

Запаси - це активи, які утримуються для забезпечення безперервної роботи банку, надання послуг. Запаси матеріальних цінностей банку складаються з господарських матеріалів, що використовуються не більше ніж один рік.

Існують дві системи обліку запасів матеріальних цінностей - періодична та постійна.

Періодична система не призначена для обліку інформації про кількість та собівартість запасів. При цій системі придбання та продаж (реалізація, відпуск в експлуатацію) запасів відображається в обліку не в момент їх здійснення, а в кінці звітного періоду. Періодична система вимагає фізичного перерахунку кінцевих запасів та визначення їх вартості. Собівартість реалізованих запасів за звітний період розраховується в кінці звітного періоду за формулою:

Собівартість реалізованих запасів = початковий залишок запасів + чиста вартість придбаних запасів – кінцевий залишок запасів

Наведене вище рівняння припускає, що уся кількість запасів, якої немає наявності на кінець періоду, є використаною чи проданою. Водночас таке припущення не справджується у випадках, коли мали місце крадіжки або псування запасів. За таких обставин виявленні вкрадені чи зіпсовані запаси виключаються з величини запасів на початок періоду та придбаних запасів перед розрахунком собівартості реалізованої продукції та відображаються у складі окремих витрат.

При **постійній системі** усі операції, пов'язані із запасами матеріальних цінностей (придбання, реалізація, відпуск в експлуатацію тощо) негайно відображаються на рахунках бухгалтерського обліку. Важливою характеристикою постійної системи є можливість простеження кількості запасів від моменту їх придбання до реалізації. Ця система дозволяє володіти інформацією про залишок запасів на будь-яку дату, без їх фізичного перерахунку, та кількість реалізованих чи використаних запасів упродовж періоду.

У банках України використовується **постійна система обліку** запасів матеріальних цінностей.

При будь-якій системі обліку запасів (постійній чи періодичній) виникає необхідність у визначенні вартості реалізованих (витрачених) запасів та їх залишку на кінець звітного періоду. Це зумовлено одержанням запасів протягом звітного періоду багато разів за різними договірними цінами.

Існує декілька загальноприйнятих методів оцінки кінцевих запасів і відповідно величини, яка списується на собівартість реалізованої продукції, зокрема:

- метод ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- метод середньозваженої собівартості;
- метод вартості перших за часом надходження запасів - «перше надходження - перший видаток» (ФІФО);
- метод вартості останніх за часом надходження запасів - «останнє надходження - перший видаток» (ЛІФО);
- метод нормативних затрат;
- метод ціни продажу.

Метод ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів – це метод оцінки запасів, при якому кожна одиниця запасів ототожнюється з її фактичними витратами. Цей метод передбачає ведення записів за кожною окремою одиницею запасів, що придбані, передані в експлуатацію або реалізовані. За ідентифікованою вартістю оцінюються запаси, що не можуть замінювати один одного.

Метод середньозваженої собівартості припускає, що собівартість одиниці реалізованої продукції чи кінцевих запасів має однакову вартість - середньозважену вартість.

Зауважимо, що при постійній системі обліку метод середньозваженої вартості передбачає, що під час кожного надходження матеріальних цінностей на склад середньозважена вартість кожної одиниці товару на складі має бути перерахована. Надалі передавання запасів зі складу в експлуатацію проводиться за цією вартістю, доки на склад не надійдуть нові матеріальні цінності і не відбудеться новий перерахунок середньої вартості цінностей. Вартість кожної одиниці запасів визначається як середня величина вартості цінностей на початок облікового періоду та вартості подібних цінностей, придбаних протягом цього облікового періоду. Середньозважена вартість одиниці запасів матеріальних цінностей дорівнює сумі вартості наявних та отриманих запасів, розділених на кількість одиниць запасу цінностей.

Метод ФІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на склад, тобто запаси, які першими відпускаються в експлуатацію, оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів. Кінцевий залишок запасів складається із одиниць запасів, що були придбані або вироблені останніми.

Метод ЛІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у послідовності, що є протилежною їх надходженню на склад, тобто запаси, які першими відпускаються в експлуатацію, оцінюються за собівартістю останніх за часом надходження запасів. Кінцевий залишок запасів складається із одиниць запасів, які були придбані або вироблені першими.

Потрібно зауважити, що використання методу ФІФО при періодичній системі обліку запасів дасть ті самі результати стосовно вартості кінцевого залишку запасів та вартості реалізованої продукції, що й при постійній системі обліку. На відміну від методу ФІФО, застосування методів ЛІФО та середньозваженої вартості дасть різні результати при веденні постійного та періодичного обліку запасів.

Суть **методу нормативних затрат** полягає у тому, що собівартість запасів оцінюється на основі стандартних витрат на одиницю запасів. Ці стандартні витрати враховують нормативні рівні використання основних та допоміжних матеріалів, праці, економічної і виробничої потужності.

Метод ціни продажу, як правило, застосовується підприємствами роздрібною торгівлі для оцінки великої кількості одиниць запасів, що швидко змінюються і дають однаковий прибуток. Собівартість запасів визначається шляхом зменшення вартості продажу запасів на відповідний відсоток валового прибутку.

8.7. Методологічні засади бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей

Питання, пов'язані з обліком запасів матеріальних цінностей на міжнародному рівні регламентуються МСБО 2 «Запаси». Цей стандарт містить керівництво стосовно визначення собівартості запасів і її подальшого визнання як витрат, включаючи будь-яке списання до чистої вартості реалізації, а також керівництво щодо застосування формул собівартості, які використовуються для визначення собівартості запасів.

Згідно з МСБО 2 «Запаси», **запаси** – це активи, які:

- а) утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності;
- б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або
- в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

МСБО 2 «Запаси» вимагає, щоб запаси відображалися в обліку та фінансовій звітності за найменшим з двох показників: собівартістю або чистою вартістю реалізації.

Собівартість запасів повинна включати всі витрати на придбання, переробку та інші витрати, що виникли під час доставки запасів до їх теперішнього місцеперебування та приведення їх у теперішній стан.

Витрати на придбання запасів складаються з ціни придбання, мита на ввезення та інших податків (окрім тих, що згодом повертаються підприємству податковими органами), витрат на транспортування, навантаження і розвантаження. Торговельні знижки враховуються при визначенні витрат на придбання.

Витрати на перероблювання запасів включають витрати, безпосередньо пов'язані з одиницею виробництва, наприклад, оплата праці виробничого персоналу. Вони включають також систематичний розподіл постійних і змінних виробничих накладних витрат, що виникають при перероблюванні матеріалів у готову продукцію.

Не включаються до собівартості, а визнаються витратами звітного періоду:

- наднормативні втрати і нестачі запасів;
- витрати на зберігання запасів;
- адміністративні накладні витрати, не пов'язані з доставкою запасів до їх теперішнього місця розташування та приведенням у теперішній стан;
- витрати на продаж;
- валютні курсові різниці, що виникають при придбанні нових запасів, на які виставлено рахунок в іноземній валюті;
- процентні витрати, що мають місце при придбанні запасів на умовах відстрочки платежу.

У МСБО 2 «Запаси» містяться наступні вимоги щодо методів оцінки собівартості запасів. Для одиниць запасів, які не є взаємозамінними, собівартість слід визначати шляхом використання конкретної ідентифікації їхньої індивідуальної собівартості. Конкретна ідентифікація означає, що конкретні витрати ототожнюються з одиницями запасів. Собівартість одиниць запасів, які є взаємозамінними може визначатися з використанням методу ФІФО або середньозваженої вартості. Застосування методу ЛІФО чинним на сьогодні МСБО 2 забороняється. Метод стандартних витрат та метод роздрібних цін можуть використовуватися у тому випадку, коли результати приблизно дорівнюють фактичній собівартості.

МСБО 2 також вимагає, щоб для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакоє призначення та однакові умови використання, застосовувався тільки один із наведених методів.

Списання запасів до чистої вартості реалізації має місце, коли собівартість запасів не може бути відшкодована, наприклад, якщо ці запаси пошкоджені, повністю або частково застаріли, або ціна їх реалізації знизилася.

Чиста вартість реалізації – це розрахункова ціна продажу за умов звичайної господарської діяльності мінус розрахункові витрати завершення виробництва та розрахункові витрати, потрібні для здійснення продажу.

Будь-яке списання до чистої вартості реалізації повинно визнаватися як витрати звітного періоду, в якому відбулося списання. Будь-яке сторнування списання запасів в результаті збільшення чистої вартості реалізації, повинно визнаватися у звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід у періоді, в якому відбулося сторнування. Після реалізації запасів, їхня балансова вартість повинна визнаватися як витрати періоду, в якому визнається відповідний дохід.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку банків України інформації про запаси матеріальних цінностей регламентуються Інструкцією з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України, затвердженою постановою правління НБУ № 625 від 10.12.2004 р.

Згідно з цією Інструкцією, запаси матеріальних цінностей визнаються активом, якщо є імовірність того, що банк отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, а їх вартість може бути достовірно визначена.

Запаси матеріальних цінностей відображаються в бухгалтерському обліку банку за їх первісною вартістю і не переоцінюються.

Первісна вартість - це фактична сума коштів, сплачена за певну одиницю

запасів матеріальних цінностей під час її придбання, уключаючи витрати на доставку, податки, збори та інші обов'язкові платежі, окрім тих, що згодом повертаються банку.

Передавання матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію або їх реалізацію вітчизняні банки можуть здійснювати за вартістю, щовизначається за одним із таких методів:

- **вартості перших за часом надходження запасів - «перше надходження - перший видаток» (ФІФО);**
- **середньозваженої вартості;**
- **ідентифікованої вартості відповідної одиниці запасів.**

Для всіх одиниць запасів матеріальних цінностей, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовується лише один із наведених методів. Вибраний метод визначення вартості запасів матеріальних цінностей обумовлюється обліковою політикою банку.

Облік запасів матеріальних цінностей банків здійснюється за рахунками **3 класу, 34 розділу «Запаси матеріальних цінностей», 340 групи**, а саме:

- ✓ 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;
- ✓ 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;
- ✓ 3403 «Дорогоцінні метали в банку»;
- ✓ 3407 «Дорогоцінні метали в дорозі»;
- ✓ 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»;
- ✓ 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя».

Усі зазначені вище рахунки є активними.

Вартість матеріальних цінностей, переданих в експлуатацію та використаних для підтримання об'єкта основних засобів у робочому стані, відображається за рахунками витрат, а використаних для поліпшення об'єкта основних засобів, - за рахунками капітальних інвестицій з 443 групи «Капітальні інвестиції за основними засобами».

Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя та утримується з метою подальшого продажу, обліковується на дату балансу за рахунком 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя» за чистою вартістю реалізації, тобто очікуваною ціною реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на реалізацію.

Порядок ведення складського обліку визначається банком самостійно з урахуванням вимог чинного законодавства України.

8.8. Облік операцій із придбання банком запасів матеріальних цінностей

Придбані матеріальні цінності, що надходять на склад у запас, бухгалтерському обліку відображаються за первісною вартістю за рахунком 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» у кореспонденції з рахунками 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» або 3610

«Кредиторська заборгованість з придбання активів» залежно від того на яких умовах були придбані матеріальні цінності.

Зауважимо, що рахунок **3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»** призначений для обліку запасів матеріальних цінностей на складі, ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу. За дебетом рахунку проводяться суми вартості матеріальних цінностей, що надійшли на склад; суми вартості придбаних ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ. За кредитом рахунку проводяться суми вартості запасів матеріальних цінностей, що передані зі складу в експлуатацію, під звіт або реалізовані чи списані в разі вибуття; суми вартості реалізованих ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ.

Придбання матеріальних цінностей за національну валюту відображається такими бухгалтерськими проводками:

а) попередня оплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

б) отримання матеріальних цінностей:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів».

Придбання матеріальних цінностей за іноземну валюту відображається такими проводками:

а) попередня оплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» - на суму в іноземній валюті;

б) отримання матеріальних цінностей та закриття дебіторської заборгованості з придбання активів:

1) Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» - на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату перерахування коштів іноземній валюті

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» - на суму в іноземній валюті.

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за національну валюту, здійснюється відповідно до умов договору після їх отримання, то в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

а) отримання матеріальних цінностей:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»; б) перерахування коштів за отримані

матеріальні цінності:

Дт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за іноземну валюту, здійснюється після їх отримання, то в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

а) отримання матеріальних цінностей:

1) Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» - на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату отримання запасів;

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів» - на суму віноземній валюті;

б) перерахування коштів за отриманими матеріальними цінностями: Дт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» - на суму в іноземній валюті.

Якщо банк не має складу, то придбані матеріальні цінності відображаються за рахунком **3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»**. За дебетом рахунку проводяться суми вартості отриманих підзвітними особами матеріальних цінностей. За кредитом рахунку проводяться суми вартості списаних матеріальних цінностей з підзвітної особи.

8.9. Списання запасів матеріальних цінностей

Запаси матеріальних цінностей можуть списуватися з балансу внаслідок передавання їх в експлуатацію, списання за непридатністю для подальшого їх використання, недостачі, безоплатного передавання філіям (відділенням) банку та іншим банкам і організаціям, реалізації тощо.

У разі видачі зі складу в експлуатацію матеріальних цінностей їх вартість списується на витрати. Видача матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки з обліку адміністративних витрат 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454, 7455, 7499

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Якщо банк не має складу, то в разі передавання матеріальних цінностей в експлуатацію виконується така проводка:

Дт Рахунки з обліку адміністративних витрат 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454, 7455, 7499

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб».

Використання матеріальних цінностей на створення та поліпшення основних засобів відображається такими бухгалтерськими записами:

а) на суму вартості матеріальних цінностей, виданих зі складу:

Дт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;

б) на суму вартості матеріальних цінностей, що використані на створення поліпшення основних засобів:

Дт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом, і за не

введеними в експлуатацію основними засобами», або
4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

в) на суму поліпшення та створення об'єкта основних засобів: Дт

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом, і за не введеними в експлуатацію основними засобами», або

4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)».

Видача господарських матеріалів зі складу підзвітній особі в бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Господарські матеріали, видані в підзвіт і використані на господарські потреби, списуються з підзвіту і відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) повернення підзвітною особою отриманих господарських матеріалів на склад:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

б) використання підзвітною особою отриманих господарських матеріалів за призначенням:

Дт Рахунки витрат залежно від використання матеріальних цінностей за призначенням

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб».

Пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності підлягають списанню з балансу і визнаються як витрати за рахунком 7499 «Інші витрати». У цьому разі здійснюється така проводка:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Вартість повністю втрачених (зіпсовані або ті, яких не вистачає) матеріальних цінностей списується на витрати звітного періоду. Суми витрат від псування цінностей до часу встановлення осіб, які мають відшкодувати нестачі або втрати, відображаються за позабалансовим рахунком 9617

«Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами». При цьому здійснюються такі проводки:

1) Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі», або

3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

2) Дт 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами» Кт 9910 «Контррахунок».

Після встановлення осіб, які мають відшкодувати збитки, належна до відшкодування сума відображається в обліку такими проводками:

1) Дт 3552 «Нестачі та інші нарахування на

працівників банку»Кт 6499 «Інші доходи»;

2) Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами».

У випадку відшкодування вартості матеріальних цінностей виконується проводка:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

У разі реалізації запасів матеріальних цінностей дохід або витрати відреалізації визначаються як різниця між вартістю продажу та вартістю, що обчислена одним із дозволених методів, тобто ФІФО, середньозваженої вартості або ідентифікованої вартості відповідної одиниці запасів. У цьому разі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- у разі перевищення визначеної вартості матеріальних цінностей над виручкою від реалізації:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та поточні рахунки 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;

- у разі перевищення виручки від реалізації понад визначену вартість матеріальних цінностей:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та поточні рахунки 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 6499 «Інші доходи».

Тема. 9. Облік власного капіталу банку

9.1. Поняття і структура власного та регулятивного капіталу банку

Власний капітал банку – це залишкова вартість в активах банку після вирахування всіх його зобов'язань. Власний капітал також ще називають чистими активами.

$$\text{Власний капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}$$

Власний капітал банку складається з:

- статутного капіталу;
- емісійних різниць;
- загальних резервів та фондів;
- результатів звітного року та минулих років;
- результатів переоцінки: основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інструментів у портфелі банку на продаж, операцій хеджування;
- результатів коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання;
- приписного капіталу філії іноземного банку.

Власний капітал банку потрібно відрізнити від регулятивного капіталу.

Термін «регулятивний капітал банку» стосується концепції управління ризиками банківської діяльності. Регулятивний капітал вважається одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе у процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільності банківської діяльності.

Слід зауважити, що величина регулятивного капіталу банку залежить від регулятивних вимог щодо методики розрахунку цього показника. Порядок визначення регулятивного капіталу вітчизняних банків регламентується *Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні*, затвердженою постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368.

$$\text{Регулятивний капітал} = \text{Основний капітал} + \text{Додатковий капітал} - \text{Відвернення}$$

Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається з таких елементів:

- а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- б) додаткові внески акціонерів у статутний капітал;
- в) фінансова допомога акціонерів банку;
- г) прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу.
- г) розкриті резерви.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням розміру

очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями будь-якої фізичної чи юридичної особи як резидента, так і нерезидента, яка має з банком відносини фінансового характеру та **зменшується на суму:**

- нематеріальних активів за мінусом суми зносу;
- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років;
- збитків поточного року;
- збитків від операцій з акціонерами, що отримані після 4 червня 2016 року.

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) складається з таких елементів:

а) резерви під заборгованість за кредитними операціями (крім резервів за наданими банком фінансовими зобов'язаннями) та за операціями з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, яку віднесено до I (найвищої) категорії якості;

б) результат переоцінки основних засобів, що включався до суми регулятивного капіталу банків за станом на 31.12.2010;

в) результат поточного та звітного року (прибуток), що зменшений на суму: нарахованих доходів, неотриманих понад 30 днів із дати їх нарахування, строк сплати яких не настав (крім доходів за цінними паперами, які віднесені до I групи активів зі ступенем ризику 0 відсотків згідно з вимогами цієї Інструкції), зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами; прострочених нарахованих доходів, зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами.

Якщо прибуток поточного та звітного року менше загальної суми коригування, то на суму такої різниці зменшується розмір основного капіталу банку. Прибутки та збитки від операцій з акціонерами, що отримані до 4 червня 2016 року, включаються до регулятивного капіталу банку в складі результату поточного та звітного років;

г) субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал);
г) нерозподілений прибуток минулих років.

Відвернення – це сума певних активів, на яку додатково зменшується загальний розмір основного і додаткового капіталу банку, а саме на:

а) балансову вартість акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку та у портфелі банку на продаж;

б) балансову вартість інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, а також балансову вартість вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу;

в) балансову вартість акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень);

г) балансову вартість вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу;

г) балансову вартість позалістингових цінних паперів у торговому портфелі банку (крім цінних паперів, емітованих центральними органами виконавчої влади, Національним банком та Державною іпотечною установою);

д) балансову вартість цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах (у тому числі, торгівля яких на фондових біржах заборонена законодавством України), у торговому портфелі банку;

е) балансову вартість цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів. До балансової вартості цінних паперів, на яку додатково зменшується загальний розмір регулятивного капіталу банку 1-го і 2-го рівнів, не включається сума доходів, неотриманих понад 30 днів з дати їх нарахування.

Зазначимо, що вітчизняні банки, які здійснюють свою діяльність на міжнародних ринках, також розраховують регулятивний капітал на основі Базельської угоди про капітал.

9.2. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал

Міжнародні стандарти фінансової звітності детально не регламентують методологію формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал. Це зумовлено, насамперед, особливостями національних законодавств, які визначають вимоги щодо капіталу для різних форм організації бізнесу.

Окремі питання, пов'язані з визнанням, оцінкою, поданням та розкриттям інформації про власний капітал, розглядаються такими міжнародними стандартами:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 10 «Події після дати балансу»;
- МСБО 33 «Прибуток на акцію»;

У **МСБО 1 «Подання фінансових звітів»** містяться загальні вимоги щодо складання і подання фінансової звітності, у тому числі стосовно подання інформації про власний капітал та дивіденди. Крім цього, МСБО 1 містить вимогу, щоб у примітках до фінансової звітності розкривалася якісна інформація про цілі, політики та процеси стосовно управління капіталом, включаючи: опис того, що управляється як капітал; якщо на суб'єкт господарювання поширюються зовнішні вимоги щодо капіталу – характер цих вимог і як ці вимоги враховані в управлінні капіталом; як він досягає своїх цілей з управління капіталом.

Питання, пов'язані з принципами подання власного капіталу, класифікацією емітованих суб'єктом господарювання фінансових інструментів на фінансові зобов'язання чи інструменти капіталу, а також обліком власних викуплених акцій та дивідендів містяться у **МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»**. МСБО 32 визначає **інструмент капіталу** як будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань.

Прикладами інструментів власного капіталу є звичайні акції без права дострокового погашення, певні типи привілейованих акцій, а також варанти або продані опціони «кол», які дозволяють утримувачеві передплатити або придбати фіксовану кількість звичайних акцій без права дострокового погашення в емітента за фіксовану суму грошових коштів чи інший фінансовий актив.

Фінансовий інструмент є інструментом капіталу, якщо і тільки якщо виконано обидві умови а) та б):

а) інструмент не містить контрактного зобов'язання:

- надати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання або
- обміняти фінансові активи чи фінансові зобов'язання з іншим суб'єктом господарювання на умовах, які є потенційно несприятливими для емітента;

б) якщо інструмент погашатиметься або може бути погашеним власними інструментами капіталу емітента, такий інструмент:

- є непохідним інструментом, який не містить контрактного зобов'язання емітента надавати змінну кількість власних інструментів капіталу, або
- є похідним інструментом, який погашатиметься емітентом шляхом обміну фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість його власних інструментів капіталу.

На визначення величини власного капіталу суттєвий вплив має класифікація фінансових інструментів, які володіють як характеристиками власного капіталу, так і зобов'язання.

Як зазначається у МСБО 32, класифікація фінансових інструментів на фінансові зобов'язання та інструменти власного капіталу має здійснюватися відповідно до сутності фінансового інструменту, а не його юридичної форми. Хоча сутність та юридична форма фінансового інструмента, як правило збігаються, це відбувається не завжди. Деякі фінансові інструменти набувають юридичну форму капіталу, але по суті є зобов'язаннями, інші можуть поєднувати характеристики, пов'язані з інструментами власного капіталу, та характеристики, пов'язані з фінансовими зобов'язаннями.

Наприклад, привілейовані акції, за якими виплачуються дивіденди за фіксованою ставкою і за якими передбачено їх обов'язковий викуп емітентом на майбутню дату, класифікуються як фінансове зобов'язання. На противагу цьому, привілейовані акції, що не мають визначеної дати погашення і відповідно емітент не має контрактного зобов'язання здійснювати за ними платіж, класифікуються як інструмент капіталу.

Існують фінансові інструменти, які містять як компонент зобов'язання, так і компонент капіталу (їх ще називають складні фінансові інструменти). Прикладом таких фінансових інструментів є облігації, що конвертуються у фіксовану кількість звичайних акцій емітента. Вони мають два компоненти: 1) фінансове зобов'язання, тобто контрактне зобов'язання емітента сплатити кошти; 2) інструмент власного капіталу, тобто право утримувача конвертувати облігації у звичайні акції.

Стосовно складних фінансових інструментів, МСБО 32 вимагає, щоб суб'єкт господарювання подавав інформацію про компоненти зобов'язань та капіталу окремо у своєму балансі. Розщеплення складного фінансового інструмента здійснюється на дату емісії і надалі не переглядається. При розподілі первісної балансової вартості складного фінансового інструменту між його компонентами, сума, за якою визнається компонент капіталу, визначається як залишкова сума після вирахування із справедливої вартості цілого фінансового інструмента суми, окремо визначеної для компонента зобов'язання.

У МСБО 32 містяться також вказівки щодо власних викуплених акцій. Згідно з стандартом, якщо суб'єкт господарювання повторно купує свої власні інструменти капіталу, ці інструменти (власні викуплені акції) слід вираховувати з власного капіталу. Ніякий прибуток чи збиток не визнаватиметься у прибутку чи збитку після придбання, випуску чи анулювання власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. Такі власні викуплені акції можуть придбаватися та утримуватися суб'єктом господарювання або іншими членами консолідованої групи. Компенсація, сплачена чи отримана, визнаватиметься прямо у власному капіталі.

Стосовно дивідендів, МСБО 32 вимагає, щоб суб'єкт господарювання дебетував виплати утримувачам інструмента власного капіталу прямо на власний капітал, за вирахуванням будь-якої пов'язаної з ним податкової пільги. Витрати на операції з власним капіталом, інші ніж витрати на випуск інструмента власного капіталу, які прямо розподіляються на придбання бізнесу (яке слід обліковувати згідно з МСБО 22), слід обліковувати як вирахування з власного капіталу, мінус будь-яка пов'язана з ним податкова пільга.

У **МСБО 10 «Події після дати балансу»** містяться вимоги щодо визнання оголошених дивідендів після дати балансу. Згідно з МСБО 10, якщо суб'єкт господарювання оголошує дивіденди утримувачам інструментів капіталу після дати балансу, суб'єкт господарювання не визнає такі дивіденди як зобов'язання на дату балансу. Інформацію про такі дивіденди розкривають у примітках до фінансової звітності відповідно до МСБО 1 «Подання фінансових звітів».

МСБО 33 «Прибуток на акцію» містить опис принципів для визначення та подання прибутку на акцію у фінансовій звітності. Цей стандарт слід застосовувати суб'єктам господарювання, звичайні або потенційні звичайні акції яких відкрито продаються та купуються, а також суб'єктам господарювання, які перебувають у процесі випуску звичайних акцій або потенційних звичайних акцій на відкриті ринки цінних паперів.

Методика обліку операцій, пов'язаних з власним капіталом українських банків регламентується *Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями в банках України*, затвердженою постановою Правління НБУ від 22.06.2015 р. № 400.

9. 3. Облік операцій з формування та збільшення статутного капіталу банку

Статутний капітал банку – це сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом.

Статутний капітал формується відповідно до вимог чинного законодавства України та установчих документів банку. Сума статутного капіталу визначається засновницькими документами, а його мінімальний обсяг регламентується **Законом України «Про банки і банківську діяльність»**, згідно з яким мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень. Національний банк України має право встановлювати для окремих юридичних осіб, які мають намір здійснювати банківську діяльність, залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний розмір статутного капіталу на момент їх державної реєстрації, але не нижче 500 мільйонів гривень.

Державна реєстрація банків здійснюється Національним банком України на основі поданих уповноваженими засновниками банку особами пакета документів, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» та **Положенням про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів**, затвердженим постановою Правління НБУ № 306 від 8.09.2011 р.

Засновники чи учасники юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, акумулюють кошти для формування статутного капіталу на накопичувальному рахунку, що відкривається в Національному банку. До часу внесення коштів для формування статутного капіталу на накопичувальний рахунок, відкритий у НБУ, ці кошти можуть акумулюватися на рахунку в будь-якому банку України на підставі відповідного рішення зборів засновників. При цьому кошти можуть перераховуватися лише з власних поточних рахунків юридичними та фізичними особами в безготівковій формі, а також вноситися фізичними особами в готівковій формі. Учасники банку зобов'язані не пізніше ніж за 10 календарних днів до закінчення тримісячного строку розгляду поданих для державної реєстрації документів, перерахувати кошти на накопичувальний рахунок у заявленому розмірі.

Грошові внески для формування або збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти - в іноземній вільно конвертованій валюті або в гривнях. Перерахунок коштів в іноземній вільно конвертованій валюті, унесених нерезидентами, у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату надходження іноземної валюти до банку в оплату його акцій або паїв.

Рішення про державну реєстрацію банку або про відмову в державній реєстрації банку приймається НБУ не пізніше тримісячного строку з дня подання повного пакета документів. Юридична особа набуває статусу банку і

право на здійснення банківської діяльності після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків.

Після реєстрації банку в структурному підрозділі НБУ за його місцезнаходженням відкривається кореспондентський рахунок, на який не пізніше наступного дня після його відкриття із накопичувального рахунку перераховуються зібрані кошти, що утворюють статутний капітал банку. У разі відмови в реєстрації банку кошти з накопичувального рахунку повертаються учасникам банку за їх заявами протягом трьох робочих днів.

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Зауважимо, що банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Статутний капітал банку обліковується за рахунками **5 класу «Капітал банку», розділу 50 «Статутний капітал та інші фонди», групи 500**

«Статутний капітал», а саме:

➤ **5000 (пасивний) «Статутний капітал банку».** Облік акцій за цим рахунком ведеться за номінальною вартістю. За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення статутного капіталу.

➤ **5004 (пасивний) «Незареєстрований статутний капітал».** За кредитом рахунку проводяться суми, що отримані банком в оплату акцій або паїв до реєстрації статутного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого статутного капіталу або суми, що повертаються в разі відмови в погодженні статуту банку.

Емітовані банком акції оплачуються у гривнях, а у випадках, передбачених статутом банку, також в іноземній валюті. Незалежно від форми внесеного вкладу вартість акцій за рахунками капіталу виражається у гривнях. Прості і привілейовані акції, емітовані банком в бухгалтерському обліку відображаються за окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 5000 «Статутний капітал банку».

Акції банку можуть продаватися за номінальною вартістю, або ціною, вищою від їх номінальної вартості. У разі продажу акцій за ціною, вищою, ніж їх номінальна вартість, виникають емісійні різниці.

Емісійні різниці (емісійний дохід) - це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу.

Емісійні різниці, а також витрати, пов'язані з випуском і розповсюдженням банком акцій власної емісії, обліковується за пасивним рахунком **5010 «Емісійні різниці»**. За кредитом рахунку проводяться суми позитивної різниці в разі первинного та подальшого розміщення акцій. Задебетом рахунку проводяться суми витрат на операції; суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупу власних акцій.

Внески до статутного капіталу банку (збільшення статутного капіталу банку), до державної реєстрації відповідно до законодавства України, відображається в обліку такими бухгалтерськими проводками:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 5004 «Незареєстрований статутний капітал».

Після державної реєстрації статутного капіталу банку, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 5004 «Незареєстрований статутний капітал» - на суму попередніх внесків до статутного капіталу

Дт 5010 «Емісійні різниці» - на суму витрат на операції

Кт 5000 «Статутний капітал банку» - на суму номінальної вартості акцій (паїв)

Кт 5010 «Емісійні різниці» - на суму емісійних різниць

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ» - на суму витрат на операцію.

Збільшення статутного капіталу банку за рахунок прибутку або його частини (до державної реєстрації) супроводжується такими бухгалтерськими записами:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження», або

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» Кт

5004 «Незареєстрований статутний капітал».

У випадку прийняття банком рішення про зменшення статутного капіталу шляхом зменшення номінальної вартості акцій або зменшення їх загальної кількості, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 5000 «Статутний капітал банку»

Кт 5020 «Загальні резерви».

Зауважимо, що операції за рахунками груп 500 та 501 здійснюються тільки на балансі банку-юридичної особи (головного офісу).

Приклад розв'язку задачі

Приклад 12.1.

20 травня поточного року на загальних зборах учасників банку було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом випуску 50 млн. штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1 грн.

У червні (до реєстрації збільшення статутного капіталу) банком було розміщено усі 50 млн. штук простих іменних акцій на загальну суму 70 000 000 грн. Витрати на операції з випуску та розміщення акцій склали 57500 грн. У липні було зареєстровано збільшення статутного капіталу банку.

Зазначені операції щодо збільшення статутного капіталу банку будуть відображені в обліку такими бухгалтерськими записами:

- внесення коштів акціонерами до реєстрації змін до статутного капіталу:		
Дт 1001, 1200, 2600, 2620		70 000 000 грн. (загальна сума)
Кт 5004		70 000 000 грн. (загальна сума);
- після реєстрації змін до статутного капіталу:		
Дт 5004		70 000 000 грн.
Дт 5010		57 500 грн.
Кт 5000		50 000 000 грн.
Кт 5010		20 000 000 грн.
Кт 1200		57 500 грн.

Привілейовані акції, за якими банк має зобов'язання щодо викупу їх у акціонера (держателя) або виплати дивідендів на визначену дату чи за вимогою акціонера, визнаються в обліку банку як **фінансові зобов'язання** і обліковуються за пасивним рахунком **3370 «Зобов'язання за привілейованими акціями, емітованими банком»**. За кредитом рахунку проводиться облік випущених банком привілейованих акцій. За дебетом рахунку проводиться облік викуплених привілейованих акцій.

Розміщення привілейованих акцій, що класифікуються як фінансові зобов'язання супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- у випадку розміщення акцій з дисконтом:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Дт 3376 «Неамортизований дисконт за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком» - на суму дисконту з урахуванням витрат на операцію, що пов'язані з емісією

Кт 3370 «Зобов'язання за привілейованими акціями, емітованими банком» - на суму номінальної вартості акцій.

- у випадку розміщення акцій з премією:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 3377 «Неамортизована премія за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком» - на суму премії з урахуванням витрат на операцію, що пов'язані з емісією

Кт 3370 «Зобов'язання за привілейованими акціями, емітованими банком» - на суму номінальної вартості акцій.

9.4. Облік розрахунків за дивідендами

Дивіденди - це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі банку.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», банк має право здійснювати виплату дивідендів один раз на рік за підсумками календарного року за рахунок прибутку звітного року, що залишається в розпорядженні банку. Виплата дивідендів здійснюється у порядку, передбаченому статутом банку. Водночас банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал банку в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу або нормативу достатності основного капіталу.

Потрібно зауважити, що методика обліку дивідендів за акціями, які класифікуються як інструменти капіталу відрізняється від методики обліку дивідендів за привілейованими акціями, за якими банк має зобов'язання їх викупу в акціонерів і, відповідно, класифікуються як фінансові зобов'язання.

Облік нарахованих банком дивідендів за простими і привілейованими акціями, що класифікуються як *інструменти капіталу*, здійснюється за пасивним рахунком **3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»**. За кредитом рахунку проводяться суми нарахованих дивідендів за акціями (паями, частками). За дебетом рахунку проводяться суми виплачених акціонерам (учасникам) дивідендів.

Після прийняття рішення загальними зборами учасників банку про виплату дивідендів, у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження», або
5030 «Нерозподілені прибутки минулих років», або
5022 «Інші фонди банку»

Кт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами».

На дату виплати дивідендів банком виконується проводка:

Дт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Облік дивідендів, що нараховуються за фіксованою ставкою за привілейованими акціями, які класифікуються як *фінансові зобов'язання*, здійснюється за активно-пасивним рахунком **3378 «Нараховані витрати за привілейованими акціями, емітованими банком»**. За кредитом рахунку проводяться суми нарахованих витрат. За дебетом рахунку проводяться суми нарахованих витрат під час їх сплати.

Нарахування дивідендів за привілейованими акціями, за якими банк має зобов'язання їх викупу в акціонерів супроводжується такою проводкою:

Дт 7055 «Процентні витрати за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком»

Кт 3378 «Нараховані витрати за привілейованими акціями, емітованими банком». Якщо банк розміщував привілейовані акції з дисконтом чи премією, то одночасно з нарахуванням дивідендів здійснюється амортизація дисконту (премії). При цьому виконуються такі бухгалтерські проводки:

- під час амортизації дисконту:

Дт 7055 «Процентні витрати за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком»

Кт 3376 «Неамортизований дисконт за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком»

- під час амортизації премії:

Дт 3377 «Неамортизована премія за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком»

Кт 7055 «Процентні витрати за зобов'язаннями за привілейованими акціями, емітованими банком»

Нарахування дивідендів та амортизація дисконту (премії) за зазначеними привілейованими акціями має здійснюватися не рідше одного разу на місяць протягом періоду від дати розміщення до дати викупу з використанням методу ефективної ставки відсотка.

Виплата нарахованих дивідендів за привілейованими акціями:

Дт 3378 «Нараховані витрати за привілейованими акціями, емітованими банком»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Отже, дивіденди за привілейованими акціями, що класифікуються як фінансові зобов'язання, визнаються в обліку аналогічно до процентних витрат за борговими цінними паперами, емітованими банком.

Лекція 10. Облік доходів, витрат та фінансового результату діяльності банку

10.1. Економічний зміст доходів і витрат банків та їх класифікація

Відповідно до Концептуальної основи фінансової звітності, опублікованої Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, **дохід** – це збільшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або у вигляді зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників. Визначення доходу включає дохід від звичайної діяльності і прибуток від інших операцій. Прибуток від інших операцій відображає інші статті, які відповідають визначенню доходу і може виникати або не виникати в ході звичайної діяльності підприємства. Прибуток від інших операцій означає збільшення економічних вигід, і таким чином, своєю суттю не відрізняється від доходу.

Витрати тлумачаться Концептуальною основою фінансової звітності як зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами акціонерам. При цьому визначення витрат включає збитки та витрати, які виникають під час звичайної діяльності суб'єкта господарювання, а також нереалізовані збитки, як наприклад такі, що виникають у результаті несприятливої зміни валютних курсів. Збитки відображають інші статті, які відповідають визначенню витрат і можуть виникати або не виникати в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання. Збитки включають, наприклад, збитки в результаті стихійних лих, а також ті, що виникають після вибуття непоточних активів.

Важливе значення для правильного відображення в бухгалтерському обліку доходів та витрат банків має їх класифікація. У банківському фінансовому обліку всі доходи та витрати класифікуються на доходи та витрати, отримані в результаті:

- ✓ операційної діяльності;
- ✓ інвестиційної діяльності;
- ✓ фінансової діяльності.

У результаті **операційної діяльності** в банку виникають такі доходи і витрати:

- процентні доходи і витрати;
- комісійні доходи і витрати;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій;
- дохід у вигляді дивідендів;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- доходи від повернення раніше списаних активів;
- інші операційні доходи і витрати;
- загальні адміністративні витрати;
- податок на прибуток.

Розглянемо більш детально зазначені вище доходи та витрати банку.

Процентні доходи і витрати - це операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу із застосуванням ефективної ставки відсотка. До них належать: доходи за операціями з коштами, розміщеними в інших банках; витрати, за операціями з коштами, залученими від інших банків; доходи за кредитами та депозитами, наданими юридичним та фізичним особам, витрати за отриманими депозитами та кредитами; доходи та витрати за іншими фінансовими інструментами, у тому числі за цінними паперами; доходи (витрати) у вигляді амортизації дисконту (премії).

Комісійні доходи і витрати – це операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою. Комісії за наданими (отриманими) послугами залежно від мети їх оцінки та основи обліку пов'язаного з ними фінансового інструменту поділяються на три групи.

1. *Комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту.* Ці комісії визнаються в складі первісної вартості фінансового інструменту і впливають на визначення сум дисконту та премії за цим фінансовим інструментом. До них належать такі комісії:

- ✓ комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки;
- ✓ комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту;
- ✓ комісії, що отримані (сплачені) банком від випуску боргових зобов'язань, що обліковуються за амортизованою собівартістю.

Комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки, включають: комісії за оцінку фінансового стану позичальника; комісії за оцінку гарантій, застав; комісії за обговорення умов інструменту; комісії за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо.

Комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту, визнаються невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту, якщо є ймовірність того, що кредитний договір буде укладено. Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то на кінець строку зобов'язання комісії визнаються комісійними доходами (витратами).

Якщо фінансовий інструмент обліковується за справедливою вартістю із визнанням змін справедливої вартості через прибутки/збитки, то комісії, отримані (сплачені) банком, визнаються комісійними доходами (витратами) під час первісного визнання такого фінансового інструменту.

2. *Комісії, що отримуються (сплачуються) під час надання послуг.* До

них належать:

- ✓ комісії за розрахунково-касове обслуговування клієнтів;
- ✓ комісії за обслуговування кредитної заборгованості;
- ✓ комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються напропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання;
- ✓ комісії за управління інвестицією тощо.

3. Комісії, що отримуються (сплачуються) після завершення певної операції. До них належать комісії за розподіл акцій (часток) клієнтів, розміщення цінних паперів за операціями з андеррайтингу, за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів, синдикування кредиту, за довірче обслуговування клієнтів тощо.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій – це результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів. У тому числі за операціями з цінними паперами, за операціями з іноземною валютою та банківськими металами банк визнає прибутки та збитки:

- від реалізації фінансових інвестицій;
- від змін в оцінці (переоцінці) інвестицій до справедливої вартості;
- від результату переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах у разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют (банківських металів).

Дохід у вигляді дивідендів - це дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

Витрати на формування спеціальних резервів банку - це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Доходи від повернення раніше списаних активів - це кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи і витрати – це доходи і витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат, зокрема: доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди); витрати за послуги аудиту; витрати на інкасацію; неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями, інше.

Загальні адміністративні витрати - це операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. До них належать витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо); амортизація необоротних активів; витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо); гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо); витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо); сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток та інші витрати, спрямовані на обслуговування та

управління банком.

Податок на прибуток - операційні витрати банку, пов'язані із сплатою податку відповідно до чинного законодавства України та з урахуванням вимог міжнародних стандартів фінансової звітності щодо визнання відстрочених податкових зобов'язань і податкових активів.

За результатами *інвестиційної діяльності* банк визнає такі доходи (витрати):

- від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів;
- від реалізації (придбання) інвестиційної нерухомості;
- від реалізації вкладень у дочірні та асоційовані компанії тощо.

Результатами операцій, пов'язаних із *фінансовою діяльністю* банку є:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу.

10.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку доходів і витрат

Питання, пов'язані із визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про доходи та витрати на міжнародному рівні регламентуються Концептуальною основою фінансової звітності, а також значною кількістю МСФЗ, зокрема:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 2 «Запаси»;
- МСБО 12 «Податки на прибуток»;
- МСБО 16 «Основні засоби»;
- МСБО 17 «Оренда»¹;
- МСБО 18 «Дохід»²;
- МСБО 19 «Виплати працівникам»;
- МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;
- МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»³;
- МСБО 38 «Нематеріальні активи»;
- МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;
- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

¹ Примітка. З 1.01.2019 р. МСБО 17 буде замінений МСФЗ 16 «Оренда»

² Примітка. З 1.01.2018 р. МСБО 18 буде замінений МСФЗ 15 «Дохід від контрактів з клієнтами».

³ Примітка. З 1.01.2018 р. МСБО 39 буде замінений МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

Така значна кількість МСФЗ пояснюється тим, що вимоги щодо визнання, оцінки та розкриття інформації про різні види доходів та витрат розглядаються

в різних стандартах. Наприклад, вимоги щодо обліку доходів, які виникають в результаті продажу товарів, надання послуг та використання активів суб'єкта господарювання іншими сторонами, результатом чого є відсотки, роялті та дивіденди містяться у МСБО 18 «Дохід»; вимоги щодо обліку доходів та витрат, пов'язаних із лізинговими операціями визначені МСБО 17 «Оренда»; облік доходів та витрат, пов'язаних з необоротними активами регламентується МСБО 16 «Основні засоби» та МСБО 38 «Нематеріальні активи», вимоги щодо визнання відсотків, дивідендів, збитків та прибутків, пов'язаних з фінансовими інструментами, містяться у МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» і т.д. Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку банків України інформації про доходи і витрати визначені у ***Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України***, затверджених постановою Правління НБУ № 255 від 18.06.2003.

Методика бухгалтерського обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами регламентується ***Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями в банках України***, затвердженою постановою Правління НБУ № 400 від 22.06.2015 р.

Методика бухгалтерського обліку доходів і витрат, пов'язаних з необоротними активами банку, у тому числі за операціями з лізингу (оренди) необоротних активів, регламентується ***Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України***, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.

Відображення в бухгалтерському обліку витрат, пов'язаних зі зменшенням корисності активів, здійснюється в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку з бухгалтерського обліку відповідних активів банків.

Розглянемо основні вимоги ***Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України*** щодо визнання доходів і витрат.

В загальному, доходи і витрати визнаються за таких умов:

- а) визнання реальної заборгованості за активами та зобов'язаннями банку;
- б) фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням)

послуг, може бути точно визначений.

Доходи і витрати визнаються за кожним видом діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) банку. Критерії визнання доходу і витрат застосовуються окремо до кожної операції банку. Кожний вид доходу і витрат відображається в бухгалтерському обліку окремо.

У результаті використання активів банку іншими сторонами доходи визнаються у вигляді процентів, роялті та дивідендів. Проценти визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать, та розраховуються, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами. Роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди. Дивіденди визнаються у разі встановлення прав на отримання платежу. Умовою визнання процентів і роялті є імовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів - достовірно оцінений дохід.

За операціями з торгівлі фінансовими інструментами прибутки та збитки визнаються за наявності таких умов:

- покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на активи;
- банк не здійснює подальше управління та контроль за реалізованими активами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід банку;
- витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений, то він визнається та відображається в бухгалтерському обліку в розмірі здійснених витрат, що підлягають відшкодуванню. Якщо на дату нарахування неможливо визначити дохід (витрати) за останні 2-3 дні місяця (наприклад, комісії за інкасаторські послуги, за послуги розрахунково-касового обслуговування тощо), то такий дохід (витрати) визнається наступного місяця.

Доходи визнаються в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню. У разі відстрочення платежу, унаслідок чого виникає різниця між справедливою вартістю та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за надані послуги та інші активи, така різниця визнається доходом у вигляді процентів.

Дохід не визнається, якщо здійснюється обмін активами, які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість. Сума доходів (витрат) за операціями обміну неподібними активами визначається за справедливою вартістю активів, послуг, що отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) банком, зменшеною або збільшеною відповідно на суму переданих або отриманих грошових коштів та їх еквівалентів. Якщо справедливу вартість активів, робіт, послуг, які отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) за операціями обміну, достовірно визначити неможливо, то дохід (витрати) визначається за справедливою вартістю активів, робіт послуг (крім грошових коштів та їх еквівалентів), що передані (отримані) за цими контрактами.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигід протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, амортизація) між відповідними звітними періодами.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені.

Доходи (витрати) за одноразовими послугами (наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій тощо) можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахуваних доходів (витрат), якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються (отримуються).

Доходи (витрати) за безперервними послугами (наприклад, комісії за інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів,

за послуги користування системою електронної пошти тощо) визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) за послугами, що надаються поетапно визнаються після завершення кожного етапу операції протягом дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування.

Нарахування доходів (витрат) здійснюється з дати оформлення документа, що підтверджує надання (отримання) послуги.

Доходи (витрати) за послугами з обов'язковим результатом визнаються за фактом надання (отримання) послуг або за фактом досягнення передбаченого договором результату.

Витрати на придбання та створення активу, які не можуть бути визнані активом, визнаються витратами.

Забезпечення (резерв), яке формується відповідно до вимог МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи», визнається, якщо одночасно виконуються такі умови:

- 1) банк має зобов'язання (юридичне чи конструктивне) унаслідок минулої події;
- 2) імовірно, що вибуття ресурсів, що містять економічні вигоди, буде необхідним для виконання зобов'язання;
- 3) можна достовірно оцінити суму зобов'язання.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

- сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором;
- сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;
- сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо;
- надходження, що належать іншим особам;
- надходження від первинного розміщення цінних паперів;
- сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід:

- платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо;
- попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
- погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо;
- витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до чинного законодавства України.

Прибуток або збиток за операціями з акціонерами визнається у складі капіталу на суму різниці між справедливою вартістю фінансових активів або фінансових

зобов'язань та вартістю договору під час первісного визнання, якщо процентні ставки за фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями є вищими або нижчими, ніж ринкові.

Визнані банком доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою. Разом з тим бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо. Амортизація дисконту (премії) здійснюється не рідше одного разу на місяць з відображенням за відповідними рахунками процентних доходів (витрат).

Статті доходів і витрат не згортаються, а відображаються в обліку окремо, за винятком статей, пов'язаних із хеджуванням або активами та зобов'язаннями, якщо є юридичне право на таке згортання та якщо це передбачено відповідними МСФЗ. На нетто-основі, як правило, відображаються доходи і витрати, що виникають у результаті:

- реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів, придбаних для здійснення торгових операцій;

- реалізації цінних паперів у портфелі на продаж;

- операцій в іноземній валюті.

Доходи банку відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками шостого класу, а витрати – за рахунками сьомого класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками шостого і сьомого класів. Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками першого, другого та третього класів у кореспонденції з рахунками шостого і сьомого класів.

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються відповідно за рахунками 3600 «Доходи майбутніх періодів» та 3500 «Витрати майбутніх періодів». Банк щомісяця визнає суму доходів і витрат, що належать до звітного періоду, з відображенням за відповідними рахунками шостого і сьомого класів.

Порядок нарахування та визнання доходів і витрат за операціями, що здійснюються між структурними підрозділами банку (філіями), визначається банком самостійно. Залишки за рахунками доходів і витрат за операціями між структурними підрозділами банку (філіями) мають бути тотожними та не враховуються під час формування фінансового результату банку.

Доходи і витрати в іноземній валюті відображаються за рахунками шостого і сьомого класів у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Під час відображення в бухгалтерському обліку цих доходів і витрат використовуються як технічні рахунки 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Нарахування процентних доходів (витрат), амортизація дисконту (премії) за фінансовими інструментами в іноземній валюті здійснюються в тій валюті, у якій обліковується пов'язаний з ними фінансовий інструмент.

Переоцінка залишків в іноземній валюті за рахунками з обліку заборгованості

нарахованих доходів і витрат у зв'язку із зміною офіційних курсів гривні до іноземних валют здійснюється згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за монетарними активами та зобов'язаннями переоцінюються у валюту звітності під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання (відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді).

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за немонетарними статтями відображаються у фінансовій звітності за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх виникнення і не переоцінюються під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання за відповідними рахунками доходів і витрат шостого і сьомого класів.

Кошти, які надійшли на користь комітентів, принципалів, інших контрагентів, та витрати, здійснені банком за договорами комісій тощо, які відшкодовуються клієнтами, обліковуються на рахунках першого, другого та третього класів як кредиторська і дебіторська заборгованості відповідно.

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів першого, другого та третього класів.

Умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України.

10.3. Облік процентних доходів і витрат

Процентні доходи та витрати, як правило, становлять найбільшу питому вагу у загальній сумі банківських доходів та витрат. У зв'язку з цим їх правильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності має важливе значення для банку.

Згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, процентні доходи і витрати визнаються за методом ефективної ставки відсотка. Нагадаємо, що **метод ефективної ставки відсотка** – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходів у вигляді процентів чи витрат на виплату процентів протягом відповідного періоду часу.

Нарахування процентів за фінансовими інструментами здійснюється за процентною ставкою, яка передбачена умовами договору (випуску), і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів та нарахованих витрат першого, другого та третього класів Плану рахунків. Амортизація дисконту (премії) за фінансовими інструментами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Для розрахунку ефективної ставки відсотка визначаються потоки грошових коштів з урахуванням усіх умов договору за фінансовим інструментом, у тому числі включаються всі комісії та інші сплачені або отримані сторонами суми, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Якщо неможливо достовірно оцінити потоки грошових коштів або очікуваний строк дії фінансового інструменту, то використовуються потоки грошових коштів, що передбачені відповідним договором, протягом строку дії договору.

Якщо надалі банк переглядає попередні оцінки сум платежів та надходжень за фінансовими інструментами, то він має здійснити коригування балансової вартості фінансового активу чи фінансового зобов'язання для відображення фактичних та переглянутих попередньо оцінених грошових потоків. Сума коригування визначається як різниця між балансовою вартістю фінансового інструменту та теперішньою вартістю переглянутих попередньо оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка цього фінансового інструменту. Для фінансових інструментів з плаваючою процентною ставкою застосовується ефективна ставка відсотка, що була розрахована під час останньої зміни номінальної процентної ставки відповідно до нових умов.

Сума коригування визнається як процентний дохід або витрати вкореспонденції з рахунками для обліку неамортизованого дисконту (премії) або в кореспонденції з рахунками з обліку нарахованих доходів (витрат) першого, другого та третього класів Плану рахунків.

Процентний дохід за фінансовим активом, за яким визнано зменшення корисності, визначається як добуток амортизованої собівартості та ефективної ставки, що застосовувалася для дисконтування попередньо оцінених майбутніх грошових потоків під час визначення зменшення корисності цього фінансового активу.

За фінансовими інструментами, за якими неможливо визначити майбутні грошові потоки (кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії, депозити на вимогу) і до яких ефективна ставка відсотка не застосовується, для визнання процентних доходів застосовується номінальна процентна ставка.

Для обчислення процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- 1) метод «факт/факт» - передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- 2) метод «факт/360» - передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- 3) метод «30/360» - передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році - 360, у місяці - 30.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів (витрат) визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Процентні доходи банків обліковуються за рахунками **6 класу, розділу 60 «Процентні доходи»** таких груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

– **600 «Процентні доходи за коштами,**

- що розміщені в Національному банку України»;
- 601 «Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках»;
- 602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання»;
- 603 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;
- 604 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам»;
- 605 «Процентні доходи за цінними паперами»;
- 608 «Процентні доходи за операціями з філіями банку»;
- 609 «Інші процентні доходи».

В загальному, нарахування процентних доходів за операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму вартості іноземної валюти у гривнях здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

Амортизація дисконту за фінансовими активами відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за фінансовими активами в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60;

- за фінансовими активами в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

У випадку амортизації премії за фінансовими активами в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- за фінансовими активами в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;

- за фінансовими активами в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;

2) Дт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами в національній та іноземній валюті супроводжується такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів або поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів першого, другого та третього класів. При цьому виконується проводка:

Дт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

Нараховані та не отримані процентні доходи банк оцінює на зменшення корисності в складі відповідного фінансового інструменту. Визнання процентного доходу за фінансовим активом, вартість якого зменшилася внаслідок зменшення його корисності, має здійснюватися із використанням ефективної ставки відсотка, що застосовувалася під час дисконтування майбутніх грошових потоків для оцінки збитку від зменшення корисності цього фінансового активу.

Процентні витрати банку обліковуються за рахунками 7 класу, розділу 70 «Процентні витрати», наступних груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- **700 «Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України»;**
- **701 «Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків»;**
- **702 «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання»;**
- **703 «Процентні витрати за коштами бюджету і позабюджетних фондів України»;**
- **704 «Процентні витрати за операціями з фізичними особами»;**
- **705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу»;**
- **706 «Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших організацій»;**
- **707 «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»;**
- **708 «Процентні витрати за операціями з філіями банку»;**
- **709 «Інші процентні витрати».**

Нарахування процентних витрат за фінансовими інструментами в

національній валюті супроводжується такими проводками:

Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3.

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті відображається в обліку з використанням технічних рахунків валютної позиції такими проводками:

Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3.

Одночасно на суму гривневого еквівалента здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Амортизація дисконту за фінансовими зобов'язаннями відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за фінансовими зобов'язаннями в національній валюті Дт

Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими зобов'язаннями;

- за фінансовими зобов'язаннями в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими зобов'язаннями;

2) Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Амортизація премії за фінансовими зобов'язаннями супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- за фінансовими зобов'язаннями в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими зобов'язаннями

Кт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70;

- за фінансовими зобов'язаннями в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими зобов'язаннями

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70.

Під час сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1, 2, 3;

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

10.4. Облік комісійних доходів і витрат

Для відображення в обліку **комісійних доходів** банку використовуються рахунки **6 класу, розділу 61 «Комісійні доходи»**. Даний розділ містить три групи рахунків:

- **610 «Комісійні доходи за операціями з банками»;**
- **611 «Комісійні доходи за операціями з клієнтами»;**
- **618 «Комісійні доходи за операціями з філіями банку».**

Як вже зауважувалось, методика обліку комісійних доходів та витрат залежить від виду послуг, пов'язаних з їх одержанням чи сплатою.

Отримання банком комісійних доходів за одноразовими послугами (якщо кошти отримані у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- отримання доходів в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу;

- отримання доходів в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Нарахування комісійних та інших доходів за операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Під час нарахування комісійних доходів за операціями в іноземній валюті здійснюються такі проводки:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування» 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму гривневого еквівалента здійснюється така проводка: Дт

3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або 3578 «Інші нараховані доходи».

У разі отримання коштів у сумі, більшій, ніж визнано за рахунками нарахованих

доходів на певну дату, здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3600 «Доходи майбутніх періодів» (на суму доходів, що отримані авансом та належать до майбутніх звітних періодів).

Банк щомісяця визначає суму доходу, що належить до звітного періоду, здійснюючи такі бухгалтерські проводки:

Дт 3600 «Доходи майбутніх періодів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу, або

3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування» чи 3578 «Інші нараховані доходи» (якщо банк визнає доходи згідно з принципом нарахування).

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Якщо нараховані доходи своєчасно не отримані в обумовлений угодою термін, то наступного робочого дня здійснюються такі проводки:

Дт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи»

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або 3578 «Інші нараховані доходи».

У випадку часткового або повного погашення контрагентом заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така бухгалтерська проводка: Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи».

У разі втрати ймовірності щодо отримання компенсації за дебіторською заборгованістю за нарахованими та не отриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами) банк формує резерви, що супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»

Кт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Банк зменшує або сторнує суму резерву в разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) дебіторської заборгованості за нарахованими та не отриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами), і виконує таку проводку:

Дт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Банк здійснює списання дебіторської заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання за рахунок сформованих резервів такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

Кт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи».

Одночасно на суму списаної за рахунок резервів безнадійної дебіторської заборгованості за нарахованими доходами виконується така проводка за позабалансовими рахунками:

Дт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість занарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Кт 9910 «Контррахунок».

Отримання коштів за дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами, що списана за рахунок резервів та обліковується за позабалансовими рахунками, супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- якщо безнадійна заборгованість за нарахованими доходами списана за рахунок резерву в поточному році:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;

- якщо безнадійна заборгованість за нарахованими доходами списана за рахунок резерву в минулому році:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Одночасно на суму отриманих коштів за дебіторською заборгованістю, що списана за рахунок резервів виконується така позабалансова проводка: Дт 9910 «Контррахунок».

Кт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або 9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість занарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Таку ж позабалансову проводку банк виконує після закінчення строку позовної давності за безнадійною дебіторською заборгованістю, що була списана за рахунок резерву та обліковувалася за позабалансовими рахунками.

Облік **комісійних витрат** банків здійснюється за рахунками **7 класу, розділу 71 «Комісійні витрати»** таких груп Плану рахунків:

– **710 «Комісійні витрати»;**

– **718 «Комісійні витрати за операціями з філіями банку».**

Сплата банком комісійних витрат за одноразовими послугами (якщо кошти сплачені у звітному періоді, у якому послуги фактично отримані) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- сплата комісійних витрат в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;

- сплата комісійних витрат в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;

2) Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Під час нарахування комісійних та інших витрат за операціями в національній валюті здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування» 3678 «Інші нараховані витрати».

Нарахування комісійних та інших витрат за операціями в іноземній валюті відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», або 3678 «Інші нараховані витрати»;

2) Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Під час сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», або 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600

У разі сплати коштів за операціями, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600

Попередня оплата (аванс) комісійних відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600

Банк кожного місяця визначає суму витрат, що належить до звітного періоду, та здійснює такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71, або

3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», чи 3678 «Інші нараховані витрати» (якщо банк визнає витрати згідно з принципом нарахування)

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів».

10.5. Облік загальних адміністративних витрат

Облік загальних адміністративних витрат банку здійснюється за рахунками 7 класу, розділу 74 «Загальні адміністративні витрати» Плану рахунків. Даний розділ охоплює 7 груп рахунків, а саме:

– **740 «Витрати на утримання персоналу»;**

- **741 «Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток»;**
- **742 «Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів»;**
- **743 «Інші експлуатаційні та господарські витрати»;**
- **744 «Витрати на телекомунікації»;**
- **745 «Інші адміністративні витрати»;**
- **749 «Інші витрати».**

Витрати на утримання персоналу (нарахування та сплата заробітної плати та прирівняних до неї платежів, нарахування та утримання єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, створення банком забезпечення на оплату відпусток працівникам) відображаються в бухгалтерському обліку банків відповідно до вимог законодавства України та облікової політики банку, яка має відповідати вимогам міжнародних стандартів фінансової звітності.

У бухгалтерському обліку банку витрати на утримання персоналу відображаються такими бухгалтерськими проводками:

- нарахування заробітної плати працівникам банку протягом місяця: Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
 - нарахування матеріальної допомоги та інших соціальних виплат: Дт 7403 «Матеріальна допомога та інші соціальні виплати»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
 - нарахування інших витрат на утримання персоналу: Дт 7409 «Інші витрати на утримання персоналу»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
 - на суму раніше виплаченої заробітної плати та інших виплат штатним та позаштатним працівникам банку: Дт 3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою».
- Виплата нарахованої заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою: Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою».
- Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Створення банком забезпечення на оплату відпусток відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»,
7401 «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

Кт 3658 «Забезпечення оплати відпусток».

Нарахування відпускних відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів» - на суму відпускних, що нараховані згідно із законодавством України за невідпрацьований час,
7400 «Основна і додаткова заробітна плата»,
7401 «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»,
3658 «Забезпечення оплати відпусток»

Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»
3654 «Нараховані відпускні до сплати».

Нарахування податків, пов'язаних з оплатою праці, а також єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 7401 «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»,

3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»,

3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»,

3658 «Забезпечення оплати відпусток»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток».

На суму виплат, що були визнані в попередньому місяці як дебіторська заборгованість та витрати майбутніх періодів, у поточному місяці в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»

7401 «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

7403 «Матеріальна допомога та інші соціальні виплати»,

7409 «Інші витрати на утримання персоналу»,

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Утримання з працівників банку на користь третіх осіб відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»

Кт 3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб».

Сплата нарахованих податків, пов'язаних з оплатою праці, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та утримання з працівників банку на користь третіх осіб у бухгалтерському обліку

відображається такими проводками:

Дт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток», або

3522 «Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток» - за умови авансових платежів,

3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб» Кт

Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки.

Інші виплати та розрахунки за авансами, виданими працівникам банку під звіт (на відрядження та інші господарські витрати), відображаються в

бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або

3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Згідно з авансовим звітом використані кошти відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками для обліку витрат такими проводками:

Дт 7431 «Господарські витрати», або

7433 «Інші експлуатаційні витрати», або

7452 «Витрати на відрядження», або

7454 «Представницькі витрати»

Кт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або

3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом супроводжується такою проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

Кт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або

3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

У разі виплати коштів працівнику банку за результатами авансового звіту здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 7431 «Господарські витрати», або

7433 «Інші експлуатаційні витрати», або

7452 «Витрати на відрядження», або

7454 «Представницькі витрати»

Кт 3650 «Заборгованість працівникам банку на відрядження», або

3651 «Заборгованість працівникам банку на господарські витрати»

3659 «Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Одночасно на суму коштів, що сплачені працівнику банку за результатами авансового звіту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 3650 «Заборгованість працівникам банку на відрядження», або

3651 «Заборгованість працівникам банку на господарські витрати»

3659 «Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Відображення в бухгалтерському обліку виплат працівникам банку за

результатами авансового звіту може здійснюватися із застосуванням рахунків дебіторської заборгованості групи 355 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку».

Витрати на маркетинг та рекламу відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- у разі сплати авансових платежів (попередньої оплати) згідно з умовами договору за послуги з маркетингу та реклами:

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1200, 1500, 2600;

- на суму отриманих послуг з маркетингу та реклами:

Дт 7455 «Витрати на маркетинг та рекламу»

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3519 «Дебіторська заборгованість за послуги».

Експлуатаційні та інші витрати, пов'язані з діяльністю банку, відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- авансові платежі згідно з умовами договору:

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1200, 1500, 2600;

- визнання в бухгалтерському обліку експлуатаційних та інших витрат, пов'язаних з діяльністю банку у відповідному звітному періоді:

Дт Відповідні рахунки груп 738, 739, 742, 743, 744, 745, 749

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,

3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»,

3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»,

3678 «Інші нараховані витрати» - за умови визнання витрат за рахунками нарахованих витрат;

- перерахування коштів відповідно до умов угод з надання експлуатаційних та інших послуг відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт 3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»,

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 2620.

Нарахування та сплата загальнодержавних та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються згідно з Податковим кодексом України, а також нарахування та сплата збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками.

- нарахування податку на землю:

Дт 7411 «Податок на землю»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

- нарахування збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб:

Дт 7418 «Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»;

Кт 3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»;

- нарахування інших податків та зборів (обов'язкових платежів), крім податку на прибуток:

Дт 7419 «Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

- сплата податків і зборів (обов'язкових платежів):

Дт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»,

3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки.

10.6. Облік витрат з податку на прибуток

Методика бухгалтерського обліку операцій з нарахування та сплати податку на прибуток регламентується Інструкцією про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань, затвердженою постановою Правління НБУ від 17.03.2009 р. № 140.

Податок на прибуток поділяється на поточний і відстрочений.

Поточний податок на прибуток - це сума податку на прибуток, визначена у звітному періоді відповідно до податкового законодавства України.

Відстрочений податок на прибуток – це сума податку на прибуток, що визнана відстроченим податковим зобов'язанням і відстроченим податковим активом.

Відстрочений податковий актив – це сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок:

- тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню,
- перенесення на майбутні періоди податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді,
- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими неможливо скористатися у звітному періоді;

Відстрочене податкове зобов'язання - це сума податку на прибуток, яка сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню.

Відмінності між фінансовим та податковим обліком призводять до виникнення різниці між обліковим і податковим прибутком (збитком).

Обліковий прибуток (збиток) - це сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід за звітний період.

Податковий прибуток (збиток) - це сума прибутку (збитку), визначена згідно з податковим законодавством України об'єктом оподаткування за звітний період.

Різниці між обліковим прибутком (збитком) та податковим прибутком (збитком) можуть бути постійними та тимчасовими. Постійні різниці між податковим та обліковим прибутками (збитками) зумовлені тим, що окремі витрати і доходи включаються до розрахунку облікового прибутку (збитку), але не враховуються у разі визначення податкового прибутку (збитку), або визнаються з метою оподаткування, але не визнаються у фінансових звітах.

Тимчасові різниці між податковим та обліковим прибутками - це різниці вчасі, які виникають унаслідок того, що період, у якому окремі доходи або витрати включаються до складу податкового прибутку, не збігається з періодом, у якому ці статті включені для обчислення облікового прибутку.

Згідно з Інструкцією про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань, поточний податок на прибуток визнається зобов'язанням у сумі, що розрахована за звітний період відповідно до податкового законодавства України. Перевищення сплаченої банком суми податку на прибуток над сумою, яка підлягає сплаті визнається дебіторською заборгованістю за податком на прибуток. Дебіторська заборгованість та зобов'язання з поточного податку на прибуток згортається, якщо погашення зобов'язання здійснюється як залік цієї дебіторської заборгованості.

Банк для розрахунку впливу тимчасової різниці на зобов'язання з податку на прибуток на звітну дату:

- аналізує всі операції, які призвели до виникнення тимчасової різниці між балансовою і податковою базами активу та зобов'язання;
- обраховує всі відстрочені податкові зобов'язання, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток;
- обраховує всі відстрочені податкові активи, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток.

Відстрочене податкове зобов'язання (відстрочений податковий актив) визнається банком, якщо відшкодування (погашення) балансової вартості активу (зобов'язання) спричинить збільшення або зменшення майбутніх податкових платежів порівняно з тими, якими вони були б, якби їх відшкодування (погашення) не мало податкових наслідків.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає оподаткуванню, для розрахунку розміру відстроченого податкового зобов'язання. Відстрочене податкове зобов'язання збільшує суму податкового зобов'язання, що підлягає сплаті в наступні періоди.

Банк визнає відстрочене податкове зобов'язання щодо тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню, крім тих випадків, за яких різниця виникає внаслідок операцій первісного визнання:

- гудвілу;
- активу або зобов'язання в результаті господарських операцій, які не впливають на обліковий і податковий прибуток.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає вирахуванню, для розрахунку розміру відстроченого податкового активу.

Банк визнає відстрочений податковий актив в разі виникнення тимчасової різниці, яка підлягає вирахуванню, якщо в майбутньому очікується отримання податкового прибутку, за рахунок якого можна реалізувати оподатковувану тимчасову різницю та застосувати невикористані податкові збитки і пільги, з якими пов'язана ця тимчасова різниця, за винятком тих випадків, за яких відстрочений податковий актив виник унаслідок операції, яка не впливає ні на обліковий, ні на податковий прибуток.

Сума відстроченого податкового активу на дату балансу зменшується за умови недостатності податкового прибутку для відшкодування відстроченого податкового активу. У разі очікування податкового прибутку, достатнього для відшкодування відстроченого податкового активу, сума його попереднього зменшення, але не більша, ніж сума очікуваного податкового прибутку, відображається шляхом зворотного запису.

Відстрочений податковий актив зменшує суму податкового зобов'язання в майбутніх періодах.

Банк зобов'язаний на кожну звітну дату визнавати раніше не визнані відстрочені податкові активи, якщо є імовірність того, що майбутній оподатковуваний прибуток дасть змогу відшкодувати відстрочений податковий актив.

Відстрочений податковий актив та відстрочене податкове зобов'язання розраховуються за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду, у якому здійснюватимуться реалізація або використання активу та погашення зобов'язання. Відстрочений податковий актив і відстрочене податкове зобов'язання не дисконтуються.

Відстрочений податок на прибуток визнається витратами, крім відстроченого податку на прибуток, що нарахований у результаті операцій, що відображаються у власному капіталі. Відстрочений податок на прибуток відображається безпосередньо за рахунками власного капіталу, якщо податок відноситься до статей, які відображені безпосередньо за рахунками власного капіталу (переоцінка основних засобів, переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж тощо).

Перерахування банком суми податку на прибуток відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3520 «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток», 3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Визнання витрат з податку на прибуток супроводжується такою проводкою:

Дт 7900 «Податок на прибуток»

Кт 3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток».

Згортання дебіторської та кредиторської заборгованості з податку на прибуток за звітний період відображається проводкою:

Дт 3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток»

Кт 3520 «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток».

Банк відображає в обліку визнання відстроченого податкового зобов'язання

такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7900 «Податок на прибуток»,

5100 «Результати переоцінки основних засобів»,

5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»,

5102 «Результати переоцінки фінансових інструментів у портфелі банку на продаж»

Кт 3621 «Відстрочені податкові зобов'язання».

Визнання банком відстроченого податкового активу супроводжується такою проводкою:

Дт 3521 «Відстрочений податковий актив»

Кт 7900 «Податок на прибуток».

10.7. Облік фінансового результату діяльності банку та розподілу прибутку

Фінансовий результат діяльності банку визначається як різниця між загальною сумою усіх доходів та витрат та обліковується за рахунками 5 класу «Капітал банку» груп 503 «Результати минулих років» та 504 «Результати звітного року», а саме:

➤ **5030 (пасивний) «Нерозподілені прибутки минулих років».** Рахунок призначений для обліку сум прибутків минулих років до їх розподілу. За кредитом рахунку відображаються суми прибутків минулих років; перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок вартості активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За дебетом рахунку відображаються суми розподіленого прибутку згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) відповідно до законодавства України, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок.

➤ **5031 (активний) «Непокриті збитки минулих років».** Рахунок призначений для обліку сум збитків минулих років до їх покриття. За дебетом рахунку відображаються суми непокритих збитків минулих років, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок. За кредитом рахунку відображаються суми покриття збитків минулих років, суми коригування внаслідок зміни облікової політики та виправлення суттєвих помилок.

➤ **5040 (пасивний) «Прибуток звітного року».** Рахунок призначений для обліку прибутку звітного року. За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків доходів звітного року. За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року; суми розподілу прибутку; суми нерозподіленого прибутку на рахунок 5030.

➤ **5041 (активний) «Збиток звітного року».** Рахунок призначений для обліку збитку звітного року. За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року. За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків доходів звітного року; суми покриття збитку; суми

збитків на рахунок 5031 до їх покриття.

Залишки за рахунками доходів і витрат відображаються наростаючим підсумком з початку року та в кінці звітнього фінансового року закриваються:

- за умови перевищення доходів над витратами - на пасивний рахунок

5040 «Прибуток звітнього року»;

- за умови перевищення витрат над доходами - на активний рахунок 5041

«Збиток звітнього року».

У випадку коли банк має прибуток, 31 грудня поточного року виконуються такі бухгалтерські проводки:

- закриття рахунків з обліку доходів:

Дт Рахунки з обліку доходів (6 клас)

Кт 5040 «Прибуток звітнього року»;

- закриття рахунків з обліку витрат:

Дт 5040 «Прибуток звітнього року»

Кт Рахунки з обліку витрат (7 клас).

Якщо банк має збиток, 31 грудня поточного року банк здійснює такі бухгалтерські записи:

- закриття рахунків з обліку доходів:

Дт Рахунки з обліку доходів (6 клас)

Кт 5041 «Збиток звітнього року»;

- закриття рахунків з обліку витрат:

Дт 5041 «Збиток звітнього року»

Кт Рахунки з обліку витрат (7 клас)

Суми прибутку обліковується за рахунками 5040 «Прибуток звітнього року», а сума збитку – за рахунком 5041 «Збиток звітнього року» до їх затвердження та розподілу загальними зборами акціонерів банку.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», банкізобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку. Банкізобов'язані формувати інші фонди та резерви на покриття збитків від активів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України.

Спрямування прибутку банку на формування загальних резервів, резервних та інших фондів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- формування загальних резервів:

Дт 5040 «Прибуток звітнього року»

Кт 5020 «Загальні резерви»;

- формування резервних фондів:

Дт 5040 «Прибуток звітнього року»

Кт 5021 «Резервні фонди»;

- формування інших фондів:

Дт 5040 «Прибуток звітнього року»

Кт 5022 «Інші фонди банку».

Нагадаємо, що спрямування частини прибутку на виплату дивідендів за власними акціями банку, здійснюється після прийняття відповідного рішення загальними зборами учасників банку і супроводжується такою проводкою:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження», або

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»

Кт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами».

Залишок нерозподіленого прибутку обліковується за рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 5040 «Прибуток звітного року»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Якщо банк закінчив фінансовий рік із збитком, то сума збитку за рішенням зборів акціонерів покривається за рахунком загальних резервів, резервних та інших фондів, створених у минулих роках в процесі розподілу прибутку. При цьому виконуються такі проводки:

Дт 5020 «Загальні резерви»,

або 5021 «Резервні фонди»,

або 5022 «Інші фонди банку»,

або

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»Кт

5041 «Збиток звітного року».

Якщо в банку не вистачає коштів для покриття збитку, то непокрита сума збитку обліковується за рахунком 5031 «Непокриті збитки минулих років».